

Изучвания върху разпространението на влечугитѣ и земноводнитѣ въ България и по Балканския полуостровъ.

Часть I: костенурки (Testudinata) и гущери (Sauria).

отъ Д-ръ Иванъ Бурешъ и Йорданъ Цонковъ.

Untersuchungen über die Verbreitung der Reptilien und Amphibien in Bulgarien und auf der Balkanhalbinsel.

I Teil: Schildkröten (Testudinata) und Eidechsen (Sauria).

von Dr. Iw. Buresch und J. Zonkow.

У в о д ъ.

Върху херпетологичната фауна на България сж публикувани до сега следнитѣ специални научни трудове: ¹⁾

1892. Христовичъ, Г.: Материали за изучване на българската фауна. — Сборникъ за нар. умотв. и пр., кн. VII. стр. 413—428. София 1892.

1894. Ковачевъ, В.: Материали за изучване българската фауна. — Периодическо списание, кн. XLVI (год. IX), стр. 742—749. София 1894. [Споменава 8 вида влечуги и 4 земноводни].

1898. WERNER, Fr.: Prilozi poznavanju faune reptilija i batrahija Balkanskog poluostrva. — Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Vol. X, p. 131—156. Sarajevo 1898. [Сжщата статия преведена и на нѣмски въ Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina. Bd. VI, S. 830—912. Wien 1899].

1903. KOVATSCHEFF, W.: Beiträge zur Kenntnis der Reptilien- und Amphibienfauna Bulgariens. — Verhandlungen zoolog.-botan. Gesellschaft in Wien. Jahrg. 1903 p. 171—173.

1905. KOVATSCHEFF, W.: Beiträge zur Kenntnis der Reptilien und Amphibienfauna Bulgariens. — Verhandl. zool.-botan. Gesellschaft in Wien. Bd. LV, Jahrg. 1905, p. 31—32.

1905 а. Ковачевъ, В.: Приносъ за изучване земноводнитѣ и влѣчугитѣ въ

¹⁾ За развитието на херпетологичнитѣ изследвания на България читателя може да намѣри сведения въ статиитѣ на: Ковачевъ (1912 год.), Проф. Шишковъ (1914 год.) и Д-ръ Бурешъ (1919 год.).

- България. — Сборникъ за народ. умотвор. и пр., кн. XXI, дѣлъ природонаученъ стр. 1—13. София 1905.
- 1905 б. Ковачевъ, В.: Краткъкъ опредѣлителъ за сладководнитѣ риби и земноводнитѣ на България. — Русе 1905. 48 стр. и 2 табл. Собствено издание на автора.
1906. Ковачевъ, В.: Нѣкои нови за българската фауна видове. — Трудове на Българск. Природоизп. д-во. Кн. III, стр. 127—128. София 1906.
1907. Ковачевъ, В.: Нѣколко нови за българската фауна видове и вариетети. — Периодич. списание, кн. LXVIII (год. XIX), стр. 217—218. София 1907.
1912. Ковачевъ, В.: Херпетологичната фауна на България (влѣчуги и земноводни). — Пловдивъ (печати. Хр. Г. Дановъ) 1912 година, 8^о, 90 стр. 5 табл.
1912. Ковачевъ, В.: Влѣчуги (Reptilia) и земноводни (Amphibia) въ завзетитѣ презъ 1912 год. земи и другаде. — Списание на Българск. акад. наукитѣ. Кн. XV, стр. 175-178. София 1917.
1914. Шишковъ, Г.: Два вида нови за българската херпетология. — Годишникъ на Соф. университет. кн. VIII-IX, стр. 1-9, табл. 1. София 1914.
1932. Бурешъ, Ив. и Цонковъ, Йорд.: Разпространението на отровнитѣ змии (Viperidae) въ България и на Балканския полуостровъ. [Buresch Iw. und Zonkow J.: Die Verbreitung der Giftschlangen (Viperidae) in Bulgarien und auf der Balkanhalbinsel]. — Трудове на Бѣлг. природоизп. друж. Кн. XV, стр. 189-206. София 1932.
1932. MÜLLER, LORENZ: Beiträge zur Herpetologie der Südosteuropäischen Halbinsel. I Herpetologisch Neues aus Bulgarien. — Zoologischer Anzeiger Bd. 100, p. 299-309. Leipzig 1932.
- Единични данни за разпространението на земноводнитѣ и влечугитѣ въ България има и въ следнитѣ публикации:
1890. Георгиевъ, Ст.; Родопитѣ и Рилската планина и нѣхната растителност. — Сборникъ за народ. умотвор. и пр. кн. III, стр. 324-355. София 1890. [На стр. 351-354 има нѣкои фаунистични бележки; между споменатитѣ видове животни има и влечуги].
1897. Шкорпилъ, Х.: Върху пловдивската флора, съ геологически и фаунистически бележки. — Отчетъ на Пловдивската гимназия за 1896/1897 учебна година. Пловдивъ 1897. [4 вида влечуги].
1907. DIRECTION du Musée d'Histoire Naturelle: Collections du Musée d'Histoire Naturelle de Son Altesse Royale Ferdinand I, Prince de Bulgarie. — Par la Direction. Sophia 1907. [На стр. 251-258 влечуги и земноводни; много отъ видоветѣ дадени погрѣшно].
1920. BOULENGER, G.: Monograph of the Lacertidae. Volume I. 1920; volume II. London 1921. [Сдържа и нѣкои данни за България].
1924. ВОЛКАУ, Ст.: Popis vodozemaca i gmizavaca, koju se nalaze u bosherzeg. zemaljskom muzeju u Sarajeva. — Spomenik Srpske Kraljevske Akademije. Кн. LVIII, rozred 10, стр. 1-37. Beograd 1924. [Сдържа сведения и за България и Македония].
1930. НЕСНТ, G.: Systematik, Ausbreitungsgeschichte und Oekologie der euro-

päischen Arten der Gattung *Tropidonotus*. — Mitteilungen a. d. Zoolog. Museum in Berlin. Bd. 16. p. 244-393. 2 Taf. Berlin 1930. [Има и нѣкои данни за България].

1932. LANKES, K.: Herpetologisches aus Bulgarien. — Blätter für Aquarien und Terrarienkunde. Jahrg. XXXXIII. p. 129-131. Stuttgart 1932.

Макаръ броя на публикациитѣ, разглеждащи разпространението на земноводнитѣ и влечугитѣ въ България, да не е малкъ, все пакъ указанитѣ въ тѣхъ данни далече още не сж достатъчни за да се получи една поне отчасти ясна картина за разпространението на тия животни въ нашата страна. А да познаваме подробно разпространението на влечугитѣ въ България е не отъ малко зоогеографско значение, тъй като презъ нашата страна минаватъ границитѣ на разпространението на много отъ влечугитѣ населяващи палеарктичната областъ.

Разпространението на влечугитѣ въ северна и срѣдна Европа е доста подробно изучено. Доста добре е то проучено и въ Пиренейския и Апенински полуострови, обаче не може сжщото да се твърди и за Балканския полуостровъ. Особено източната половина на тоя полуостровъ, въ която спадатъ България, Тракия и Македония, е много слабо проучена въ херпетологично отношение. Въ излѣзлия отъ печатъ не отдавна (1928 г.) зоогеографски трудъ „Liste der Amphibien und Reptilien Europas“, съставенъ отъ най-виднитѣ днесъ германски херпетолози Robert Mertens и Lorenz Müller, сж очертани възъ основа на обширна литература географскитѣ разпространения на всички земноводни и влечуги населяващи Европа. При бѣгло прелистване вече на тая ценна студия се вижда, че авторитѣ ѝ не сж имали достатъчно данни за разпространението на тия животни въ България, а още по-малко за Тракия и Македония. Така напр.:

1. Не се е знаело че въ България се срѣщатъ видоветѣ: *Clemmys caspica rivulata* Valenciennes, *Lacerta erhardii riveti* Chab., *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., *Typhlops vermicularis* Merr. и *Malpolon monspessulanus* Geoff.

2. Не се е знаело до кжде на югъ въ Балканския полуостровъ се простира разпространението на гущеритѣ *Lacerta praticola pontica* Lantz et Cyr. и *Lacerta vivipara* Jacq.

3. Не се е знаело до кжде на северъ се простира разпространението на зеления гущеръ *Lacerta strigata major* Boul. и змията *Zamenis dahlia* Fitz. (= *Coluber najadum* Eich.).

4. Сжщо и границитѣ на разпространението на ивичестия смокъ *Elaphe quatuorlineata quatuorlineata* Lac. и пепелянката *Vipera ammodytes meridionalis* Boul. ще трѣбва да се измѣстятъ по на северъ, отколкото сж посочени въ казаната студия.

5. За змията *Vipera ursini macrops* Méh. находището България е означено съ знака въпросителна; сжщото е и за типичната форма на гущера *Lacerta agilis* L.

Да проследиме и очертаеме по-подробно разпространението на влечугитѣ въ България и по Балканския полуостровъ, това е главната целъ на настоящата ни публикация. Тая целъ ние сме постигнали като сме събрали

въ едно всички познати до сега данни за разпространението на тия животни въ нашата страна. Най-много данни сме почерпили отъ богатитѣ материали и сборки съхранени въ Естествено-Историческия Музей на Негово Величество Царя на Българитѣ, а къмъ тѣхъ сме добавили и тия прѣснати изъ херпетологичната литература.

Сбирката отъ земноводни и влечуги въ Царския Естествено-Исторически Музей се много силно обогати и увеличи презъ последнитѣ 10 години, следъ като старата сбирка на музея бѣ почти унищожена отъ землетресението презъ 1917 година. До казаната година херпетологичната сбирка на Музея е броила: 37 земноводни и 170 влечуги (отъ тѣхъ 102 змии): Въ днешно време (1 януарий 1933 год.) тая сбирка съдържа: 830 екземпляра змии, 783 екземпляра гущери, 140 костенурки, 400 жаби и 219 опашати земноводни, всичко 2872 екземпляри събирани и ловени въ България, Тракия и Македония. Тия числа ние изтъкваме за да посочимъ, че сме работили при съставянето на настоящия трудъ съ много богатъ, и при това системно събиранъ и грижливо препариранъ материалъ.

Когато Василъ Ковачевъ презъ 1912 год. състави своя трудъ „Херпетологичната фауна на България“, тогава се знаеха само 41 вида влечуги и земноводни населяващи тогавашнитѣ предѣли на България. Днесъ числото на констатиранитѣ въ днешна България видове е 47, съ множество нови подвидове и вариетити. Новитѣ видове влечуги, които сж били констатирани следъ издаването на Ковачевата „Херпетология на България“ сж: 1. *Clemmys caspica rivulata* Valenc., 2. *Lacerta erhardii riveti* Chab., 3. *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., 4. *Eryx jaculus turcicus* Oliv., 5. *Malpolon monspessulanus* Geoff. и *Pelobates syriacus balcanicus* Kar., всички констатирани за пръвъ пжтъ у насъ отъ Д-ръ Иванъ Бурешъ. Въ България може да очакваме, че ще се намѣри още и змията *Tarbophis fallax* Fl., която се срѣща въ Македония, не далечъ отъ българо-грѣцката граница при Дойранъ, обаче въ предѣлитѣ на България тя досега не е намирана.

Въ настоящата публикация сме дали за всѣки отъ известнитѣ 32 вида български влечуги следнитѣ данни:

1. Латинското название споредъ най-новата номенклатура, установена отъ Robert Mertens и Lorenz Müller въ студията имъ „Liste der Amphibien und Reptilien Europas“. Понеже тая нова номенклатура създава често забърквания и привидни недоразумения, затова до всѣко латинско название сме поставили и синонимнитѣ имена, подъ които даденъ видъ е приведенъ въ известната монография „Herpetologia Europaea“ отъ Dr. Egid Schreiber; а добавили сме сжщо така и названията, съ които тия видове сж поставени въ книгата „Херпетологичната фауна на България“ съставена отъ Василъ Ковачевъ.

2. До всѣки отдѣленъ видъ сме поставили и неговото българско наименование, като това име е или народно, чуто отъ насъ при нашитѣ екскурзии изъ България, или пжкъ то е установеното отъ Василъ Ковачевъ и А. Тошевъ¹⁾, или пжкъ то е ново, стѣкмено отъ насъ възъ

¹⁾ А. Тошевъ: Къмъ терминологията на Българската фауна (Периодич. спис., кн. XXXIX, год. 8, стр. 384—434. София 1892).

основа на нѣкой белегъ на влечугото, или пъкъ най-после е преводно отъ латинското му или чуждо название. За пръвъ пжтъ въ настоящата публикация ние сме се опитали да дадеме една българска номенклатура на всички видове гущери населяващи предѣлитѣ на България. Една такава номенклатура за змиитѣ даде Д-ръ Ив. Бурешъ въ публикацията си „Две нови за фауната на България змии“ (1929 год.).

3. Следъ латинското и българско имена на влечугото, даваме кратки бележки за неговия животъ и особено наши екологически наблюдения относно мѣстата които даденъ видъ обича да обитава; а сжщо така до каква надморска височина то се срѣща по високитѣ планини на нашата страна.

4. Изброяваме следъ това всички известни до сега находища въ България, като се осланяме главно върху материалитѣ съхранени въ Царския Музей. Къмъ тия данни ние добавяме и находищата посочени въ специалната литература по въпроса (особено Ковачевъ 1912 год.) и то само такива, за които предполагаеме че наистина сж точно установени. До всѣко находище цитираме съкратено надлежната литература или пъкъ означаваме съ главни букви Ц. М. — че екземпляри отъ това находище сж съхранени въ сбиркитѣ на Царския Музей.

5. Следъ изброяването на находищата на даденъ видъ въ България ние изтъкваме въ бѣгли черти общото му разпространение въ палеарктичната област, и по-специално разпространението му по Балканския полуостровъ, особено пъкъ въ Тракия и Македония. Това правиме за да подчертаемъ, че на много отъ влечугитѣ населяващи Европа границата на зоогеографското имъ разпространение минава презъ България.

6. За тия отъ видоветѣ, които иматъ особено значение за зоогеографската наука, ние нанасяме върху карти на България или на Балканския полуостровъ всички установени до сега находища, та по тоя начинъ получаваме една ясна картина за зоогеографското разпространение въ България на интересни въ това отношение видове.

За точното установяване на разпространението на влечугитѣ по Балканския полуостровъ си послужихме съ всичката литература разглеждаща тоя въпросъ. Най-важнитѣ съчинения и статии, които сме използвали и които третиратъ херпетологичната фауна на Балканския полуостровъ сж посочени въ края на настоящата публикация.

По-важнитѣ зоогеографски придобивки получени въ резултатъ отъ нашитѣ проучвания по разпространението на влечугитѣ въ България и Балканския полуостровъ сж следнитѣ:

1. Като непознати до сега за българската фауна установяваме следнитѣ видове: костенурката *Clemmys caspica rivulata* Val., гущеритѣ *Lacerta erhardii riveti* Chab., *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., жабата *Pelobates syriacus balcanicus* Karam. и тритона *Triturus karelinii bureschi* Wolt.

2. Разпространението на каспийската водна костенурка *Clemmys caspica rivulata* Val. въ Европа е ограничено само върху Балканския полуостровъ, и то южно отъ 42° северна широчина.

3. Сухоземнитѣ костенурки *Testuda graeca* L. (= *hermanni* Gm.) и *Testudo iberica* Pall. сж разпространени въ топлитѣ низини на почти цѣла България и

то и двата вида едновременно на едни и същи мѣста. Центърътъ на разпространението на *Testido graeca* е Балканския полуостровъ, а на *Testido iberica* е Мала-Азия.

4. Отъ ноцнитѣ гущери — семейство *Gekkonidae* (геконови) — на Балканския полуостровъ сж разпространени 2 вида *Gymnodactylus kotschyi* Stein. и *Hemidactylus turcicus* L.; отъ тѣхъ въ България обаче се срѣща само вида *Gymnodactylus kotschyi* и то само край брѣга на Черно-море и въ южна България.

5. Голѣмиятъ безкракъ гущеръ *Ophisaurus apodus* Pall. се срѣща въ Европа главно край брѣговетѣ на Балканския полуостровъ отъ Добруджа чакъ до Истрия и южния Тиролъ. Въ България се срѣща само юго-източно отъ лията Варна-Солунъ.

6. Македонскиятъ гущеръ *Lacerta erhardii* Chab. бѣ познатъ до сега само изъ Македония, ние го установихме и за България и то въ Струмската долина отъ Горна-Джумая до грѣцката граница, а сжщо така и въ Свиленградско и Орта-къойско.

7. Кримскиятъ гущеръ *Lacerta taurica* Pall. е представенъ на Балканския полуостровъ главно съ 3 подвидове: *taurica*, *jonica* и *fiumana*. Въ България се срѣща само типичниятъ видъ *Lacerta taurica taurica* Pall.

8. Горскиятъ гущеръ *Lacerta praticola pontica* Lanz et Cyr., на който главното разпространение е въ Кавказъ, се срѣща въ Европа само въ България и южнитѣ покрайнини на Ромъния. Въ България той е типиченъ горски обитателъ, който при разпространението си изъ гориститѣ мѣста край Черно море се спуска къмъ югъ чакъ до южнитѣ склонове на Странджа-планина.

9. Живородниятъ гущеръ *Lacerta vivipara* Jacq., който е нашироко разпространенъ въ цѣла северна Европа и северна Азия, се срѣща въ България само по високитѣ планини и то на 1400 до 1900 метра надморска височина. Той е типиченъ високопланински гущеръ.

10. Ливадниятъ гущеръ *Lacerta agilis* L. не е представенъ въ България нито съ типичната си форма нито съ вариетета *exigua* Eischw. [както твърди В. Ковачевъ], а е представенъ съ подвида *spinalis* Wern. (= var. *bosnica* Schreib.). Тоя подвида е разпространенъ въ България главно по планинскитѣ ливади и високи полета. По низкитѣ мѣста въ сев.-източна България се срѣща var. *hersonensis* Andr.

11. Гущерътъ *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., който е разпространенъ главно въ Мала-Азия, Сирия и Палестина, трѣбва да се причисли и къмъ фауната на Европа. Въ Европа той е констатиранъ отъ насъ за най-юго-източния кѣтъ на Балканския полуостровъ, именно въ тригълника Свиленградъ, Цариградъ, Деде-Агачъ.

За по-важнитѣ зоогеографски придобивки получени при изучване разпространението на змиитѣ и земноводнитѣ въ България и на Балканския полуостровъ ще съобщиме въ втората частъ на нашата публикация.

I. Ordo TESTUDINATA — КОСТЕНУРКИ

Fam. Testudinidae

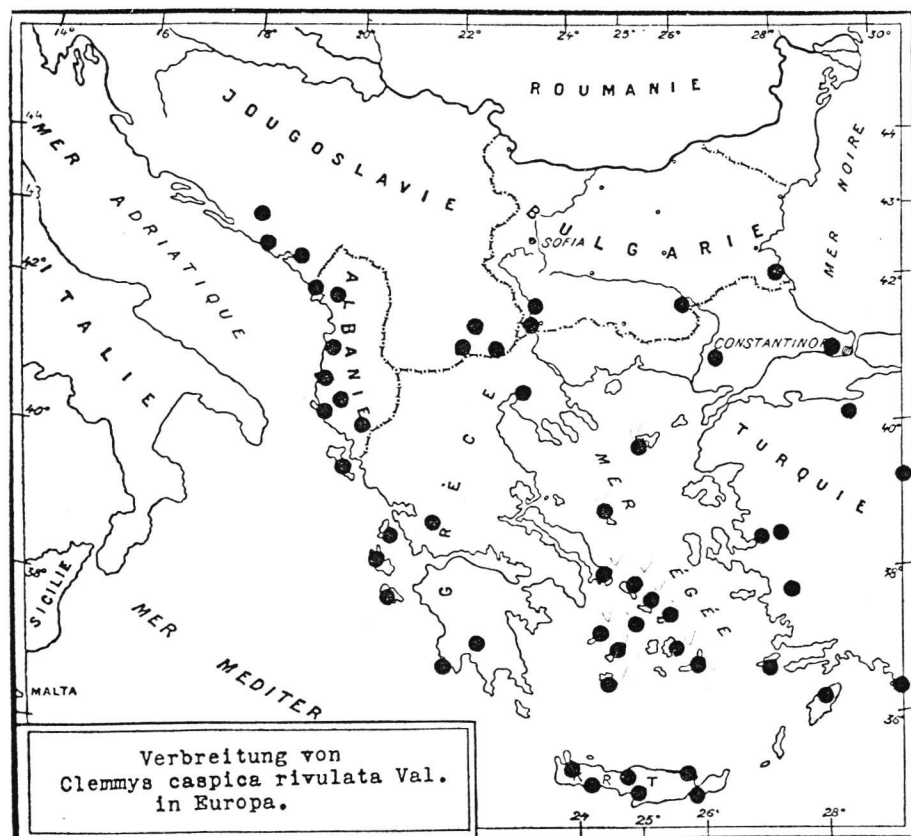
1. * *Clemmys caspica rivulata* Valenc. — Каспийска блатна костенурка.

Clemmys caspica Gm.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 810.

Clemmys caspica rivulata Val.; Siebenrock, Annales Mus. Wien 1913. p. 187.

Clemmys caspica rivulata Val.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 12.

Прилича много на обикновената блатна костенурка, обаче се различава от нея по това, че на шията и краката си, вмѣсто желти петна, има надлъжни тънки желти ивици; при това корубата ѝ е много плоска. Живѣе изъ блатата и разливитѣ на рѣкитѣ, обаче само въ най-южнитѣ области на България.

Карта № 1. — Разпространението на каспийската блатна костенурка *Clemmys caspica rivulata* Val. въ Европа.

Разпространение въ България: Въ предѣлитѣ на днешна България тая костенурка е намѣрена едвамъ презъ 1930 г. и то въ три находища, разположени въ най-южнитѣ ѝ покрайнини, а именно: — 1. Долното течение на Рѣзовската рѣка, Ахтополско (10 екз. Ц. М., 15. V. 1931. и 12. VI. 1933 г. отъ П. Дрънски и Йорд. Цонковъ). — 2. Блатата при гара Свиленградъ, не рѣдко (2 екз. Ц. М., 31. V. 1933 г. отъ П. Патевъ). Отъ *utergus*'a на една екз.

се извадиха 8 напълно развити яйца съ твърда черупка и размѣри: дължина 41 м. м., шир. 20·5 м. м. — 3. Петричко въ разливитѣ на рѣка Струмица при гр. Петричъ (1 екз. Ц. М., 26. VI. 1931 г. отъ Д-ръ К. Дрѣнски) и при Малкия Кожухъ до с. Левуново (1 екз. Ц. М., 22 VII. 1930 г. отъ П. Дрѣнски и Й. Цонковъ). И въ тритѣхъ тия находища каспийската костенурка се срѣща заедно съ обикновената блатна костенурка, обаче по-рѣдко отъ нея.

На Балканския полуостровъ е разпространена още и въ цѣла Гърция и по Йоническитѣ и Егейски острови (много обикновена, — Werner 1930 р. 3; 1912 р. 168). Въ Македония: край разливитѣ на р. Вардаръ при Солунъ (Chabanaud 1919 р. 25), въ Дойранското езеро (Doflein 1920 р. 451; Караманъ 1928 р. 136), при с. Марена, Гевгелийско (1 екз. въ Ц. М. уловенъ презъ 1917 год. отъ аптекаря А. Петровъ; единъ втори екземпляръ, отъ сжщия, уловенъ пакъ тамъ, живѣе и до днесъ, отъ 1917 год. насамъ, въ Царск. Зоологич. Градина въ София), и при с. Мравинци въ Козло-дере, Ковадарско (Doflein 1911 р. 591). Въ Албания (Kopstein et Wettstein 1920 р. 451), Черна-Гора, Херцеговина и Далмация (на северъ до рѣка Омбла и Стона, — Volkay 1924 р. 10). Въ източна Тракия я намѣри Д-ръ Бурешъ изобилно, презъ м. май 1912 г. въ блатата при гр. Узунъ-Кюприя, на югъ отъ гр. Одринъ; има я и при Цариградъ (Siebenrock 1913 р. 191).

Общото разпространение на тая костенурка обхваща освенъ южната половина на Балканския полуостровъ още и Йоническитѣ и Егейски острови, о-въ Критъ, о-въ Кипъръ, южна и западна Мала-Азия, Сирия, Палестиния (рѣка Йорданъ), Персия (провинция Фарсъ; Werner, Verh. z. bot. Gesell. 1917 р. 229).

Отъ приложената карта № 1, на която сж нанесени всички познати до сега въ Европа находища се вижда, че разпространението на каспийската костенурка *Clemmys caspica rivulata* Val. е ограничено въ тоя континентъ само върху Балканския полуостровъ и егейскитѣ острови, и то главно на югъ отъ 42° северна ширина. Общото ѣ разпространение показва, че тя е единъ ориенталско-медитерански елементъ въ нашата фауна.

2. *Emys orbicularis* L. — Обикновена блатна костенурка.

Emys orbicularis L.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 9.

Emys orbicularis L.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. р. 799.

Emys orbicularis Lin.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 13.

Срѣща се изъ блатата и разливитѣ на рѣкитѣ въ низкитѣ мѣста на цѣла България. Особено много я има въ бавно текущитѣ води на рѣкитѣ, които се вливатъ въ Черно-Море, а сжщо така и изъ р. Дунавъ и Марица, въ тия тѣхни мѣста, гдето водата имъ бавно тече. Предпочита обраслитѣ съ трѣстика и растителностъ водни басейни. Варира много силно по пѣстрота на корубата си. Названието „блатна костенурка“ е общоприето българско наименование; наричаме я „обикновена блатна костенурка“ за разлика отъ „каспийската блатна костенурка.“

Разпространение въ България:

Черно-морско крайбрежие: 1. Блатата при с. Дуранъ-Кулакъ и с. Шабла, Балчишко (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 2. Блатата около гр. Варна (1 екз. Ц. М.,

30. V. 1928 г. отъ Н. В. Царь Борисъ III). — 3. Въ Девненското и Гебедженско езера, Варненско (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 4. Изъ блатата и езерата при гр. Бургасъ (1 екз. Ц. М., 7. IV. 1923 г. отъ П. Дрѣнски). — 5. Изъ локвитѣ край гр. Созополъ (1 екз. Ц. М., 17. V. 1931 г. отъ П. Дрѣнски). — 6. Около гр. Василико (2 екз. Ц. М., 11. VI. 1933 г. отъ Йорд. Цонковъ). — 7. Долното течение на Рѣзовската рѣка (6 екз. Ц. М., 15. V. 1931 г. и 12. VI. 1933 г. отъ П. Дрѣнски и Йорд. Цонковъ).

Северна България: 1. р. Ломъ и р. Дунавъ при гр. Русе, както и въ рибницитѣ на Образцовия Чифликъ и локвитѣ при Батмишката чешма (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 2. Изъ блатата при гр. Свищовъ (Werner 1898 р. 147; var. *hellenica* Val.; Volkaу 1924 р. 10 дава типичната форма). — 3. Въ Дунава около гр. Ломъ (1 екз. Ц. М., 17. VII. 1928 отъ Ив. Христовъ). — 4. Рѣка Янтра при гр. Лѣсковецъ (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 5. Изъ локвитѣ при с. Константинъ, Еленско (1 екз. Ц. М., 11. VI. 1926 отъ Н. Радевъ). — 6. Въ локвитѣ до извора на Махзаръ-Паша-теке, Разградско (1 екз. Ц. М., 17. V. 1924 отъ Ив. Багряновъ).

Южна България: 1. Рѣка Луда-Яна при гр. Панагюрище (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 2. р. Тунджа при гр. Казанлъкъ (Ковачевъ 1910 стр. 6); р. Азмакъ-дере при гр. Ямболъ (4 екз. Ц. М., 1933 г. отъ Д. Папазовъ). — 3. р. Глогова при гр. Котелъ (1 екз. Ц. М., 1911 отъ учителя В. Георгиевъ). — 4. При изворитѣ „Банята“ и „Калимана“, Т.-Пазарджишко (Ковачевъ 1910 стр. 6). — 5. Въ голѣмитѣ карстови извори „Текира“, Т. Пазарджишко (2 екз. Ц. М., 2. VI. 1931 отъ Н. Радевъ). — 6. Въ локвата образувана отъ малкото изворче въ Царската Кричимска Курия при гр. Пловдивъ (1 женски екз. и 5 яйца отъ нея, 31. V. 1924 отъ Н. Ц. В. Княгиня Евдокия). — 7. р. Марица при гр. Пловдивъ (Ковачевъ 1910 стр. 6), и особено много на Царския островъ при с. Мечкюръ (1920 г. наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). — 8. Мѣстността Кара-Баиръ при гр. Кавакли, Елховско (2 екз. Ц. М., 3. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 9. Въ р. Велека при с. Граматиково, с. Кости, с. Вургари, Ахтополско (Ц. М., 30. VI. 1921 отъ Ив. Юлиусъ). — 10. Въ Рѣзовската рѣка, Малко-Търновско (2 екз. Ц. М., 5. V. 1921 г. отъ П. Петковъ). — 11. Разливитѣ на р. Марица при Свиленградъ (5 екз. Ц. М., 11. VI. 1932 отъ Т. Теневъ).

Юго-западна България: 1. Изворитѣ „Врелото“ на р. Блато, Софийско (Христовичъ 1891 г. стр. 425). — 2. Въ блатата при с. Павлово, Софийско (1 екз. Ц. М., 17. V. 1921 г. отъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Въ разливитѣ на р. Искъръ при с. Враждебна, Софийско (2 екз. Ц. М., 28. III. 1901 г.). — 4. София, въ изкуственитѣ езера на Князь Борисовата градина (1 екз. Ц. М., 28. X. 1899).

Българска Македония: 1. Въ разливитѣ на р. Струмица при гр. Петричъ (8 екз. Ц. М., 2. V. 1931 г., Д-ръ К. Дрѣнски).

На Балканския полуостровъ я има изъ блатата, езерата и рѣкитѣ на цѣлата му територия отъ Дунава до южна Гърция и отъ Адриатическо до Черно и Мраморно морета. Има я и на о-въ Корфу и Кефалония (Werner 1930 р. 30).

Общото разпространение обхваща цѣла сръдна, южна и юго-

източна Европа, а също така и северо-западна Африка и Западна Азия. На изтокъ въ Русия достига до р. Тоболскъ и р. Съръ-Дария. Има я и въ Кавказъ, отъ Черно до Каспийско море (Никольскіи 1915 р. 22).

3. *Testudo hermanni* Gmelin. — Гръцка костенурка, сухоземна костенурка.

Testudo graeca L.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 11.

Testudo graeca L.; Schreiber. Herpetologia europaea 1912. р. 783.

Testudo graeca L.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 37.

Testudo hermanni Gmel.; Mertens und Müller, Liste 1928. р. 22.

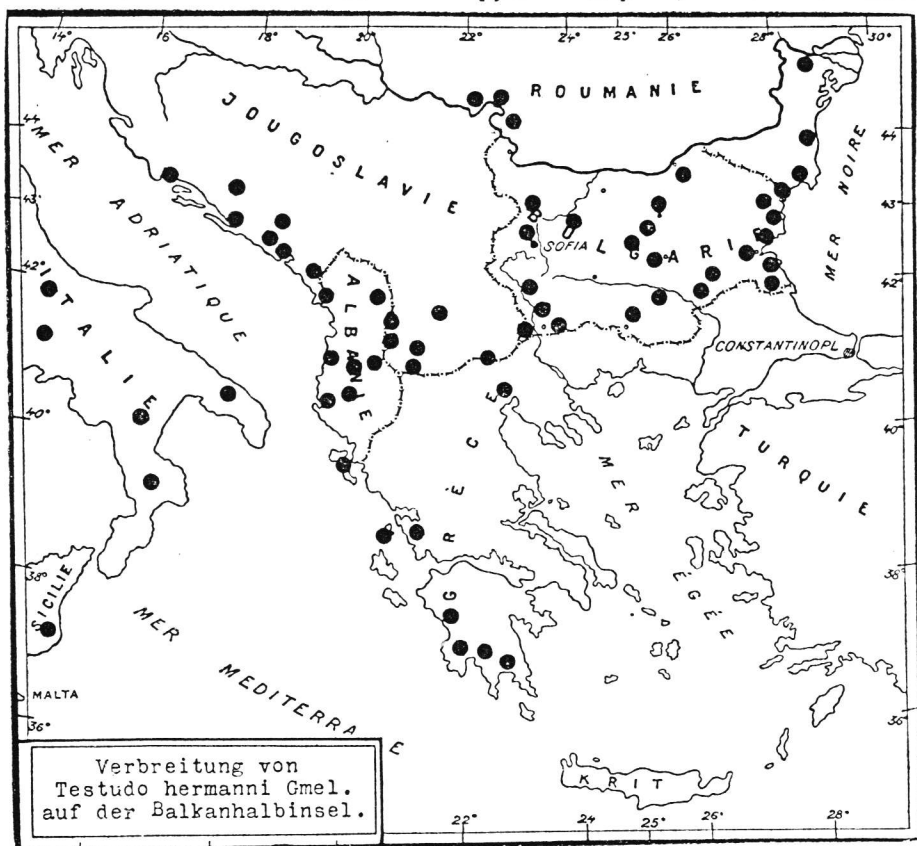
Гръцката костенурка заедно съ мавританската костенурка се срѣщатъ въ низкитѣ и припечни мѣста на почти цѣла България. Особено често я има въ тия мѣста, въ които расте лозата. Най-много се срѣща въ южна и източна България. По високитѣ полета на югозападна България, напр. Софийското и Самоковско полета не е срѣщана. Не се намира по планинитѣ обрасли съ висока гора. По севернитѣ склонове на Витоша я нѣма, нѣма я и по Лозенъ планина, обаче се срѣща по източнитѣ склонове на Люлинъ пл. и по южнитѣ голи склонове на Софийския Балканъ. Народното название на това влечуго е „костенурка“ или „желка“; понеже съ тия названия наричатъ всички видове „костени жаби“ затова едната отъ тѣхъ сме нарекли „Гръцка костенурка“ (най-много я има въ Гърция и Македония), а другата „Мавританска костенурка“; а за разлика отъ „водната костенурка“ сме я нарекли още „сухоземна костенурка“. Гръцка костенурка я нарича и Ковачевъ; така я наричатъ и въ чуждестранната нѣмска и френска литература.

Разпространение въ България:

Черноморско крайбрѣжие: 1. Парка Евксиноградъ при гр. Варна (2 екз. и 2 яйца въ Ц. М., яйцата намѣрени на 30. V. 1923 год. отъ Д-ръ Бурешъ); въ Варненскитѣ и Гебедженски лозя, както и въ храсталацитѣ при с. Девня, Варненско (Ковачевъ 1912 год., стр. 11); въ околността на гр. Провадия (2 екз. въ Ц. М., 5. IX. 1932 год. отъ В. Дамяновъ); изъ храсталацитѣ по крайбрѣжието между гр. Варна и устието на р. Камчия (Ковачевъ 1912 стр. 11). — 2. Въ лозята на гр. Месемврия (Ковачевъ 1912 стр. 11). — 3. Въ околноститѣ на гр. Бургасъ (Werner 1908 р. 148; Ковачевъ 1903 стр. 172; Волкау 1924 р. 9; 1 екз. Ц. М., 2. VII. 1926 год. отъ П. Чорбаджиевъ). — 4. При гр. Созополъ (Ковачевъ 1912 стр. 11). — 5. При гр. Василико и с. Рѣзово, Малко-Търновско, не рѣдка (4 екз. Ц. М., 10. и 12. VI. 1933 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски).

Северна България: 1. Въ околноститѣ на гр. Русе, изъ Русенскитѣ и Басарбовскитѣ лозя (Ковачевъ 1912 год. стр. 11); въ гората на Образцовия чифликъ, Русенско (Ковачевъ 1912 г. стр. 11); с. Писаница, Русенско (Ковачевъ 1912 год. стр. 11). — 2. При с. Вършецъ, Берковско (Ковачевъ 1912 г. стр. 11). — 3. Около гр. Търново при Преображенския манастиръ (Бурешъ). — 4. Въ околноститѣ на Габровския манастиръ (Ковачевъ 1912 год. стр. 11). — 5. Около с. Карлуково, Луковитско (2 екз. Ц. М., 20. VIII. 1932 год. отъ Д. Папазовъ и Н. Атанасовъ).

Южна България: 1. Около Калоферския мъжки манастир (Ковачевъ 1912 стр. 11). — 2. Въ мѣстността „Урушката стѣна“ при гр. Котелъ 1050 м. вис. (1 грамаденъ старъ екземпляръ съ коруба 24 см. широка, 15 см. висока, 37 см. дълга и 6·5 кгр. тежъкъ въ живо състояние; уловенъ презъ 1915 год. отъ учителя В. Георгиевъ). — 3. При гр. Стара-Загора (2 млади екз. Ц. М., уловени отъ Н. В. Царь Фердинандъ I). — 4. Въ мѣстността „Акъ-бунаръ“ при гр. Хасково (Ковачевъ 1917 стр. 175); Около с. Кириловецъ, Хасковско (2 екз. Ц. М., 26. VIII. 1932 год. отъ Поруч. Бандарски). — 5. Въ околноститѣ

Карта № 2. — Разпространението на гръцката костенурка *Testudo hermanni* Gmel. (= *graeca* L.) по Балканския полуостровъ.

на гр. Кърджали (1 екз. Ц. М., 20. X. 1927 отъ учителя В. Гоговъ); при с. Кюпрюлю, Кърджалийско, Източни Родопи (2 екз. Ц. М., 25. V. 1924 год. отъ Н. Миладиновъ). — 6. с. Ново-село, Сакаръ пл. (1 екз. Ц. М., 3. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 7. При с. Голѣмъ-Дервентъ, Казълъ-Агачко (Ковачевъ 1912 стр. 11; дава 1 екз. по Шкорпилъ, дълга 37 см., широка 24 см. и висока 17 см.). — 8. При с. Граматиково, Странджа пл. (женска и 3 яйца въ Ц. М., 30. VI. 1921 год. отъ Б. Ахтаровъ).

Юго-западна България: 1. При с. Курило, Софийско (4 екз. Ц. М., ловени презъ м. августъ 1900 год.). Въ това находище сме намирали само *Testudo graeca* не и *Testudo ibera*.

Българска Македония: 1. При гр. Горна-Джумая (3 екз. Ц. М., 8. V. 1931 год. отъ Н. Фененко). — 2. Кресненското дефиле (1 екз. Ц. М., 12. V. 1921 год. отъ Д-ръ Бурешъ и 1 много дребна коруба, 16. XI. 1924 год. отъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Въ околноститѣ на гр. Мелникъ (8 екз. Ц. М., 10. VII. 1929 год. отъ Д-ръ Г. Тодоровъ). — 4. Севернитѣ склонове на Бѣласица пл., 1400 м. вис. (2 екз. Ц. М., 22. VIII. 1930 год. отъ Й. Цонковъ). — 5. Северо-западнитѣ склонове на Али-Ботушъ пл. 1050 м. вис. (2 екз. въ Ц. М., 26. VIII. 1930 год. отъ Й. Цонковъ и П. Дрънски).

На Балканския полуостровъ се срѣща: въ Гърция (главно въ северната ѝ половина), Македония при Охридъ и Прѣспа (само *Testudo graeca*), при Ресенъ и Скопие заедно съ *Testudo ibera* (Караманъ 1928 стр. 136), при Солунъ (споредъ Шабанауд 1919 р. 5), Западна Тракия, (Скеча 1. V. 1913 год. отъ Д-ръ Бурешъ; дали я има въ източна Тракия не се знае), Албания (Wettstein 1920 р. 449, само *T. graeca*), Черна-Гора, Далмация (при гр. Сплитъ; Караманъ 1924 р. 141), Херцеговина (тука спира нейното разпространение къмъ северъ; Wegner 1898 р. 137). Въ Ромъния я има само въ Добруджа (заедно съ *T. ibera* при Тулча и Кюстенджа) и при Желѣзнитѣ врата (Ме-хадия, Оршова, Турну-Северинъ; Călinescu 1930 р. 120). Въ Сърбия ще я има, вѣроятно, само въ най-западнитѣ ѝ части. Въ Босна, Кроація и Истрия не се срѣща.

Общо разпространение: Балканския полуостровъ (съ изключение на северо-западната му частъ), Срѣдна и южна Италия, Сицилия, Сардиния, Корсика и Балеарскитѣ острови.

Отъ приложенитѣ карти (№№ 2 и 3) за разпространението по Балканския полуостровъ на сухоземнитѣ костенурки *Testudo hermanni* Gmel. и *Testudo ibera* Pall. се вижда, че първата е много по-обширно разпространена по полуострова отколкото втората. При това, разпространението на *Testudo ibera* е ограничено повече върху източната половина на полуострова, а по западнитѣ негови брѣгове се срѣща само *Testudo hermanni*. Отъ общата карта на зоогеографското разпространение на двата вида (карта № 4) се вижда, че тѣ еднакво силно сж разпространени навсѣкжде изъ топлитѣ низини на България, особено тамъ гдето се сади лозата.

4. *Testudo ibera* Pall. — Мавританска костенурка.

Testudo ibera Pall.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 13.

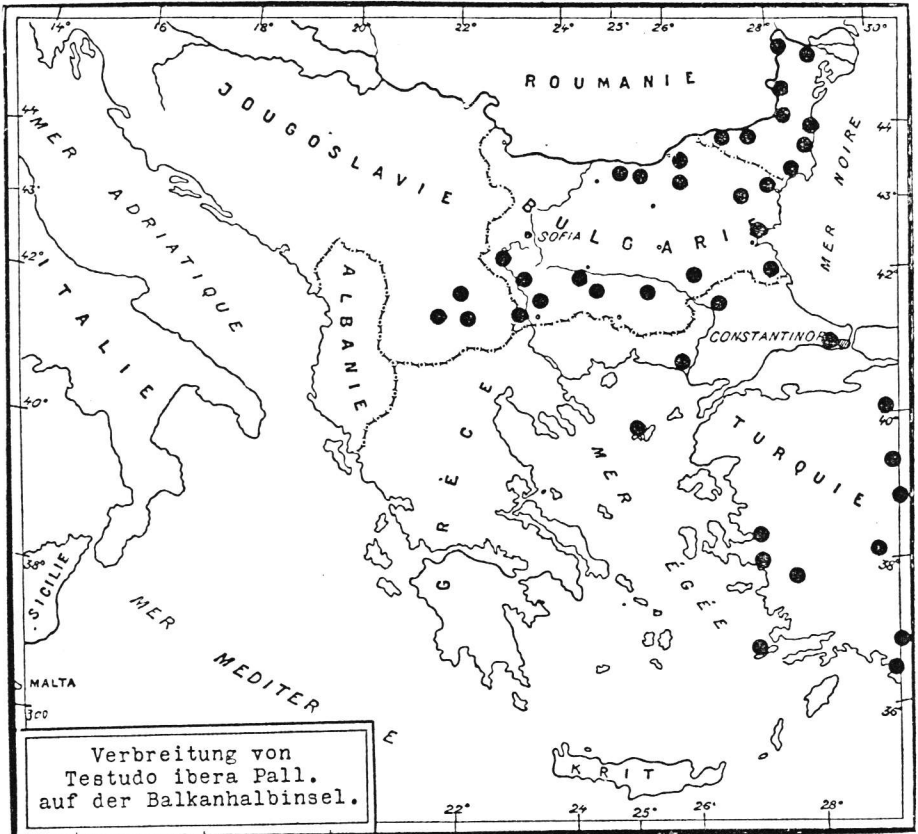
Testudo ibera Pall.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. р. 790.

Testudo ibera Pall.; Никольскій, Фауна Россій 1915. стр. 25.

Testudo graeca L.; Mertens und Müller, Liste 1928. р. 22.

Срѣща се не рѣдко въ низкитѣ, сухи и припечни мѣста на почти цѣла България. По-рѣдко я има и въ планинскитѣ мѣстности на юго-западна България. Въ Варненско както и въ Пловдивско се срѣща въ голѣмо изобилие. Различава се отъ *Testudo graeca* L. много ясно, по това, че опашката ѝ не завършва съ роговъ нокътъ, но затова пъкъ на заднитѣ си бедра, отъ вътрешната имъ страна, има по една едра рогова брадавица, която при *Testudo graeca* липсва. Нарекли сме я „Мавританска костенурка“ за разлика

отъ „Гръцката костенурка“. Първата (мавританската) се срѣща най-много изъ земитѣ, които сж били обитавани отъ мавритѣ именно: Испания, Северо-западна Африка и Мала-Азия, а втората (гръцката) се срѣща най-много въ южната половина на Балканския полуостровъ (особено въ Гърция). Видния нѣмски херпетологъ Проф. Фр. Вернеръ я нарича сжщо мавританска, а руския херпетологъ Никольскій (а по него и Ковачевъ) я нарича „кавказска“. Названието „кавказска“ обаче не е правилно, защото центъра на разпространението на *Testudo iberica* не е въ истинския Кавказъ, а по-на югъ отъ него — въ Мала Азия.

Карта № 3. — Разпространението на Мавританската костенурка *Testudo iberica* Pall. по Балканския полуостровъ.

Разпространение въ България:

Северна България: 1. Парка Евксиноградъ при гр. Варна (1 екз. Ц. М., 30. V. 1923 г. отъ Д-ръ Бурешъ); Варненско (1 екз. Ц. М., 1923 г. отъ Д-ръ Бурешъ). — 2. Свищовско (споредъ Фр. Фусъ; *Testudo graeca* тамъ не се срѣща), — 3. Въ околноститѣ на гр. Провадия (1 екз. Ц. М., 14. IX. 1924 г. отъ В. Дамяновъ). — 4. При с. Новъ-градъ — Свищовско (2 екз. въ Ц. М., 15. IX. 1931 г. отъ В. Петровъ).

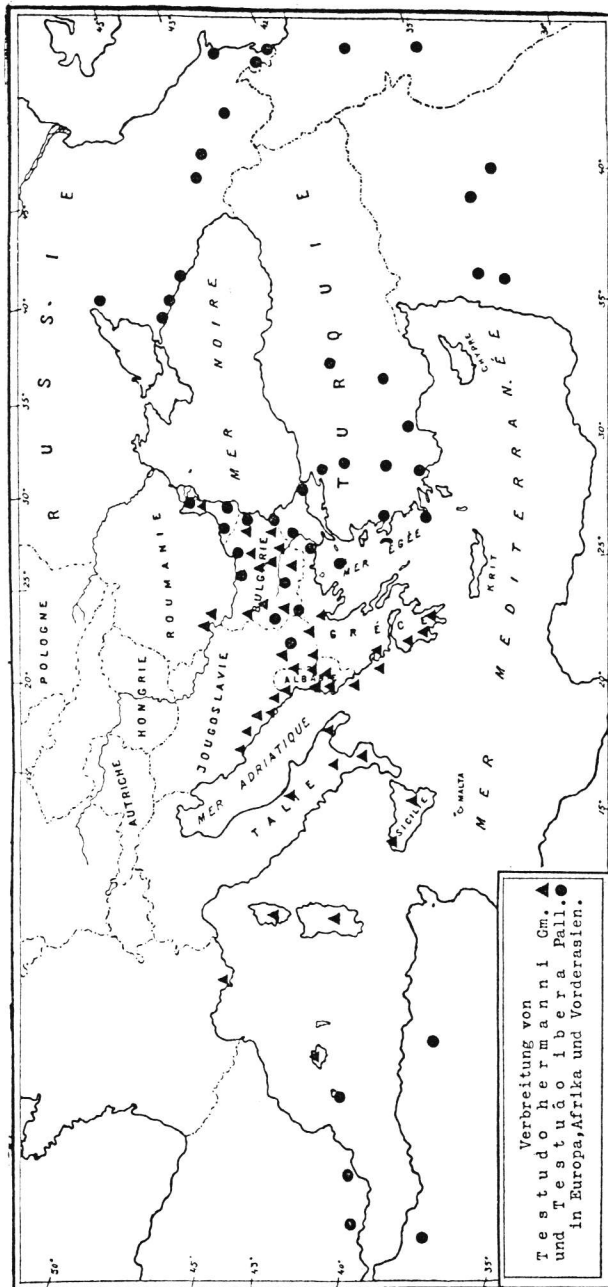
Южна България: 1. Въ околността на гр. Пловдивъ (1 екз. Ц. М., 1. VI. 1923 г. отъ Д-ръ Бурешъ). — 2. Въ лозята, южно отъ Асѣнова Кре-

постъ надъ Станимака, Родопитѣ (1 екз. Ц. М., 25. VII. 1931 г. отъ Й. Цонковъ); при Бачковския манастиръ, Станимашко (1 екз. Ц. М., 29. VII. 1931 г. отъ Й. Цонковъ). — 3. Мѣстността Манда-Ташъ, Сакаръ пл. (3 яйца, Ц. М., 2. V. 1926 г. отъ Н. Радевъ); с. Козлуджа и с. Вакѣфъ въ Сакаръ пл. (3 екз. Ц. М., 30. V. 1926 г., отъ Н. Радевъ). — 4. Странджа пл., гр. Василико (4 екз. Ц. М., 19. V. 1931 г. и 10. VI. 1933 г. отъ Н. Радевъ и Й. Цонковъ). — 5. Мѣстността Орманъ при гр. Ямболъ (1 екз. Ц. М., 20. IV. 1933 г. отъ Д. Папазовъ). — 6. Около с. Кириловецъ, Хасковско (3 екз. Ц. М., 20. VIII. 1932 г. отъ Пор. Бандарски). — 7. Около гр. Малко-Търново, Странджа пл., много честа (2 екз. Ц. М., 15. VI. 1933 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски).

Юго-западна България:
При гара Земенъ, Кюстендилско (1 дребенъ екз. Ц. М., 22. VII. 1929 г. отъ Ив. Юлиусъ).

Българска Македония:
1. Кресненското дефиле, Горно-Джумайско (1 екз. Ц. М., 27. XI. 1928 г. отъ Хр. Асеновъ; 2 коруби Ц. М., 16. XI. 1924 г. отъ Д-ръ Бурешъ). — 2. При гр. Мелникъ (1 екз. Ц. М., 19. VII. 1920 г. отъ Д-ръ Г. Тодоровъ). — 3. Малкъ-Кожухъ при с. Левуново, Петричко, край р. Струмица (2 екз. Ц. М., 22. XII. 1930 г. отъ Й. Цонковъ).

Освенъ горнитѣ находища, Ковачевъ съобщава въ неговата „Херпетологична фауна“ 1912 г. стр. 13, още: 1. Въ гориститѣ мѣста около с. Краново, Силистренско. — 2. Въ горитѣ на Образцовия Чифликъ и с. Писаница,

Карта № 4. — Разпространението на сухоземнитѣ костенурки: *Testudo hermanni* Gm. (означена съ черни триъгълничета) и *Testudo ibera* Pall. (означена съ черни точки) въ Европа, сев. Африка и предна Азия.

Русенско. — 3. При с. Девня и Гебедженскитѣ лозя, Варненско. — 4. При гр. Месемврия и Созополъ и — 5. Въ околноститѣ на гр. Хасково.

На Балканския полуостровъ я има въ: Добруджа, Северна и Южна България (обикновенна), източна и западна Тракия (изобилно при Булаиръ, Одринъ, Деде-Агачъ, Куру-Дагъ, Текиръ-Дагъ, Гюмурджина, Скеча и Драма; наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ презъ 1913 и 1914 год.) и Гърция (Werner 1930 р. 2). Въ срѣдня Македония тая костенурка е обикновенно влечуго, особено въ долината на р. Вардаръ, (при Ресенъ и Охридъ обаче, Кагамап е намѣрилъ само *Testudo graeca*) на северъ до Скопие и Щипъ (Караманъ 1928 стр. 136). За Албания не е спомената отъ Wettstein (1920 р. 450); липсва и въ останалата северо-западна часть на полуострова (Далмация, Босна, Херцеговина, Кроація и Сърбия).

Общото разпространение на тоя видъ споредъ Mertens и Müller (1928 р. 22) обхваща Северо-западна Африка, южна Испания, Питиускитѣ острови, Балканския полуостровъ, Мала-Азия, Транскавказия. Месопотамия и Персия.

Fam. Cheloniidae

5. *Chelonia mydas* L. — Морска ядлива костенурка.

Chelone mydas L.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 15.

Chelone mydas L.; Shreiber, Herpetologia europaea 1912. р. 770.

Chelone viridis Schneid.; Schneider, Naturgeschichte der Schildkröten 1783. р. 299.

Единъ единственъ екземпляръ е билъ уловенъ на Българския Черно-Морски брѣгъ при гр. Созополъ на 16. XI. 1898 год. отъ тамкашнитѣ рибари. Екземпляра е запазенъ въ Царския Музей; той има 70 с. м. дължина на корубата, 61 с. м. ширина и 25 с. м. височина; глава 15 с. м. дълга и 32 с. м. дебела. Тежала е въ живо състояние 42.5 килограма.

Нарекли сме я „ядлива“ костенурка, защото месото ѝ е вкусно и се употребява за ядене, особено за приготвяване на супа; немцитѣ я наричатъ Suprenschildkröte.

Общо разпространение: Въ тропическата и субтропическа области на всички морета и океани. Въ Атлантическия океанъ я има чакъ до брѣговетѣ на Англия; по западнитѣ брѣгове на Европа обаче, рѣдко попада. Много рѣдка е и въ Срѣдиземното море и споредъ Werner (Brehms, Tierleben 1912. I, р. 454) навлиза въ него само случайно. Въ Черно Море тая морска костенурка не е била намирана други пѣтъ и вѣроятно гореспоменатия екземпляръ е сжщо така случайно попадналъ тамъ¹⁾.

¹⁾ *Caretta caretta* L. Тая костенурка се срѣща начесто въ Срѣдиземното море. Не рѣдка е и въ Егейското море. Презъ 1918 и 1919 год често попадеше въ мрежитѣ на рибаритѣ при устието на р. Марица и при Деде-Агачъ. Въ Царския Музей сж запазени 3 екземпляра отъ следнитѣ мѣста: 1. Устието на р. Марица до гр. Еносъ 1 екз. ♀, съ коруба 75 с. м. дълга и 68 с. м. широка, уловенъ на 1. V. 1919 г. и подаренъ отъ Поручикъ Стоиловъ. Тя снесе яйце съ мека черупка, голѣмо колкото кокоше яйце. — 2. Егейско Море при гр. Деде-Агачъ, 1 женски екз. съ коруба 55 × 50 с. м., уловенъ въ присѣтствието на Н. В. Царъ Фердинандъ I и Д-ръ Бурешъ на 1. V. 1913 г., живя въ Царската Зоологична Градина въ София до 9. V. 1913 год.

II. Ordo SAURIA — ГУЩЕРИ.

Fam. Gekkonidae

6. *Gymnodactylus kotschy* Steind. — Нощенъ гущеръ, Балкански геконъ.

Gymnodactylus kotschy Steind.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 17.

Gymnodactylus kotschy Steind.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 571.

Gymnodactylus kotschy Steind.; Никольскій, Фауна Россій 1915. стр. 86.

Нощно животно; отъ това произлиза и даденото му отъ насъ название „нощенъ гущеръ“; Ковачевъ го нарича „балкански геконъ“¹⁾. Обитава най-често старитѣ паянтови кѣщи изъ градоветѣ и селата, като се крие изъ пукнатинитѣ на зидоветѣ, изъ таванитѣ и мазетата. Крие се и подъ камънитѣ изъ лозята и пукнатинитѣ на скалитѣ по брѣга на Черното Море. Две сѣ главнитѣ области на неговото разпространение въ България: 1. брѣгътъ на Черно Море и 2. тракийската равнина отъ Пловдивъ до Цариградъ и особено често въ подножието на Родопитѣ.

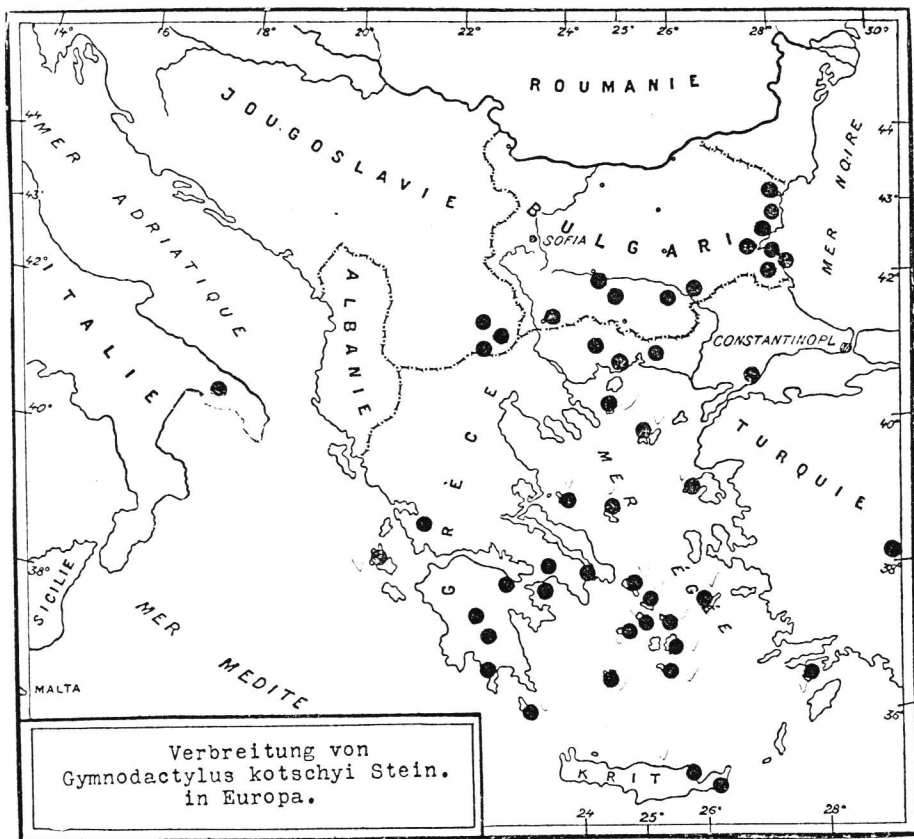
Познати за сега находища въ България сѣ: 1. Изъ старитѣ и нови кѣщи на гр. Варна и подъ камънитѣ изъ лозята около тоя градъ (1 екз. въ Цар. Музей, 11. X. 1931 г. отъ Йорд. Цонковъ; Ковачевъ 1905 стр. 4). — 2. При устието на р. Камчия (Ковачевъ 1910 стр. 13). — 3. Изъ кѣщитѣ на Месемврия, Бургасъ и Созополъ (Ковачевъ 1912 стр. 17). — На о-ва Св. Иванъ при Созополъ (споредъ устни сведения отъ Фридрихъ Фусъ). — 5. По скалитѣ около Зейтинъ-Бурну на югъ отъ Созополъ (1 екз. Ц. М., 24. V. 1923 отъ Н. Радевъ). — 6. При носъ Айя-Галина на югъ отъ Созополъ, нощно време на 15. X. 1923 г., тичащи по скалитѣ (2 екземпляра уловени отъ Н. В. Царя и държани живи отъ Д-ръ Бурешъ до 25. III. 1925 год.). — 7. Въ Южна България изъ кѣщитѣ на Свиленградъ (7 екз. Ц. М., изпратени отъ Ат. Трифоновъ на 7. VI. 1931 г.). — 8. Изъ града и околноститѣ на Харманлий (2 екз. Ц. М., 1. VI. и 30. VI. 1927). — 9. Изъ паянтовитѣ кѣщи и градинитѣ на гр. Пловдивъ (7 екз. Ц. М., ловени презъ май и юний 1926 г. отъ П. Цвѣтаровъ); Джендемъ тепе при Пловдивъ (3 екз. Ц. М., 18. IV. 1932 г. отъ Фр. Фусъ). — 10. Въ гр. Станимака на югъ отъ Пловдивъ (Ковачевъ 1917 стр. 175). — 11. По покривитѣ и въ кѣщитѣ на гр. Петричъ (Дрѣнски).

На Балканския полуостровъ това малко гущерче е разпространено освенъ въ България още и въ Македония, Тракия, Гърция (Werner 1912 p. 169) и грѣцкитѣ острови (Werner 1930 p. 4). Въ Македония го има при Удово (Doflein 1921 стр. 591), Гевгели, Валандово (Караманъ 1928 стр.

— 3. Една коруба дълга 85 с. м. и широка 72 с. м. намѣрена при устието на р. Марица на 30. XII. 1918 г. отъ Капитанъ Славовъ. Тая костенурка не се употрѣбва за ядене, а и люспитѣ отъ корубата ѝ не могатъ да се употрѣбятъ за украшение. Разпространението ѝ е както на *Chelonia mydas* обаче отива и по на северъ Въ Черно Море не е намѣрена още. Има я въ Адриатическо Море (Volckay 1912 стр. 10).

¹⁾ Атанасъ Трифоновъ, пощенски чиновникъ въ Свиленградъ ни съобщилъ, че въ Свиленградско наричатъ тия гущери „щерки“, и че „живѣяли въ избитѣ и по покривитѣ и кѣщитѣ“.

135), при с. Стояково — Гевгелийско го е ловилъ А. Петровъ на 25. VIII. 1916 г. (2 екз. въ Цар. Музей). Споредъ Ст. Караманъ не се срѣща въ Скопие и въ Велесъ. Въ зап. Тракия го има при гр. Драма (2 екз. Ц. М., отъ А. Петровъ) и при Кале-Бурну южно отъ Енидже (Б. Стефановъ); въ южна Тракия го има при Гюмюрджина (Ковачевъ 1917 стр. 175), въ източна Тракия при с. Шаръ-Къой на брѣга на Мраморно море (2 екз. Ц. М., 8. IV. 1913) год.¹⁾

Карта № 5. — Разпространението на Балканския геко (*Gymnodactylus kotschy* Stein.) въ Европа.

Общото разпространение на Балканския геко обхваща (споредъ Mertens-Müller 1928 р. 24): южна Италия, южната половина на Балканския полуостровъ, Мала-Азия, Сирия, островитѣ Корфу, Критъ (Wettstein 1931 р. 163), Кипъръ, Милосъ (Chabanaud 1919 р. 22) и Цикладитѣ. Споредъ Никольскій (1915 р. 86) го има и въ Персия и Египетъ.

¹⁾ На „Балканския геконъ“ *Gymnodactylus kotschy* Stein. много прилича „Турския геконъ“ *Hemidactylus turcicus* L.. Това гущерче до сега не е намирано въ предѣлитѣ на България, и вѣроятно не ще да се срѣща у насъ. То е широко разпространено по брѣговетѣ на Сръдиземното и Червено морета. На Балканския полуостровъ го има главно по западнитѣ му брѣгове (на северъ чакъ до Фиуме) и по грѣцкитѣ острови. Има го и въ Мала-Азия и на о-ва Платна въ Мраморно море (Werner 1902 р. 1035). Това последното находище е най-близко разположеното до юго-източната граница на България.

Отъ приложената тукъ карта № 5 за разпространението на балканския геко *Gymnodactylus kotschyi* Stein. въ Европа проличава, че той се срѣща въ Европейския континентъ само на Балканския полуостровъ и то, само въ неговитѣ южни и юго-източни части, т. е. на юго-изтокъ отъ линията Варна (на Черно море) — Валона (въ южна Албания на Адриатическо море). Въ южна Италия при Тарентъ той вѣроятно е пренесенъ случайно. Общото му разпространение издава, че този нощенъ гущеръ е ориенталско-медиетрански елементъ въ нашата фауна.¹⁾

Fam. Anguidae

7. *Ophisaurus apodus* Pallas. — Желтокоремникъ, Змиегущеръ.

Ophisaurus apus Pall.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 19.

Ophisaurus apus Pall.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 532.

Ophisaurus apus Pall.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 240.

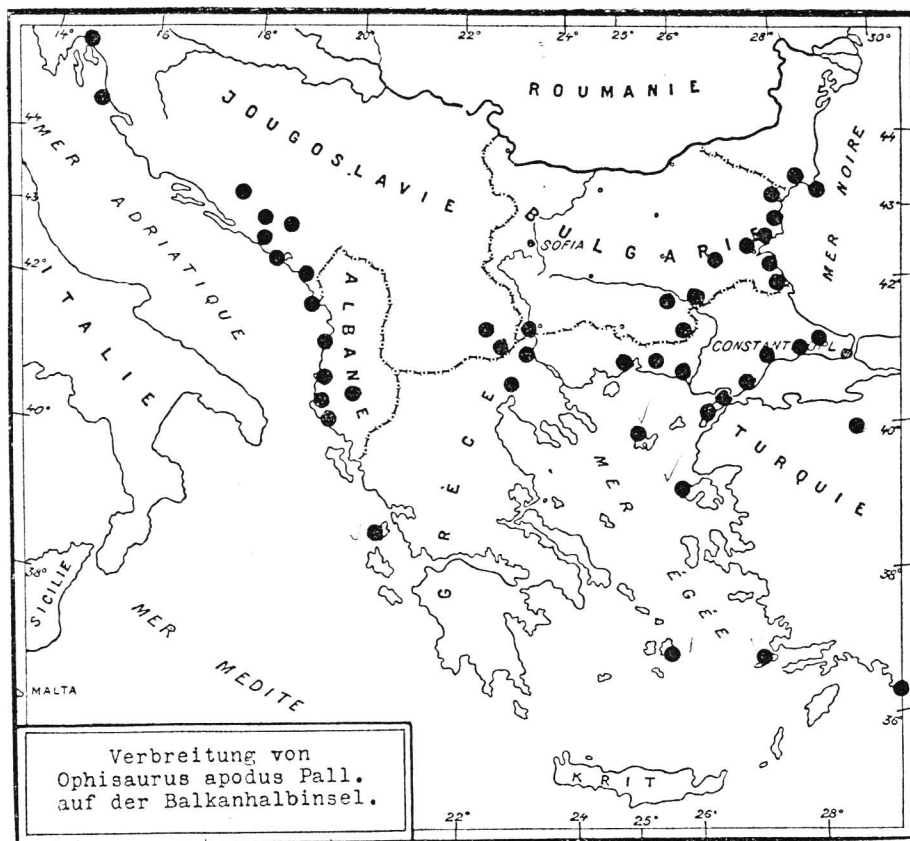
Ophisaurus apodus [Pall.]; Mertens und Müller, Liste 1928. p. 26.

Това е най-голѣмия нашенски безкракъ гущеръ. Срѣща се главно край брѣга на Черно Море, обаче, въ южна България го има чакъ до Харманлий. Най-голѣмиятъ екземпляръ, запазенъ въ Царския Музей, има 144 см. дължина и 16 см. обиколка задъ главата. Ковачевъ е уловилъ при Варна 1 екз. дълъгъ 110 см.. Храни се главно съ охлюви, едри насѣкоми, мишки и змии. При ловенето му не хапе. Северната граница на зоогеографското му разпространение въ Европа минава презъ България. Названието „желтокоремникъ“ е преводно отъ руското „желтопузъ“; съ това последно название „желтопузекъ“ го наричатъ и нѣмскитѣ херпетолози. Понеже този безкракъ гущеръ много прилича на змия, затова може да се нарече „змиегущеръ“, което е преводно название отъ латинското.

Разпространение въ България: 1. Между камънитѣ въ крайморската гора Сюртю-Къюю не делечъ отъ Балчикъ (Ковачевъ 1930 стр. 14). — 2. Парка Евксиноградъ при Варна (4 екз. Ц. М., уловени на 31. V. 1921 и 30. IX. 1923 год.). — Презъ юний 1908 год. бѣха изпратени отъ Евксиноградъ 6 екз. въ Царската Зоол. Градина, София. Изъ Варненскитѣ лозя не е много рѣдъкъ (Шкорпилъ 1897 стр. 21; Ковачевъ 1910 стр. 14). — 3. При с. Аладънъ и с. Яйла на западъ отъ Варна (Ковачевъ 1910 стр. 14). — 4. Изъ околноститѣ на Месемврия (Ковачевъ 1912 стр. 19). — 5. Бургасъ, изъ храсталациитѣ на Бакърлъка, Кара-баиръ и с. Пода (2 екз. въ Зоол. Сбирка на Соф.

¹⁾ *Agama stellio* L. — Тоя голѣмъ бодливъ гущеръ не е билъ намиранъ до сега въ предѣлитѣ на днешна България. Означенитѣ въ каталога на Царския Музей (1907 г.) като намѣрени въ България (съ знакъ?) 2 отдавнашни екземпляра отъ рода *Agama*, вѣроятно не ще да сж ловени въ България. На Балканския полуостровъ тоя видъ е намѣренъ само при гр. Солунъ и по Гръцкитѣ острови. Отъ ридоветѣ западно отъ гр. Солунъ има въ Цар. Музей 1 екз. уловенъ отъ Д-ръ Бурешъ на 8. VI. 1913 г.. Въ Зоологич. Сбирка на Соф. Универс. се пази единъ екземпляръ отъ сжщото мѣсто. Ковачевъ (1917 стр. 175) съобщава, че се срѣща при Гара Саламанлий — Солунско. Chabaud (1919 p. 22) дава следнитѣ находища за срѣщането на тоя гущеръ изъ околноститѣ на гр. Солунъ: Зейтинлъкъ, Градоборъ (12 км. северно отъ Солунъ), връхъ пророкъ Илия (10 км. източно отъ Солунъ), манастиръ Св. Анастасъ въ Халкидонския полуостровъ. St. Volkaу (1924 p. 11) дава като находище и О-въ Наксосъ.

Университетъ; Ковачевъ 1905 стр. 5). — 6. Изъ околноститѣ на гр. Созополъ (Ковачевъ 1905 стр. 5, споредъ Шкорпилъ; Ковачевъ 1912 стр. 19). — 7. Около с. Рѣзово, Малко-Търновско (2 екз. Ц. М., 5. V. 1931 и 12. VI, 1933 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски). — 8. Носъ Зейтинъ-Бурну на югъ отъ гр. Созополъ (1 екз. Ц. М., 24. V. 1923 отъ Н. Радевъ). — 9. Изъ лозята на гр. Ямболъ (Ковачевъ 1912 год. стр. 19). — 10. Изъ околноститѣ на Свиленградъ (2 екз. Ц. М., 26. VII. 1933 г. отъ Т. Теневъ и по сведения дадени отъ Фр. Фусъ). — 11. Въ мѣстността Манда-Ташъ, Сакаръ пл. (1 екз. Ц. М.

Карта № 6. — Разпространението на Змиегущера *Ophisaurus apodus* Pall. по Балканския полуостровъ.

2. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 12. Около гр. Харманли (4 екз. Ц. М., 21. V. 1926, 26. V. 1927, на 9. V. 1932 и 2. V. 1933 год. отъ Т. Теневъ). Тука тоя видъ не е рѣдкъ и всѣка година Царската Зоологическа Градина получава по нѣколко екземпляра отъ Тоню Теневъ. — 13. Мѣстността „Севдже“, Хасковско (1 екз. Ц. М., 21. VI. 1932 год. отъ поруч. Бандарски). — 14. Върхъ „Малкъ Голешъ“ 800 м. вис., изг. Родопи, Орта-Къойско (1 екз. Ц. М., 108 см. дългъ, 24. V. 1932 год. отъ Б. Ахтаровъ). — 15. При с. Левуново и с. Марикостино (1912 год. ловилъ проф. Н. Стояновъ).

На Балканския полуостровъ го има въ Добруджа при Калиакра (Călinescu 1931 р. 124), въ Тракия, Македония, Гърция и гръцкитѣ острови

(Werner 1930 p. 6), Албания, Черна-Гора, Херцеговина, Далмация, чакъ до Фиуме (Karaman 1921 p. 203) и то главно край брѣга на морето. Въ Тракия го намѣри Д-ръ Бурешъ по брѣга на Мраморно море при Силиврия, Родосто, Шаръ-Къой, Булаиръ (не рѣдко) и Галиполи. Често го има при Сароския заливъ, по Куру-Дагъ пл. и село Чаталджа. Въ Бѣломорска Тракия го е наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ при Деде-Агачъ (1. V. 1914 год.), гара Бодама на северо-западъ отъ тоя градъ, при Гюмурджина, Ксанти (28. IV. 1914 г.) и Порто Лагосъ. Въ Македония се срѣща при с. Смолъ 15 км. северно отъ Солунъ (споредъ Chabanaud 1919 p. 22); при Кара-Сули на р. Вардаръ северно отъ Солунъ; при Орта-къой 12 км. източно отъ Солунъ и при гр. Верия; има го и около Дойранското езеро и при Удово (Doflein 1921 p. 591). Въ Демиръ-Хисарско, при с. Ветренъ и с. Хисаръ-Бейликъ го е ловилъ презъ 1912 год. проф. Н. Стояновъ.

Общо разпространение: Кримъ, край брѣговетѣ на Балканския полуостровъ отъ Добруджа чакъ до Истрия, юженъ Тиролъ Мала-Азия, Сирия, Персия, Кавказъ, Транскаспия, Туркестанъ. Споредъ Никольскій (1915 стр. 244) го има и въ северна Африка.

Отъ общото разпространение на желтокоремника *Ophisaurus apodus* Pall. проличава, че той въ Европа се срѣща само въ Балканския и Кримския полуострови. А отъ приложената карта № 6 се вижда, че на Балканския полуостровъ той се срѣща въ една не много широка зона покрай брѣговетѣ на тоя полуостровъ. Двата крайни северни пункта на разпространението му въ Европа сж: западния — въ южни Тиролъ, а източния — въ Кримъ; и двата на около 46° северна ширина. Този чудноватъ, безкракъ гущеръ е ориенталско-медитерански елементъ въ фауната на България.

8. *Anguis fragilis* Linné. — Слѣпокъ, Крехаръ.

Anguis fragilis L.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 20.

Anguis fragilis L.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 525.

Anguis fragilis L.; Никольскій, Фауна Россій 1915. стр. 247.

Тоя безкракъ гущеръ е едно много обикновено влечуго въ всички краища на България. Има го главно изъ планинскитѣ и гористи влажни мѣста (до 1800 м. вис.), срѣща се обаче и изъ низинитѣ борасли съ храсти и буйна растителностъ. Най-голѣмиятъ екземпляръ, запазенъ въ Царския Музей има 60 см. дължина. При ловене тоя гущеръ никога не хапе, а само се свива на кълбо и вкоравява; ако поискаме да го изопнемъ, той се лесно чупи, отъ тука иде и народното му название „крехаръ“. Очитѣ му сж много малки и при доближаване до него той не бѣга, като че ли не вижда, затова навѣрно, народа го нарича „слѣпокъ“ или „слѣпо змийче“.

Разпространение въ България:

Черноморско крайбрѣжие: 1. Въ околноститѣ на гр. Варна (Ковачевъ 1912 стр. 20, var. *colchica* Demid). — 2. При Аладжа манастиръ, североизточно отъ Варна (1 екз. Ц. М., 20. V. 1928 отъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Парка Евксиноградъ при гр. Варна (1 екз. Ц. М., 21. X. 1925 отъ Н. В. Царъ Борисъ III; и 1 младъ екз., 16. IX. 1925 отъ Д-ръ Бурешъ).

Северна България: 1. Изъ трѣвата, подъ камънитѣ и гнилитѣ дънери въ гората на Образцовия чифликъ, Русенско (Ковачевъ 1912 стр. 20, и *var. colchica Demid.*). — 2. Въ Свищовско се срѣща не рѣдко (по сведения отъ Фр. Фусъ). — 3. Подъ камънитѣ около с. Калугеръ, Бѣлоградчишко (6 екз. Ц. М., презъ 1926 и 1928 г. отъ Гер. Кръстевъ, отъ които 3 типични, а една е *var. colchica Demid.*). — 4. Около гр. Вратца гдѣто нѣкои го наричатъ: „слѣпигъшъ“ (Тошевъ 1892 стр. 383). — 5. Около с. Карлуково, Луковитско (1 екз. Ц. М., 2. VIII. 1932 г. отъ Д. Папазовъ и Н. Атанасовъ). — 6. Изъ хрсталацитѣ около гр. Лѣсковецъ (Ковачевъ 1912 стр. 20, *var. colchica Demid.*). — 7. Въ мѣстността „Зеленика“ около гр. Търново (Ковачевъ 1894 стр. 746). — 8. Въ околността на Горня-Орѣховица (Ковачевъ 1905 стр. 32). — 9. Подъ камънитѣ около гр. Ески-Джумая (Ковачевъ 1903 стр. 172). — 10. Мѣстността „Шашкѣни“ въ лозята на гр. Провадия (1 екз. Ц. М., 25. V. 1925, *var. colchica Demid.*).

Стара Планина: 1. При монастыря „Седемъ престола“ въ запад. Стара-планина (1 екз. Ц. М., 2. X. 1928 отъ Н. Радевъ). — 2. Между с. Своге и Лакатникъ, Софийско (Ковачевъ 1910 стр. 15, презъ месецъ май 1903 г.; Ковачевъ 1912 стр. 20, *var. colchica Demid.*, отъ Дрѣновски). — 3. Въ гориститѣ мѣста около гр. Тетевенъ (1 екз. Ц. М., 19. VII. 1923 отъ Н. Костовъ). — 4. Троянския балканъ (Ковачевъ 1912 стр. 20, *var. colchica Demid.*). — 5. Подъ върхъ Юмрукъ-Чалъ, 1800 м. височина (Ковачевъ 1912 стр. 20 отъ Ал. Дрѣновски). — 6. Шипченския балканъ (Werner 1894 р. 147, *var. colchica Demid.*; сжщо и Ковачевъ 1912 стр. 20). — 7. При с. Албаново, Сливенско (Ковачевъ 1912 стр. 20, намѣрени прѣсно родени малки екз. на 10. VIII. 1910). — 8. Около с. Бѣла, Сливенско (1 екз. Ц. М., 12. VI. 1927 отъ Ив. Юлиусъ и П. Дрѣновски). — 9. Около гр. Котелъ (5 екз. Ц. М., 2. VI. 1932 год. отъ учителя В. Георгиевъ; и 1 екз. Ц. М., 28. X. 1914 отъ Н. Радевъ; Ковачевъ 1912 стр. 20, *var. colchica Demid.* отъ Г. Поповъ).

Витоша планина: 1. При с. Княжево (1 екз. Ц. М., 10. V. 1924 отъ В. Гочовъ). — 2. Надъ с. Владая (2 екз. Ц. М., 11. IX. 1921 отъ Д-ръ Бурешъ) и при „Златнитѣ мостове“, 1400 м. вис. (3 екз. Ц. М., 21. V. 1922 отъ Н. Радевъ). — 3. Изъ хрсталацитѣ около Боянския водопадъ (1 екз. Ц. М., 24. IV. 1921 отъ Б. Ахтаровъ). — 4. с. Бистрица, VI. 1902 год. (Зоолог. Сбирка на Соф. Университетъ). — 6. Подъ камънитѣ около Драгалевския монастыръ (1 екз. Ц. М., 24. VIII. 1925 отъ Ст. Владовски). — 6. Витоша планина (1 екз. Ц. М., 6. V. 1930 отъ П. Патевъ и 24. V. 1932 г., на 1500 м. в. отъ Л. Брънековъ; Ковачевъ 1912 стр. 20). — 7. По-рано, до 1900 год., го е имало и въ сѣнчеститѣ мѣста на Борисовата градина въ София (Ковачевъ 1912 стр. 20).

Коньова планина: Гара Земенъ (1 екз. Ц. М., 7. V. 1933 отъ Ив. Юлиусъ).

Люлинъ планина: Изъ хрсталацитѣ около монастыря „Св. Краль“ (1 екз. Ц. М., 6. IV. 1920 отъ Д-ръ Бурешъ).

Лозенска планина: Около Германския монастыръ, Софийско (1 екз. Ц. М., 14. VIII. 1912 отъ Д-ръ Бурешъ).

Рила планина: 1. Въ гориститѣ мѣста на планината (Ст. Георгиевъ 1889 стр. 354; Ковачевъ 1912 стр. 20, на 1500 м. вис.). — 2. Рилския мона-

стирѣ (12. VI. 1910, Зоолог. Сбир. на Соф. Университетѣ). — Чамъ-Курия, 1400 м. вис. (9 екз. Ц. М., ловени презъ м. юлий и м. августъ отъ 1923 до 1928 г. отъ Д-ръ Бурешъ; Ковачевъ 1912 стр. 20, отъ А. Дрѣновски на 1300 м. вис.). — 4. При с. Радуилъ, Самоковско (1 екз. Ц. М., 5. VII. 1927 отъ Ат. Стефановъ).

Родопитѣ: 1. Дефилето надъ с. Костенецъ (1 екз. Ц. М., 3. VI. 1928 отъ П. Дрѣнски и другъ екз., 29. VI. 1912 отъ Д-ръ Бурешъ). — 2. Малко-Бѣлово, Пазарджишко (Г. К. Христовичъ 1892 стр. 425; Ковачевъ 1903 стр. 172 по Христовичъ). — 3. Въ Царската Кричимска курия при гр. Пловдивъ (VI. 1912, var. *colchica* отъ Д-ръ Бурешъ). — 4. Въ околността на с. Лжджене (1 екз. Ц. М., 4. VI. 1925 отъ Н. Миладиновъ). — 5. Въ долината на р. Лепаница, Чепинско, 1000 м. вис. (1 екз. Ц. М., 31. VII. 1927 отъ П. Дрѣнски). — 6. Подъ върхъ Сютке, Централни Родопи, 1700 м. вис. (1 екз. Ц. М., 27. IV. 1930 отъ Ив. Юлиусъ). — 7. Мѣстността „Лютитѣ камъни“ около гр. Дьовленъ (1 екз. Ц. М., 27. V. 1924 отъ Н. Радевъ). — 8. При Бачковския манастирѣ (Зоолог. Сбир. на Соф. Университетѣ, 8. VIII. 1905). — 9. Около гр. Харманлий (1 екз. Ц. М., 19. V. 1927 отъ Т. Теневъ). — 10. Въ лозята на гр. Ямболъ (1 екз. Ц. М., 24. VI. 1933 г. отъ Л. Брънековъ).

Странджа планина: 1. Въ околнитѣ на гр. Малко-Търново (2 екз. Ц. М., 5. V. 1921 отъ П. Петковъ). — 2. Около с. Мързево (2 екз. Ц. М., 4. VI. 1923 отъ Н. Радевъ).

Бѣласица планина: 1. Демиръ-Капия, 1600 м. вис., Петричко (2 екз. Ц. М., 20. VII. 1930 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски).

На Балканския полуостровъ се срѣща по цѣлото му протежение: Кроація, Славонія (Karaman 1921 p. 203), Босна (Volkaу 1929 p. 69), Херцеговина, Далмация, Черна-Гора (Volkaу 1929 p. 11), Албания (Kopstein — Wettstein 1920 p. 448), Гърция (Werner 1912 p. 169; 1918 p. 140). Въ Македония го има при Воденъ и Островското езеро (споредъ Chabanaud 1919 p. 22), по Якупица планина на 1800 м. вис. (Караманъ 1928 стр. 135). Има го и на Йоническитѣ острови, обаче не е намѣренъ въ Егейския архипелагъ (Werner 1930 p. 31). Нѣма го и на о-въ Критъ.

Общо разпространение: Срѣдна Европа (на северъ до южна Швеция и южна Финландия), цѣла южна Европа; въ Русия се срѣща на северъ до 60° северна ширина, на изтокъ до Уралския хребетъ. Има го въ Кавказъ и северна Мала-Азия.

Fam. Lacertidae.

9. * *Lacerta erhardii riveti* Chab. (= *veithi* Bu). — Македонски гущеръ.

Lacerta erhardi veithi var. nova, Volkaу, Glasnik 1919. p. 19.

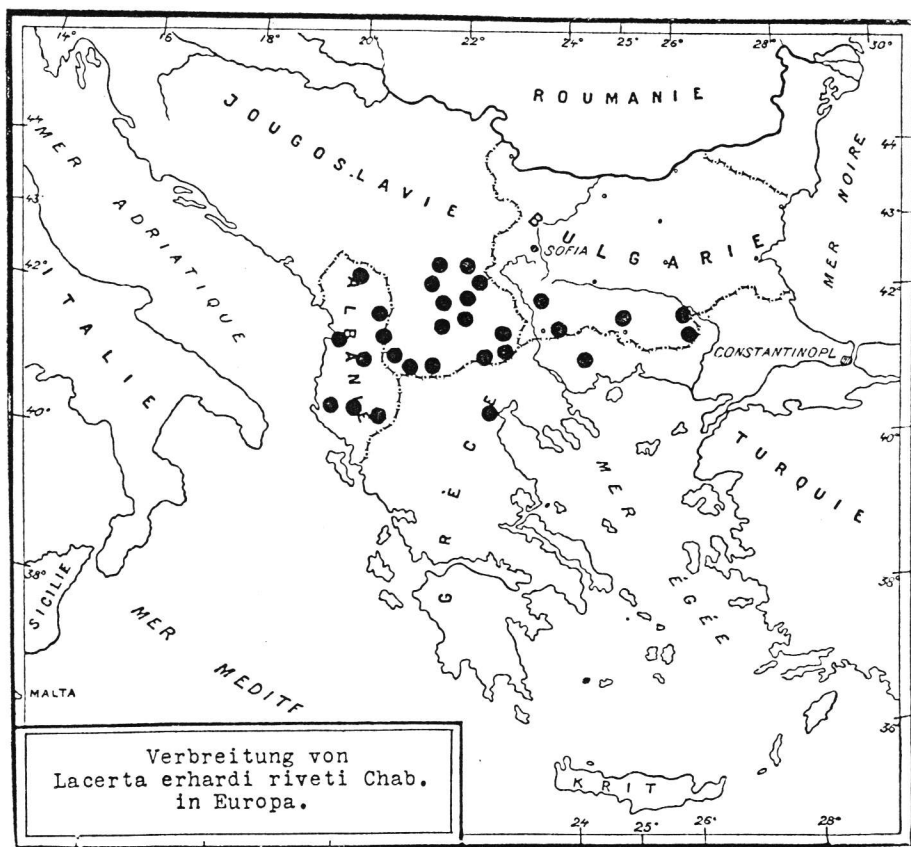
Lacerta muralis riveti var. nova, Chabanaud 1919. p. 23.

Lacerta veithi Volkaу, Glasnik 1920. p. 215.

Lacerta muralis subsp. nova *veithi*, Werner, Archiv Naturg. 1920. p. 142.

За пръвъ пѣтъ въ България, тоя гущеръ е установенъ отъ Д-ръ Ив. Бурешъ презъ 1930 год., споредъ единъ екземпляръ уловенъ въ Кърджалийско.

Разпространенъ е главно въ Македония, отъ тамъ е и названието му „Македонски гущеръ“. Описанъ е едвамъ следъ войната, презъ 1919 год., едновременно отъ френския херпетологъ Paul Chabanud, по екземпляри ловени около Прѣспанското езеро, и отъ унгарския херпетологъ St. Volkau по екземпляри отъ Албания. Прилича много на *L. muralis*, обаче по гръбната си сръдна линия нѣма тъмни петна. Северната граница на разпространението на тоя видъ по Балканския полуостровъ минава презъ най-южнитѣ покрайнини на България.

Карта № 7. — Разпространението на Македонския гущеръ *Lacerta erhardii riveti* Chab. въ Европа.

Разпространение въ България: За сега тоя гущеръ е намѣренъ само въ 5 находища: 1. Кърджалийско, въ близкитѣ околности на гр. Кърджали, (1 екз. въ Цар. Музей, уловенъ отъ учителя В. Гоговъ на 12. II. 1928 год.). — 2. По скалитѣ около гр. Орта-къой (2 екз. Ц. М., 23. V. 1932 г. отъ Б. Ахтаровъ). — 3. Свиленградско, при с. Мезекъ на 5. X. 1931 год. (2 екз. изпратени въ Цар. Музей отъ Фр. Фусъ). — 4. На Гръцко-българската граница, въ Струмската долина, по западнитѣ склонове на Али-Ботушъ планина, между с. Петрово и с. Голешево на 26. VIII. 1930 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски (7 екз. Цар. Музей). Йорд. Цонковъ го е намѣрилъ при летния пограниченъ постъ № 17 на 1200 м. вис. (1 екз. Ц. М.), а Кр. Тулешковъ неда-

лечъ отъ зимния постъ № 17 на вис. 900 м., на 15. VI. 1931 год. (2 екз. въ Цар. Музей). — 5. Скалитѣ около пѣтя по р. Бистрица за „Парангалица“, 1200 м. в., Горно-Джумайско (5 екз. Ц. М., 14. VII. 1932 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски); южнитѣ склонове на Рила пл., Горно-Джумайско (2 екз. Ц. М., 22. VI. 1932 г. отъ Н. Фененко).

Общото разпространение на тоя видъ обхваща само Македония, отчасти Албания, Гърция и България.

Въ Македония тоя видъ е намѣренъ до сега, въ следнитѣ мѣста: Споредъ Chabanaud (1919 р. 2) при с. Щърково, източно отъ Прѣспа. Споредъ Doflein (1919 р. 23) около гр. Прѣспа и при с. Конско. Споредъ Караманъ (1928 стр. 133) го има по цѣлото Овче-поле, въ долината на р. Брѣгалница до Кочани и Царево село, Струмица, Куманово, Щипъ, с. Нагоричане до Кратово, Скопие, Велесъ, Охридъ, Битоля и Бабуна планина, Скопска Черна-гора при манастира Св. Благовещение (1050 м.), Якупица пл. на 1000 м. в. и по планината Водно, Дойранъ, Гевгелий. Споредъ Volkau (1929 р. 18; = *Lac. veithi* Vu) го има при Дебъръ на Македоно-албанската граница. Споредъ Werner (1920 р. 141) — въ Албания при Бабя и край пѣтя отъ Дебъръ за Пископея. Споредъ Wettstein и Kopstein (1920 р. 423) го има въ Албания при с. Висока (южна Албания), с. Брецияни и Синя при Бератъ, при с. Бабя (източно отъ Елбасанъ) и при с. Пископея до гр. Дебъръ. А споредъ Sugén (1928 р. 10) има го и въ Гърция въ подножието на Тесалийски Олимпъ на юго-западъ отъ Солунъ. Въ южна Тракия се срѣща при Драма (Ал. Петровъ).

Отъ приложената карта № 7, на която сж нанесени всички познати до сега находища на гущера *Lacerta erhardii riveti* Chab., проличава, че този гущеръ обитава само централнитѣ части на Балканския полуостровъ и то зоната между 40-тия и 42-рия паралели (северна ширина), отъ Адриатическо море чакъ до р. Марица, а вѣроятно и по-наизтокъ отъ нея. Извънъ Балканския полуостровъ македонския гущеръ навѣрно не ще да се срѣща; той е типиченъ централно-балкански елементъ въ нашата фауна.

10. *Lacerta muralis muralis* Laur. — Стененъ гущеръ, Сивъ гущеръ.

Lacerta muralis Laur.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 32.

Lacerta muralis Laur.: Schreiber, Herpetologia europaea 1912. р. 410.

Lacerta muralis typica; Boulenger, Monograph. of Lacertidae 1920. I р. 162.

Lacerta muralis subsp. fusca Bedr.; Werner, Glasnik 1898. р. 147.

Най-разпространениятъ гущеръ въ България. Срѣща се главно изъ низкитѣ силно-припечни каменисти и голи мѣста, като се крие изъ пукнатинитѣ на скалитѣ и между камънитѣ. Има го, както край брѣга на Черното море, така и въ планинитѣ рѣдко до 1500 м. вис. и то само по камениститѣ и силно припечни мѣста. Гущера е пѣргавъ, добре се катери; опашката му се много лесно кжса при ловене. Българско народно название тоя гущеръ нѣма; наименованието „стененъ гущеръ“ е преводно отъ латинското.

Разпространение въ България:

Черноморското крайбрежие: 1. Въ околността на гр. Варна (2 екз. Ц. М., 25. V. 1928 отъ Д-ръ Бурешъ; Ковачевъ 1905 стр. 7); при с. Доленъ-

Чифликъ на югъ отъ Варна (2 екз. Ц. М., 22. VI. 1931 отъ П. Дрѣнски). — 2. Около гр. Бургасъ (Ковачевъ 1905 стр. 7). — 3. Въ гората при постъ, „Урдовица“ между с. Кюприя и гр. Василико (1 екз. Ц. М., 17. V. 1931 год. отъ П. Дрѣнски). — Около гр. Ахтополъ (1 екз. Ц. М., 8. VII. 1920 отъ Д. Илчевъ).

Северна България: 1. Около гр. Русе (Ковачевъ 1894 стр. 746; Ковачевъ 1912 стр. 32; Boulenger 1920 I. p. 175). — 2. При с. Новъ-градъ на р. Янтра, Свищовско (3 екз. Ц. М., 21. IX. 1931 год. отъ Фр. Фусъ). — 3. Въ околността на гр. Никополъ (3 екз. Ц. М., 23. VI. 1930 отъ Н. Радевъ) и при с. Сомовитъ, Никополско (2 екз. Ц. М., 7. V. 1930 отъ Н. Радевъ). — 4. Около гр. Видинъ (Ковачевъ 1905 стр. 7). — 5. При с. Калугеръ, Бѣлоградчишко (13 екз. Ц. М., отъ Гер. Кръстевъ, 1926 год.); около гара Орешецъ, Бѣлоградчишко (2 екз. Ц. М., 15. VII. 1931 отъ Кр. Тулешковъ). — 6. Около с. Долна Бешовица, Вратчанско (1 мъжки екз. Ц. М., 16. II. 1925 отъ Н. Радевъ). — 7. Монастира „Седемъ престола“, Вратчанско (2 екз. Ц. М., 12. VII. 1931 отъ Борисъ Китановъ). — 8. По скалиститѣ мѣста около гр. Тетевенъ (Wagner 1898 p. 17, subsp. fusca Bedr; сжщо Ковачевъ 1903 стр. 172 и 1905 стр. 7; Boulenger 1920 I. p. 175; Volkau 1924 p. 16 дава отъ Тетевенъ типичната форма). — 9. При с. Гарваница, Ловчанско (2 екз. Ц. М., 30. IV. 1924 отъ Н. Радевъ). — 10. Около монастира „Зелениковоецъ“, Троянско (4 екз. Цар. Муз., 18. VII. 1923 отъ Н. Радевъ). — 11. Подъ върхъ Юмрукъ-Чалъ на 1900 м. вис. (2 екз. Ц. М., 27. IV. 1924 отъ П. Дрѣнски). — 12. Около гр. Търново (Ковачевъ 1905 стр. 7). — 13. По скалитѣ около с. Мадара, Шуменско (1 младъ екз. Ц. М., 5. X. 1924 отъ Д-ръ Бурешъ). — 14. Около гр. Шуменъ (Ц. М., 2. X. 1926 отъ учителя В. Поповъ).

Южна България: 1. При гр. Панагюрище (Boulenger 1920, I p. 175). — 2. Изъ каменнитѣ огради на Варварскитѣ и Ели-деренски лозя, Пазарджишко (Христовичъ 1892 стр. 425). — 3. Около гр. Пловдивъ и по Пловдивскитѣ тепета (Ковачевъ 1905 стр. 7). — 4. При с. Лжджене, Родопитѣ (Цар. Муз., 28. VII. 1925 отъ П. Дрѣнски). — 5. По скалитѣ около р. Лепаница при Чепино-бана, Родопитѣ на 1000 м. вис. (2 екз. Ц. М., 12. VIII. 1927 отъ П. Дрѣнски). — 6. Въ околността на с. Фотенъ, Пещерско, 1400 м. вис. (4 екз. Ц. М., 22. VI. 1924 отъ Н. Радевъ) и около с. Ясж-Кория, Пещерско, Родопитѣ 1700 м. вис. (2 екз. Ц. М., 21. VI. 1924 отъ Н. Радевъ). — 7. Изъ скалиститѣ мѣста подъ върхъ Карлъкъ, въ централни Родопи, 1700 м. вис. (2 екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ). — 8. Въ централнитѣ Родопи надъ с. Стойкитѣ покрай пѣтя за с. Чепеларе на 1300 м. вис. (2 екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); по скалитѣ край пѣтя отъ гр. Пашмаклъ за с. Прогледъ на 1200 м. вис. (2 екз. Ц. М., 29. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); по скалитѣ около с. Чепеларе на 1100 м. вис. (2 екз. Ц. М., 29. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ; и 4 екз. отъ Н. Радевъ, 29. VI. 1924 год.). — 9. По скалитѣ и въ лозята при гр. Станимака (Ц. М., 25. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ) и по скалитѣ въ мѣстността „Бѣла Черква“, южно отъ Пловдивъ, Родопитѣ 1300 м. вис. (2 екз. Ц. М., 2. VIII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ). — 10. Около гр. Казанлъкъ (Ц. М., 8. IV. 1925 отъ Сл. Сарафовъ). — 11. Въ околността на гр. Котелъ (8 екз. Ц. Музей, 9. IV. 1932 г. отъ В. Георгиевъ); върхъ

„Жеравненски ржтъ“, Котленско (2 екз. Ц. М., 19. IV. 1933 отъ Л. Брънековъ). — 12. При гр. Малко-Търново въ юго-източ. България (2 екз. Ц. М., 5. V. 1921 отъ П. Петковъ и 3 екз. на 15. VI. 1933 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски); на пѣтя между с. Рѣзово и гр. Малко-Търново по турск. граница, Странджа пл. (1 екз. Ц. М., 14. VI. 1933 отъ Йорд. Цонковъ).

Юго-западна България: 1. Въ околността на София (Ковачевъ 1905 стр. 32, по Христовичъ), при с. Бояна (3 екз. Ц. М., отъ Н. Миладиновъ презъ 1921 и 1926 год.), при с. Панчерево (2 екз. Ц. М., 2. VII. 1921 отъ Н. Радевъ) и при с. Владая (2 екз. Ц. М., 4. VI. 1922 отъ Н. Радевъ). — 2. При гара Своге, с. Своге и гара Лакатникъ, Софийско, Искърското дефиле (6 екз. Ц. М., 18. V. 1922, 4. X. 1931, 30. V. 1931 и 18. IX. 1932 год. отъ Д-ръ Ив. Бурешъ). — 3. Изъ пукнатинитѣ на скалитѣ около пѣтя отъ с. Своге за с. Искрецъ, Софийско (4 екз. Ц. М., 2 отъ които съ портокалено-червено оцвѣтени люспи на коремната страна, уловени на 1. VI. 1931 отъ Йорд. Цонковъ), въ околността на с. Искрецъ и при мина „Отечество“, не далечъ отъ това село (2 екз. Ц. М., 2. VI. 1931 отъ П. Цонкова). — 4. По скалиститѣ и сипейни мѣста на Лозенъ планина, около Германския манастиръ (Д-ръ Бурешъ). — 5. Въ Араба-конашкия проходъ, Стара пл. (Ц. М., 28. VI. 1929 отъ Н. Радевъ). — 6. Около гр. Кюстендилъ (4 екз. Ц. М., отъ които на едина, коремнитѣ люспи нарѣдко сж оцвѣтени оранжево-червено, 1. X. 1931 г. отъ Г. Калевъ); около гара Земенъ, Кюстендилско (2 екз. Ц. М., 7. V. 1933 г. отъ Ив. Юлиусъ). — 7. По височината „Чепанъ“ около с. Драгоманъ, Софийско (5 екз. Ц. М., 28. V. 1932 г. отъ Йорд. Цонковъ). — 8. По пѣтя край рѣка Бистрица за „Парангалица“, Горно-Джумайско (5 екз. Ц. М., 14. VII. 1932 г. отъ Йорд. Цонковъ).

Общото разпространение на *Lacerta muralis* заедно съ множеството му подвидове и форми обхваща: часть отъ северна Европа (на северъ до Холандия, сръдна и западна Германия и сръдна Полша), цѣла сръдна Европа (отъ Франция до сръдна Полша), цѣла южна Европа и северо-западна Африка (subsp. *bssagei* Seo.). Типичната форма *Lacerta muralis muralis* Laur. се срѣща обаче само въ казаната часть отъ северна Европа, въ цѣла сръдна Европа, на югъ до Пиренейската и Алпийска области и на Балканския полуостровъ. Въ Пиренейския и Апенински полуострови сж разпространени други подвидове.

На Балканския полуостровъ Стенния гущеръ е разпространенъ по цѣлото му протяжение отъ Дунава до Мореа и отъ Адриатическо до Черноморета. Освенъ типичната форма тукъ се срѣщатъ още и подвидоветѣ: *albatica* Vu. (въ Албания), *breviceps* Boul. (на Баба планина въ Херцеговина) и *maculiventris* Wern. (въ Истрия).

11. *Lacerta taurica taurica* Pall. — Кримски гущеръ.

Lacerta taurica Pall.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 30.

Lacerta taurica Pall.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 439.

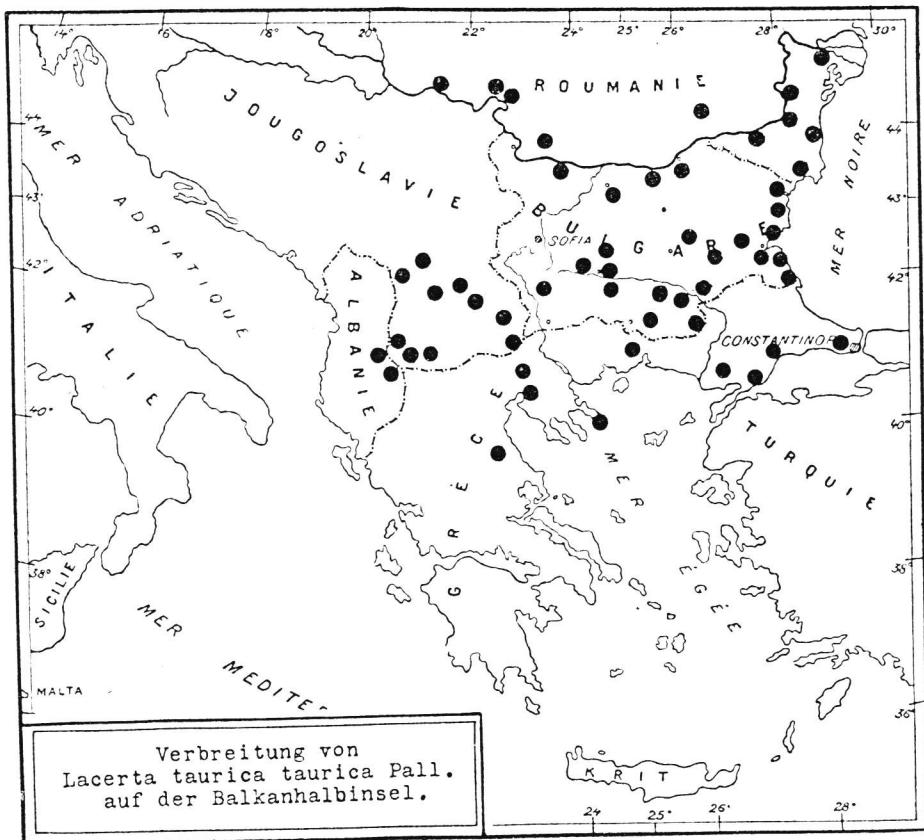
Lacerta taurica Pall.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 338.

Срѣща се главно въ източната половина на България и то изъ низкитѣ топли мѣста, особено изъ лозята, полянитѣ и обраслитѣ съ храсти мѣста.

Изъ планинскитѣ мѣста и по високитѣ полета на юго-западна България го нѣма. Не се срѣща по севернитѣ склонове на Витоша и Рила планини (Софийско и Самоковско), нѣма го сѣщо по Люлинъ и Лозенъ планини. Названието „кримски гущеръ“ е преводно отъ латинското.

Разпространение въ България:

Черноморското крайбрѣжие: 1. Въ околността на с. Шабла, Балчишко (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 2. Въ лозята на гр. Варна, край брѣга (наблюдавалъ Йорд. Цонковъ, 23. VIII. 1931 год.). — 3. Покрай пътя между с. Га-

Карта № 8. — Разпространението на типичната форма отъ Кримския гущеръ (*Lacerta taurica taurica* Pall.) по Балканския полуостровъ.

лата, не рѣдкъ (наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ, 23. V. 1928 год.). — 4. Въ мѣстността „Дикили-гашъ“ и около с. Гебедже, Варненско (Ц. М., 3 екз., май 1925 отъ Н. Радевъ). — 5. Около с. Девня, Варненско (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 6. При устието на р. Камчия (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 7. Въ околността на гр. Месемврия (Ковачевъ 1912 стр. 30; Зоолог. Сбирка на Соф. Универс.). — 8. Пода при гр. Бургасъ (Цар. М., 16. V. 1919 отъ П. Дрѣнски); около гр. Бургасъ (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 9. Въ околността на гр. Созополъ и Атъ-Лиманъ (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 10. При Зейтинъ-Бурну, Василиковско (2 екз. Ц. М., 15. V. 1930 отъ П. Дрѣнски). При гр. Василико (6 екз. Ц. М., 10. VI. 1933 отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски). — 11. Около

гр. Ахтополъ (2 екз. Ц. М., юлий 1920 отъ Д. Илчевъ; 4 екз., 5. V. 1921 отъ П. Петковъ и 1 екз. на 11. VI. 1933 отъ Йорд. Цонковъ). — 12. Въ околността на с. Рѣзово, Малко-Търновско, източнитѣ поли на Странджа пл. (2 екз. Ц. М. отъ Н. Радевъ и 7 екз., 12 юний 1933 год. отъ П. Дрѣнски и Йорд. Цонковъ) и при с. Бродилово (Ц. М., май 1923 отъ Н. Радевъ).

Северна България: 1. Изъ лозята, нивята и полетата на Русенския окръгъ, се срѣща често (Ковачечъ 1912 стр. 30; Boulenger 1920. I p. 393). — 2. Въ околността на гр. Свищовъ (Ковачевъ 1912 стр. 30, споредъ Werner) и при с. Бѣлене (Фр. Фусъ). — 3. Около гр. Орѣхово (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 4. При с. Садовецъ, Плѣвенско (Цар. Муз., октомврий 1926 год.) и около с. Опанецъ, Плѣвенско (2 екз. Ц. М., 28. V. 1922 отъ Н. Радевъ).

Южна България: 1. Около с. Кара-Мусалъ, Татаръ-Пазарджишко (Ц. М., 21. V. 1923 отъ Н. Радевъ). — 2. Изъ мѣстността „Лаута“ при гр. Пловдивъ (2 екз. Ц. М., 4. XI. 1930 отъ В. Юлиусъ); Кричимската Курия при гр. Пловдивъ (3 екз. Ц. М., 1. VI. 1919 отъ Д-ръ Бурешъ и 5 екз., 15. VIII. 1930 отъ В. Бояджиевъ); с. Крумско, Станимашко (2 екз. Ц. М., 23. V. 1931 г. отъ Ат. Димитровъ). — 3. При с. Чукурлий, Карловско (Ц. М., 2. V. 1922 отъ Д. Илчевъ); Карловскитѣ и Хисарскитѣ бани (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 4. Около Сливенскитѣ бани (Ковачевъ 1912 стр. 30). — 5. Пода при Бургасъ (2 екз. Ц. М., 19. III. 1933 год. отъ В. Петровъ). — 6. При гр. Карнобатъ, Кулазлийската Курия (Зоол. Сбир. на Соф. Универ., 9. VIII. 1910 отъ Н. Тополски). — 7. Мѣстността „Орманъ“, Ямболско (2 екз. Ц. М., 20. IV. 1933 г. отъ Д. Папазовъ). — 8. Въ околността на гр. Харманлий (6 екз. Ц. М., презъ 1926 и 1927 год. отъ Т. Теневъ) и при с. Надежденъ, Харманлийско (2 екз. Ц. М., 20. VII. 1930 отъ Г. Добревъ). — 9. Хасковско (2 екз. Ц. М., 7. VIII. 1932 год. отъ Пор. Бандарски). — 10. Около Нова-Загора (1 екз. Ц. М., 8. III. 1933 год. отъ В. Гоговъ). — 11. Около гр. Кърджали (3 екз. Ц. М., 14. VII. 1913 отъ Н. Тополски и 1 екз. отъ В. Гоговъ, 6. XI. 1927 год.). — 12. Въ мѣстността „Манда-Ташъ“, Сакаръ пл. (5 екз. Ц. М., 2. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 13. Около гр. Орта-Кьой (3 екз. Ц. М., 24. V. 1932 год. отъ Б. Ахтаровъ). — 14. Горно-Джумайско (1 екз. Ц. М., 17. VII. 1932 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски). — 15. Около Свиленградъ (9 екз. Ц. М., 36. VI. 1933 год. отъ Т. Теневъ).

На Балканския полуостровъ типичната *Lacerta taurica taurica* се срѣща освенъ въ почти цѣла България и Добруджа още и въ южна Тракия (чакъ до Мраморно и Егейско морета) и въ цѣла Македония (чакъ до Солунъ и Халкидическия полуостровъ и до източната Албанска граница). Въ Гърция го има при Каламата и Лариса (съобщава Сугѣн). По на югъ, въ Гърция и въ южна Албания се срѣща подвида *jonica* Lehrs, а въ северозападната частъ на полуострова (отъ северна Албания презъ Черна-Гора, Босна, Херцеговина, Кроация, Истрия до Крайна) се срѣща подвида *fiumana* Wern.

Въ източна Тракия типичната форма се срѣща на Куру-Дагъ планина (до 900 м. вис.), при гр. Кешанъ (1 екз. въ Цар. Музей, 30. IV. 1913 отъ Д-ръ Бурешъ) и по Текиръ-Дагъ (до 800 м. вис.) около с. Ганосъ, при Родосто (3. V. 1913 Д-ръ Бурешъ) и при Ксанти (Бурешъ). Въ Македония ѝ има

при Солунъ, Кукушъ, Верия (Chabanaud 1914 p. 22), Калканделле (Doflein 1921 p. 691), Охридъ (Volkaу 1924 p. 20), Скопие, Ресенъ, Битоля, Дойранъ, Струмица, Шипъ, Овче-поле и Косово (Караманъ 1928 стр. 133). Една карта за разпространението на казанитѣ 3 подвида (*taurica*, *jonica* и *fiumana*) по Балканския полуостровъ сж дали Korstein и Wettstein презъ 1920 год. Нашиятъ данни за разпространението на типичната *taurica* въ България идатъ да попълнятъ тая карта.

Общото разпространение на *Lacerta taurica* заедно съ неговитѣ подвидове обхваща само: Балканския полуостровъ, Кримския полуостровъ, Унгария и южна Ромъния. Типичния *Lacerta taurica taurica* е разпространенъ въ Кримъ, южна Ромъния (само край Дунава), Добруджа (при Силистра, Калиякра, Кюстенджа и Тулча; споредъ Călinescu 1931 p. 12), почти цѣла България, Сърбия (източна и южна), Македония и Тракия до Цариградъ (Boulenger 1920. I. p. 393). На о-въ Критъ я нѣма.

Отъ приложената тукъ карта за разпространението на *Lacerta taurica taurica* Pall. се вижда, че типичната форма на този гущеръ се срѣща само въ източната и юго-източна области на Балканския полуостровъ. Западната половина на полуострова е заета отъ подвида *fiumana* Wern., а най-юго-западната — отъ подвида *jonica* Lehrs. Извънъ Балканския полуостровъ той се срѣща само въ южна Ромъния, край р. Дунавъ отъ Бузиашъ чакъ до делтата на р. Дунавъ, а сжщо така и въ Кримъ. Центъра на неговото разпространение не е Кримския полуостровъ, а източната половина на Балканския полуостровъ, именно България. Той е типиченъ балкански елементъ въ нашата фауна.

12. *Lacerta praticola pontica* Lantz et Cyrén. — Горски гущеръ.

Lacerta praticola Eversm.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 29.

Lacerta praticola Eversm.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 508.

Lacerta praticola Eversm.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 332.

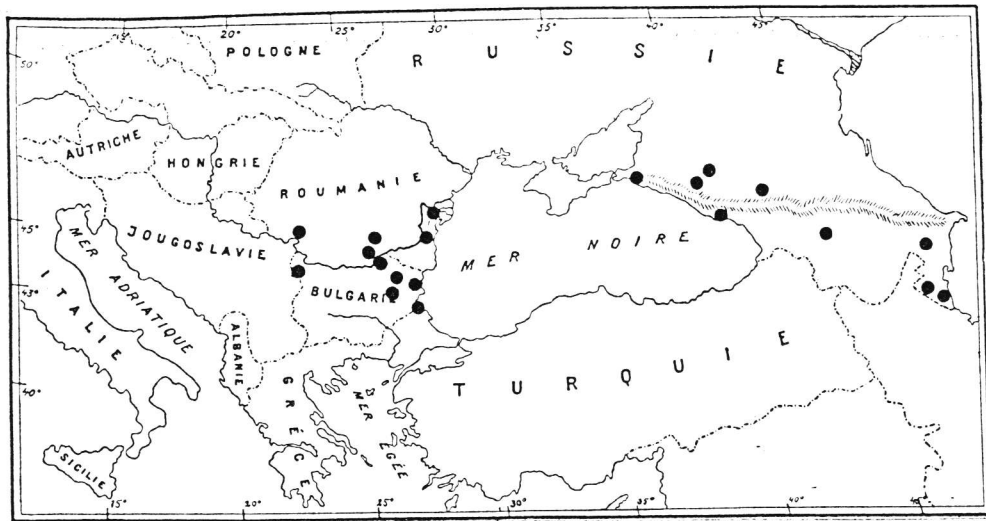
Lacerta praticola pontica Lantz et Cyrén; Mertens und Müller, Liste 1928. p. 39.

Срѣща се главно изъ старитѣ широколистни джбови гори на източна България. Не е бързо подвиженъ като *L. muralis*, крие се подъ нападала, суха шума и се лови лесно. Тоя слабо проученъ гущеръ има въ България най-южната граница на разпространението си. Названието „горски гущеръ“ сме му дали заради това, защото той обитава главно старитѣ джбови гори.

Познати за сега находища въ България сж: 1. За пръвъ пжтъ въ България го е намѣрилъ В. Ковачевъ, въ гората при Образцовия Чифликъ и при с. Брешленъ, Русенско (Ковачевъ 1906 год. стр. 127). — 2. Варненско при с. Долень-Чифликъ (6 екз. въ Царския Музей, 22. VI. 1931 отъ Ив. Сокачевъ). Пакъ около сжщото село, въ мѣстността „Маринъ-Тепе“, изъ гората Генишъ-Ада не рѣдко (4 екз. въ Цар. Музей, ловени отъ Д-ръ Бурешъ и П. Дрѣнски) и при Галата (23. V. 1928, наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Прѣславско при развалинитѣ на Патлейна (1 екз. Ц. М., 22. V. 1926 отъ Д-ръ Бурешъ). — 4. При с. Калугеръ, Бѣлоградчишко (1 екз. Ц. М., 22. VI. 1926). — 5. Около гр.

Котелъ по южнитѣ склонове на източния Балканъ (5 екз. Ц. М., 15. VI. 1926 и 12. V. 1932 г. отъ учителя В. Георгиевъ и 4 екз. 7. X. 1926 отъ Н. Радевъ). — 6. Изъ рѣдкитѣ джбови гори между с. Рѣзово и гр. Малко-Търново, Странджа пл. — твърде честъ (3 екз. Ц. М., 14. VI. 1933 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски).

На Балканския полуостровъ освенъ въ България и Добруджа другаде не се срѣща. Има го въ Ромъния, край рѣка Дунавъ при Турну-Северинъ, Херкулесбадъ и Гюргево срѣщу Русе (Călinescu 1931 p. 127). Вѣроятно (?) тоя гущеръ се срѣща и въ Бесарабия, на северъ отъ делтата на р. Дунавъ; за тамъ А. Брауеръ (1907 p. 4; От. отпеч.) споменува гущера *Lacerta vivipara* вѣроятно погрѣшно вмѣсто *Lacerta praticola*.

Карта № 9. — Разпространението на Горския гущеръ *Lacerta praticola* Evers. въ Европа и Азия. — Die Verbreitung der Valdeidechse *Lacerta praticola* Evers. in Europa und Asien.

Общото разпространение на *Lacerta praticola* и подвида *pontica* обхваща: Кавказъ, южна Ромъния и горскитѣ мѣста на източна България. Къде е най-южната точка на неговото разпространение въ Балканския полуостровъ още не се знае, за сега тя е турско-българската граница по Странджа планина, вѣроятно ще да я има и по на югъ, изъ Бѣлградската гора, надъ Цариградъ.

Отъ приложената карта за общото зоогеографско разпространение на гущера *Lacerta praticola* Evers. се вижда, че той, въ Европа е разпространенъ главно по двата брѣга на р. Дунавъ, отъ Желѣзнитѣ врати, чакъ до дунавската делта, а освенъ това и въ източна България, особено изъ старитѣ джбови гори край Черно море. При разпространението си къмъ югъ той достига вѣроятно чакъ до Цариградъ. Извънъ Балканския полуостровъ той се срѣща само въ Кавказката област, и то отъ брѣговетѣ на Черно море до юго-източнитѣ брѣгове на Каспийско море. Дали казанитѣ две области на неговото разпространение сж прекъснати една отъ друга, не може още съ положителност да се твърди, защото разпространението на този редкъ гу-

щерь не е още добре проучено. Изглежда че той се срѣща и на северъ отъ Дунавската делта. Тоя гущерь е типиченъ понтийски елементъ въ нашата фауна.

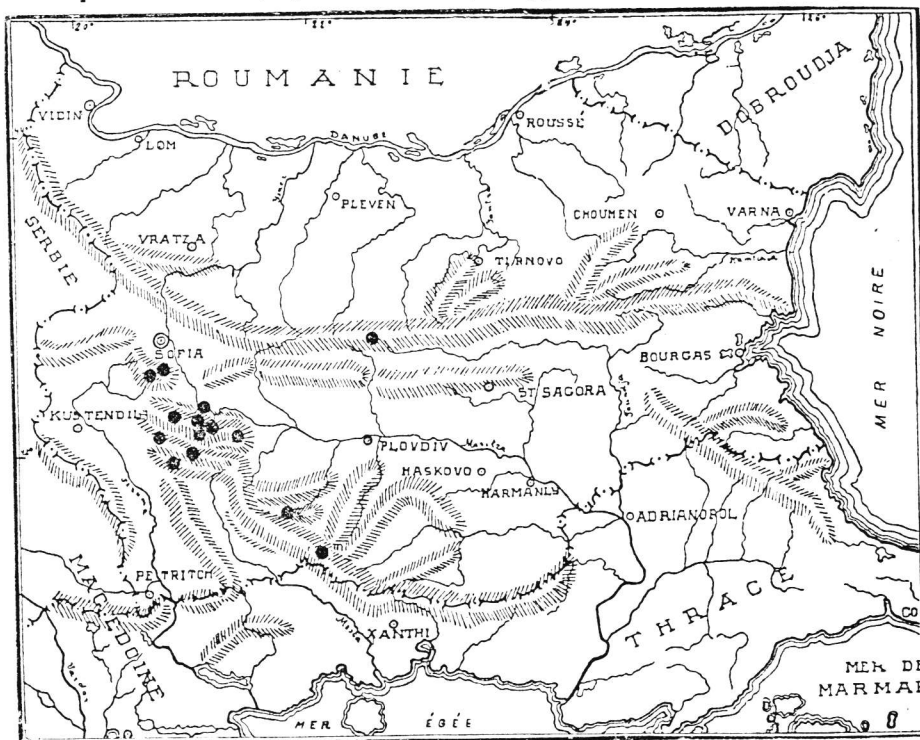
13. *Lacerta vivipara* Jacq. — Планински гущерь, Живороденъ гущерь.

Lacerta vivipara Jacq.; Ковачевъ, Херпетологична фауна 1912. стр. 28.

Lacerta vivipara Jacq.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 514.

Lacerta vivipara Jacq.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 315.

Тоя гущерь се срѣща въ България само по високитѣ планини и то, не по-низко отъ 1300 м. мѣстовисочина, а най-високо сме го намирали на върхъ Мусала, 2900 м. вис. Най-често го има по влажнитѣ алпийски поляни на 1500 до 2500 м. вис., а изъ горската зона обитава изложенитѣ на припекъ влажни горски поляни (нарѣдко въ Чамъ-Курия на 1350 м. вис.). Сравнително

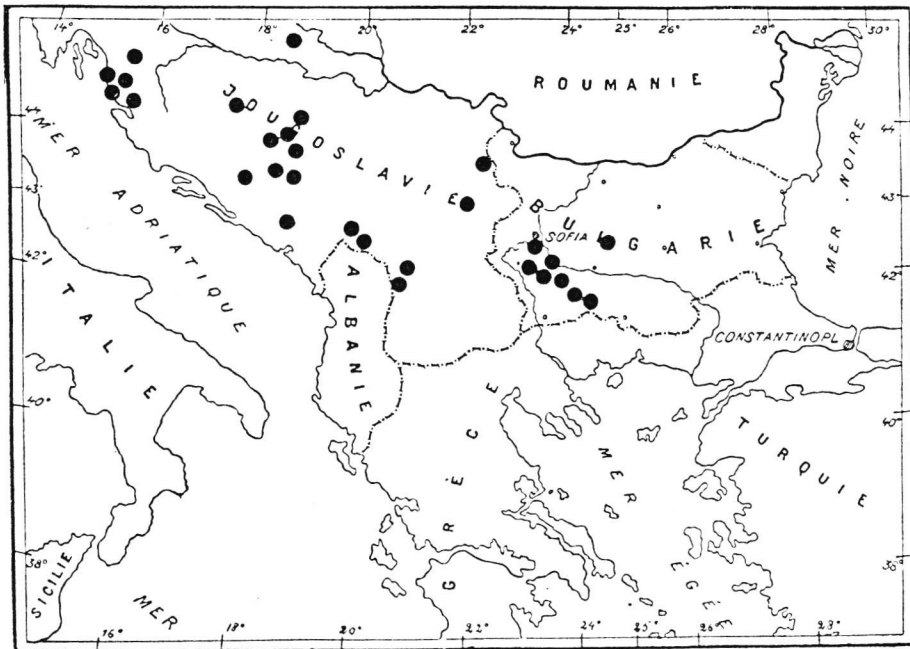
Карта № 10. — Разпространението на Планинския гущерь (*Lacerta vivipara* Jacq.) по високитѣ планини на България. — Die Verbreitung der Bergeidechse (*Lacerta vivipara* Jacq.) auf den Hochgebirgen Bulgariens.

съ другитѣ нашенски гущери той е редкъ видъ. Единственъ типиченъ високопланински представителъ отъ гущеритѣ, които се срѣщатъ въ България. Ражда малкитѣ си живи, отъ тука и названието му „живороденъ гущерь“.

Разпространение въ България:

Централенъ Балканъ: Въ Калоферския Балканъ, подъ върха Юмрукъ-Чалъ на височина около 2100 м. го е намѣрилъ Ал. Дрѣновски (Ковачевъ 1912 стр. 28).

Витоша планина: По надгорскитѣ алпийски поляни на 1500 до 2285 м. височина (Д-ръ Бурешъ); особено по влажнитѣ поляни около самия Черни-върхъ (Д-ръ Бурешъ). Срѣщаме го да пълзи изъ тревата най-често презъ горешитѣ пладнени часове, движи се не много ловко и се крие подъ камънитѣ и изъ каменнитѣ морени. Ковачевъ (1912 стр. 23) е намѣрилъ на Витоша (1700 м. вис.) неговитѣ малки на 7. VIII. 1908 год. Витошки екземпляри, уловени между върховетѣ Резньоветѣ и Черни-върхъ (2000 м. вис.) на 8. VIII. 1910 год., се съхраняватъ въ Зоологич. Сбирка на Соф. Университетъ. Въ Цар. Музей сж запазени 6 витошки екземпляри: 1 младъ уловенъ отъ Н. Ц. В. Князь Кирилъ на 6. X. 1929 год. на 2000 м. вис.; други два, уловени на

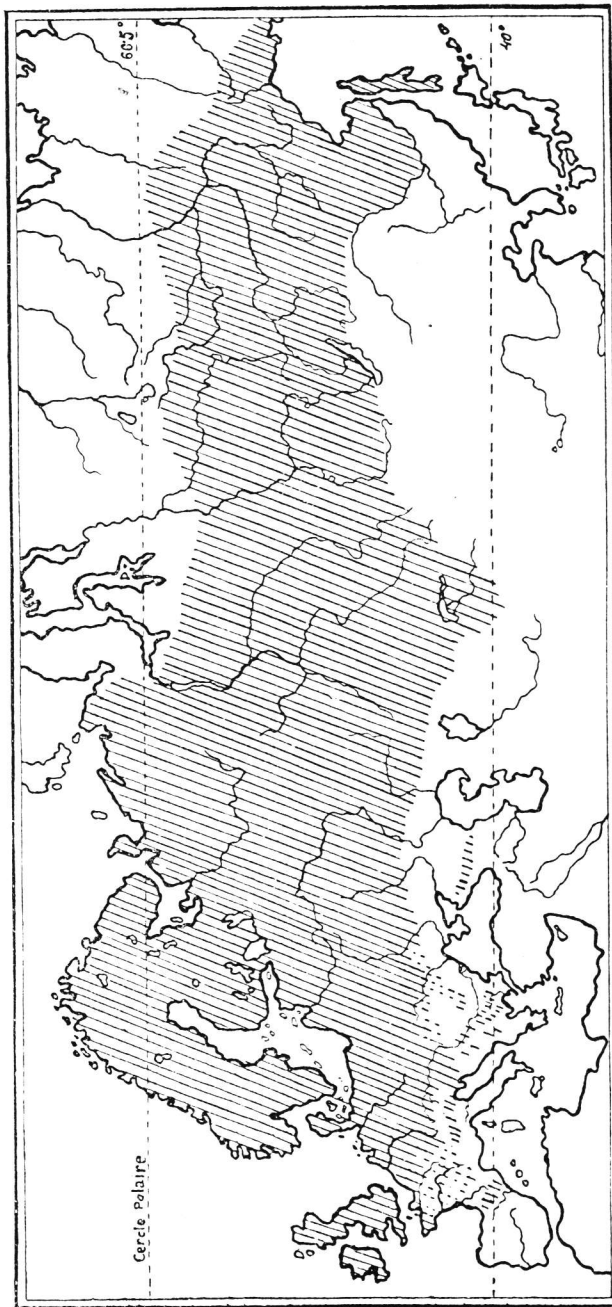

Карта № 11. — Разпространението на Планинския гущеръ (*Lacerta vivipara* Jacq.) по Балканския полуостровъ. — Die Verbreitung der Bergeidechse (*Lacerta vivipara* Jacq.) auf der Balkanhalbinsel

20. VIII. 1910 год. отъ Д-ръ Бурешъ по Черни-върхъ на 2200 м. вис. и отъ Н. Радевъ, на 28. VIII. 1926 год. и единъ екз. уловенъ на Черни-върхъ отъ учителя А. Стрезовъ на 3. VII. 1928 год.

Рила планина: 1. Надъ Рилския манастиръ по пътя за Говедарника, на около 1300 м. вис. уловени на 13. VIII. 1901 год. (2 екз. съхранени въ Зоологич. Сбир. на Соф. Университетъ; Ковачевъ 1912 стр. 28). — 2. По върха Попова Шапка на 2000 м. вис., 1. VIII. 1920 год. (наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Подъ върха Мусала при Мусаленскитѣ езера на 2500 м. вис., (Д-ръ Бурешъ) и на върха между камънитѣ на 2900 м. вис. (13. VIII. 1926 год., Д-ръ Бурешъ). — 4. Въ долината на р. Царска Бистрица отъ Чамъ-Курия до Мусаленскитѣ езера (2500 м. вис.). Чамъ-Курия е най-ниското мѣсто (1350 м.) въ което се срѣща живородния гущеръ. Тука по наблюдения на Д-ръ Бурешъ, той живѣе изъ горскитѣ влажни поляни, като се крие изъ ка-

мънитъ, а го има и около самитъ вили на Чамъ-Курийския курортъ, гдето се крие въ основитъ на вилитъ. Когато на пладне грѣе върху вилитъ слънце, тогава гущеритъ излизатъ на припекъ, обаче се ловятъ доста мжно. (Въ

Карта № 11-а. — Общото разпространение на Планинския гущеръ (*Lacerta vivipara* Jacq.) въ палеарктичната област — Die Verbreitung der Bergidechse (*Lacerta vivipara* Jacq.) in dem paläarktischen Gebiet.

Цар. Музей се съхраняватъ 14 екземпляра ловени презъ м. юлий и августъ 1923-1930 год.). Прѣсно родени екземпляри е наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ на 1. VIII. 1931 год. — 5. При изворитъ на р. Марица, вѣроятно на 2000-2500 м. вис. (на 3000 м. споредъ Werner 1898 р. 347). — 6. При езерото Сарж-Гьолъ на височина 2260 м., 24. VIII. 1931 г. (1 екз. Ц. М., уловенъ отъ Здравка Бурешъ). — 7. По върха Юрушки-Чалъ на изтокъ отъ върхъ Мусала 2100 м. вис. (уловенъ отъ Ал. Дрѣновски; Ковачевъ 1912 стр. 28); в. Мусолъ, 2000 м. вис., Рила пл. (1 екз. Ц. М., 11. VI. 1932 год. отъ Н. Фененко). Вѣроятно го има по цѣлата алпийска зона на Рила планина отъ вр. Дамка чакъ до Мусала и то на мѣста високи отъ 1350 до 2900 метра. — 8. По височината „Парангалица“, южно отъ вр. Ай-Гидикъ, 2000 м. (2 екз. Ц. М., 16. VII. 1932 год. отъ П. Дрѣнски и Йорд. Цонковъ).

Родопскитъ планини: 1. По върха Белмекенъ на 2100 м. вис. (Ковачевъ 1917 стр. 176, споредъ Д-ръ Бурешъ). — 2. Въ мѣстността Беглика (Баташки Родопи) на 1400 м. вис. (1 екз. 11. V. 1932 отъ Г. Стояновъ). — 3. Върхъ Карлъкъ въ Централни Родопи на 2178 м. вис. (4 екз. Ц. М., 27. VI

1924 год., отъ които едина съвсемъ младъ, отъ Н. Радевъ). Това находище е най-юго-източно за разпространението на тоя видъ въ Европа.

Вѣроятно не ще да липсва тоя гущеръ на Пиринъ планина.

На Балканския полуостровъ живородния гущеръ е разпространенъ по планинитѣ на Истрия (Boulenger 1920 p. 139), Славония (на Папукъ, споредъ Кагаман 1921 p. 203), въ Кроация на Св. Бърдо въ Велебитъ пл. и на Дурданица (Кагаман 1921 p. 203), въ Босна по планинитѣ до 2100 м. вис. (но го има и на 500 м. вис. по мочурливитѣ горски поляни; Volkaу 1924 p. 35). Херцеговина (Boulenger 1920 p. 132), Албано-Черногорската граница на Кушутница планина 2000 м. вис. (Volkaу 1924 p. 35), изт. Сърбия, по Суха планина и Стара пл. (Gjorgjevič, 1900 p. 199), въ Македония на върхъ Кобилица въ Шаръ планина 2500 м. вис. (Doflein 1921 p. 231). Има го въ Ромъния по Карпатитѣ и въ Трансилванскитѣ алпи (до 2000 м. вис.; Călinescu 1931 p. 128).

Общо разпространение: Северна Европа (Скандинавия, Дания, сев. Русия), Срѣдна Европа (въ торфищата и планинитѣ на Британия, Холандия, Германия, Австрия, цѣла Русия отъ Черно море до Ледовития океанъ (обаче го нѣма въ Кримъ; споредъ Никольскій), Северна Азия до Амурия и островъ Сахалинъ. По Пиринитѣ го има до 2670 м. вис. (по Boulenger), въ Алпитѣ до 3000 м. вис., по планинитѣ на Балканския полуостровъ до 2900 м. вис. (Бурешъ). Има го и въ Кавказкитѣ планини, Алтай, Киргизкитѣ степи, Балкай и северна Монголия.

Отъ приложената карта № 11 за разпространението на живородния гущеръ *Lacerta vivipara* L. въ България се вижда, че той се срѣща само по високитѣ планини и то на 1400-2900 м. надморска височина. Сжщо и въ другитѣ находища по Балканския полуостровъ (както и въ Ромъния) той се срѣща, спорадично, само по високитѣ планини.

Общото му разпространение пъкъ (нанесено на карта № 11-а) показва, че той е единъ типиченъ европо-сибирски елементъ въ нашата фауна, който е широко разпространенъ изъ севернитѣ влажни предѣли на Европа и Азия. Отъ гореказаното може да се извади заключение, че гущера *Lacerta vivipara* L. се е разпространилъ въ България презъ една по-влажна и по-хладна епоха (именно презъ глациалния геологиченъ периодъ въ Европа), като е населявалъ тогава и низинитѣ на България, а по-късно, следъ постепенната промѣна на климата къмъ днешния по-топълъ и главно по-сухъ климатъ, този студенолюбивъ гущеръ е билъ принуденъ да се изкачи високо по влажнитѣ планини; ето защо, живородния гущеръ е единъ глациаленъ реликтъ въ нашата фауна. Най-югоизточната точка на неговото разпространение въ Европа лежи въ Родопитѣ на 24° 20' сев. шир. и на 41° 40' изт. дължина отъ Гринвичъ.

14. *Lacerta agilis* Linné. — Ливаденъ гущеръ.

(1. *L. agilis agilis* L., 2. *L. agilis bosnica* Schreib., 3. *L. agilis hersonensis* Andr.)

Lacerta agilis L.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 473.

Lacerta agilis agilis Wolf.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 292.

Lacerta agilis var. *spinalis* Wern.; Werner, Rept. Amph. 1897. p. 39.

Lacerta agilis var. *hersonensis* Andr.; Boulenger, Monogr. Lacert. 1920. p. 51.

Въ България се срѣща най-често изъ планинскитѣ мѣста, а сѣщо така и изъ високитѣ полета, каквото е Софийското, Самоковското и Разлога. По високитѣ планини ние сме го намирали до 2000 м. височина (Рила, Осогово). Най-вече предпочита открититѣ полски и планински сочни ливади обрасли съ буйна трева; отъ тукъ иде и названието му „ливаденъ гущеръ“. Прави въ земята дупки, въ които се крие; използва като скривалища и дупкитѣ на къртицитѣ и полскитѣ мишки, а сѣщо и хралупитѣ на старитѣ дървета. Не бѣга бързо и лесно се лови.

Въ Царския Музей сж запазени 80 екземпляра, които силно вариратъ по украса и устройство на гърба. Ковачевъ (1912 стр. 26) приема, че въ България се срѣща само var. *exigua* Eichw. Нашитѣ изследвания показаха обаче, че това твърдение на Ковачева не ще да е вѣрно. Този вариететъ е разпространенъ главно въ централна Русия източно отъ р. Днепъръ, а особено въ Кавказъ, Армения и централна Азия. Изображениятъ въ Ковачевата „Херпетологична фауна на България“ екземпляръ (таб. I, фиг. 3) отъ Рила пл. сѣщо така не отговаря на var. *exigua* Eichw. Ние различаваме въ България 3 вариетета отъ ливадния гущеръ, а именно: 1) var. *bosnica* Schr., 2) *типичната форма* и 3) var. *hersonensis* And.

1. Екземпляритѣ отъ високитѣ планини на България, особено отъ Вишоша, Рила, Осогово и Родопитѣ иматъ на гърба си 3 ясно очертани, добре изразени, бѣли линии, които се простиратъ отъ задъ главата, чакъ до опашката, а често (особено страничнитѣ линии) и до края на опашката. Срѣдната (спиналната) отъ тия бѣли линии се протака по продължение на грѣбначния стълбъ; тя ясно личи у всички наши високопланински екземпляри и е добре изразена като непрекъсната, или пъкъ тукъ-тамъ прекъснатата, тънка бѣла линия. Разположенитѣ успоредно съ нея странични (париетални) бѣли линии сж сѣщо така тънки и ограждатъ помежду си доста широко (около 7-5 мм.), тъмно-кафява, грѣбна лента, върху която пъкъ напречно, стъпаловидно сж разположени тъмно-кафяви или почти черни четвъртити и жглести петна. Числото на редовитѣ люспици по цѣлата горна (не коремна) страна на гущера сж най-често отъ 36 до 38 реда. Тия люспици иматъ отъ горе ясно изразено рѣбче. Екземпляритѣ сж сравнително малки 5—7 см. По описанитѣ белези, нашитѣ планински екземпляри отговарятъ на вариетета *bosnica*, описанъ (за жалость много на кратко) отъ видния херпетологъ Egid Schreiber на стр. 483 въ известното му съчинение Herpetologia Europaea (Jena 1912). Тия екземпляри подхождатъ сѣщо така и на кратко описания вариететъ *spinalis* отъ видния херпетологъ Franz Werner, въ неговата книга „Die Reptilien und Amphibien Oesterreich-Ungarns und der Occupationsländer“. Названията на тия два вариетета изглежда да сж синонимни, обаче

Schreiber е описалъ неговия *var. bosnica* като отдѣлна географска раса, която е разпространена главно на Балканския полуостровъ (въ Босна) и то, изъ планинскитѣ мѣста, затова и ние възприемаме за нашитѣ екземпляри названието *bosnica* Schreib.¹⁾.

2. Екземпляритѣ отъ низкитѣ мѣста на България, напр. отъ Софийското поле приличатъ доста на планинскитѣ, обаче се различаватъ отъ тѣхъ, още на пръвъ погледъ, по това, че у тѣхъ липсва почти винаги грѣбната (спиналната) бѣла линия. Страничнитѣ бѣли линии обаче сж добре изразени и ясно личатъ. Общата украса на тия екземпляри е много начесто силно или по-слабо изомрудено-зелено изпѣстрена, когато у планинскитѣ екземпляри (*var. bosnica* Schr.) преобладава тъмно-кафявата или черно-кафява украса. Числото на редоветѣ люспици по грѣба е най-често 40. Тия люспици иматъ по срѣдата си добре изразенъ рѣбъ. Дължината на тѣлото отъ главата до анат. отворстие е 72-87 мм. Така описанитѣ екземпляри, населяващи низкитѣ мѣста въ България сме наклонни да възприемемъ за типични *Lacerta agilis agilis* L.

3. Въ сбирката на Царския Музей е запазенъ единъ екземпляръ уловенъ при с. Гебедже (Варненско), който добре се различава отъ описанитѣ по-горе две форми. Преди всичко, той има по-свѣтло кафява украса, нѣма спинална линия, тъмната лента по грѣба му е тѣсна до 4 мм., и тѣлото му е покрито съ по-дребни и повече редове люспици (42 по грѣба), които сж снабдени съ слабо изразенъ рѣбъ. Освенъ това люспицитѣ по грѣбната тъмна лента сж по-тѣсни отколкото страничнитѣ. Екземпляра макаръ и възрастенъ е по-малкъ (56 мм. д.) отъ Софийскитѣ. По тия си белези тоя екземпляръ подхожда съ описания отъ Andrzejowski *var. hersonensis*, разпространенъ въ южна Русия и Добруджа. Мѣстата кждето се срѣща, именно изъ сухитѣ варовити терени на северо-източна България, го правятъ различенъ въ биологично отношение отъ високопланинската форма *var. bosnica* Schr.

Макаръ че ние разполагаме съ доста голѣмъ брой екземпляри (80) отъ ливадния гущеръ, все пакъ тоя материалъ не е достатъченъ и ще трѣбва да се събератъ много повече гущери, особено отъ източнитѣ предѣли на България, за да могатъ по-добре да се установятъ различнитѣ раси срѣщащи се изъ България. Мжнотията при идентифицирането на горепосоченитѣ раси иде и отъ тамъ, че авторитѣ които сж ги описали сж дали извънредно кратки и неясни диагнози, безъ да дадатъ рисунки на описанитѣ отъ тѣхъ вариетети.

Разпространение въ България:

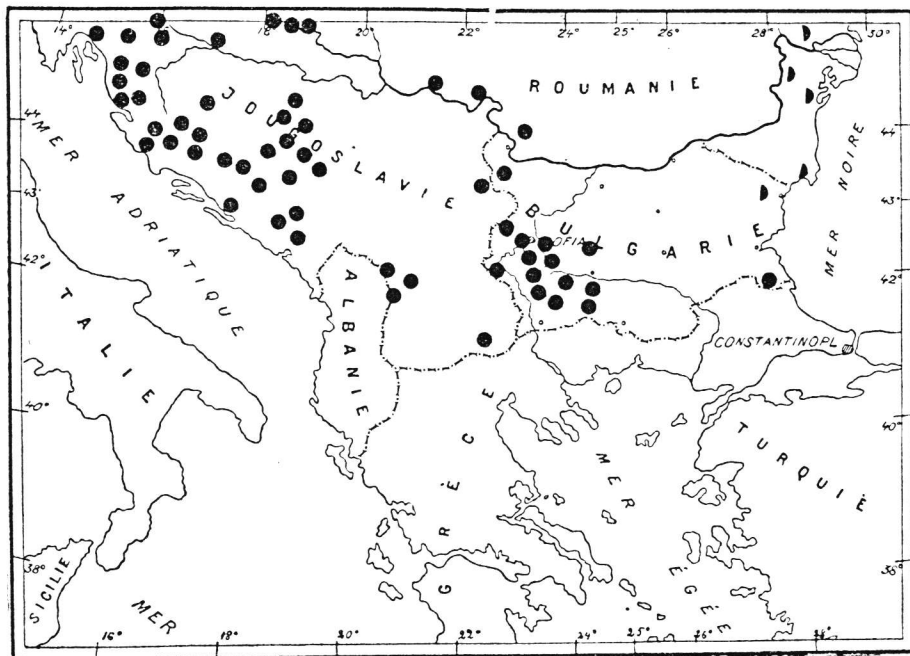
1. Изъ близкитѣ околности на гр. София, а именно: въ Борисовата градина (7 екз. въ Цар. Музей; Ковачевъ 1912 стр. 26); въ Царската Ботаническа Градина (7 екз. въ Цар. Музей ловени отъ Д-ръ Бурешъ и Н. Радевъ); при с. Подуене на изтокъ отъ София (Ковачевъ 1912 стр. 26; по ливадитѣ при с. Слатина (1 екз. Ц. М., 6. V. 1930 отъ Н. Радевъ); изъ ливадитѣ при Павлово на ю.-западъ отъ София (1 екз. Ц. М., 17. V. 1930 отъ Б. Китановъ;

¹⁾ По-подробно за *var. bosnica* Schr. има писано отъ St. Karaman 1921 стр. 201-202, а сжщо така отъ St. Volkau 1924 стр. 14 и 15. За другитѣ подвидове и вариетети вижъ цитираниитѣ по-горе съчинения на Boulenger (1920 р. 51) и Никольскій (1915 стр. 292).

Софийскитѣ градски гробища при с. Орландовци (8 екз. Ц. Муз., отъ които 1 екз. var. *erythronota* Fitz., 16. V. 1932 год. отъ Т. Теневъ); при с. Дървеница на юго-изтокъ отъ София (1 екз. Ц. Муз.); при с. Враждебна и Царския Паркъ Врана (Ц. М., 15. VII. 1928).

2. При политѣ на Витоша планина около с. Симеоново (1 екз. Ц. М., 9. VIII. 1926 отъ Н. Радевъ); изъ ливадитѣ надъ с. Драгалевци и с. Бояна (Д-ръ Бурешъ).

3. По Витоша планина надъ с. Княжево на 800 м. вис. (2 екз. Ц. М., 17. IV. 1920 отъ Д-ръ Бурешъ); около мѣстността „Краварника“ 1200 м. вис.

Карта № 12. — Разпространението на Ливадния гущеръ (*Lacerta agilis bosnica* Schr.) по Балканския полуостровъ. Съ полумесечни знаци сж означени находищата на подвидъ *chersonensis* And. — Die Verbreitung der Zauneidechse (*Lacerta agilis bosnica* Schr.) auf der Balkanhalbinsel. Mit Halbmondzeichen sind die Fundorte der subsp. *chersonensis* And. angegeben.

(1 екз. Ц. М., 6. V. 1930 отъ П. Патевъ); въ мѣстността „Златнитѣ мостове“ 1400 м. вис. (Ц. М., 21. V. 1922 отъ Н. Радевъ); надъ Боянския водопадъ на 1000 м. вис. (Ц. М., 10. V. 1931 отъ Г. Трифоновъ); надъ туристическата хижа „Фонфони“, 1600 м. вис. (1 младъ екз. Ц. М., 11. X. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); на сжщото мѣсто var. *erythronota* Fitz. (Ц. М., 15. IV. 1920 отъ Д-ръ Бурешъ). За Витоша планина го привежда и Ковачевъ (1912 стр. 26).

4. По ливадитѣ на Люлинъ планина надъ с. Княжево (2 екз. Ц. М., 6. IV. 1930 отъ Г. Трифоновъ) и надъ с. Банки (2 екз. Ц. М., 1. VII. 1931 отъ П. Дрънски).

5. По височината „Чепанъ“ 900 м., надъ с. Драгоманъ, Софийско (3 екз. Ц. М., 28. V. 1932 год. отъ Йорд. Цонковъ).

6. По Рила планина въ Чамъ-Курия, мѣстността „Шумнатица“ на 1400 м.

вис. (7 екз. Ц. М. отъ Д-ръ Бурешъ); по върхъ Соколецъ, надъ Чамъ-Курия на 1600 м. вис. (Ц. М., 20. VIII. 1925 отъ Н. Радевъ); при гр. Горна-Джумая (Ц. М., 17. VIII. 1931 отъ Н. Фененко).

7. По височината „Парангалица“, 2000 м. вис., южно отъ в. Ай-Гидикъ, Горно-Джумайско (3 екз. Ц. М., 14. VII. 1932 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски). — Върхъ Мусоль, 2000 м. вис., Рила пл. въ Горно-Джумайско (1 екз. Ц. М., 11. VI. 1932 год. отъ Н. Фененко).

8. По Осоговската планина на върха Руенъ на 2200 м. вис. (2 екз. Ц. М., 20. VI. 1926 отъ Н. Радевъ) и при гр. Кюстендилъ (Ковачевъ 1917 стр. 176).

9. По западнитѣ склонове на Пиринъ планина на 800 м. вис., надъ гр. Мехомия (Разлогъ) (4 екз. Ц. М., 1. VI. 1931 отъ Ас. Драмовъ).

10. По високитѣ мѣста около гара Орешецъ-Бѣлоградчишко (3 екз. Ц. М., 15. VII. 1931 отъ Кр. Тулешковъ).

11. Около с. Костенецъ, Родопитѣ (1 екз. Ц. М., 6. VI. 1928 отъ П. Дрѣнски); Баташко (3 екз. Ц. М., 16. V. 1931 отъ Ат. Гетовъ); изъ ливадитѣ около с. Батакъ, Пещерско, Родопитѣ (1 екз. Ц. М., 1. IV. 1924 отъ Д-ръ Бурешъ); Юндолъ, Гешова планина 1400 м. вис. (Ц. М., 20. VII. 1931 отъ М. Шосевъ); около р. Яденица надъ с. Голѣмо-Бѣлово, Пазарджишко, западни Родопи (1 младъ екз. Ц. М., 5. IX. 1929 отъ М. Шосевъ); надъ с. Стойкитѣ, Станимашко, срѣдни Родопи 1400 м. вис. (1 младъ екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); надъ с. Чепеларе, на единъ пѣнъ въ изсѣчената иглолистна гора, срѣдни Родопи, 1800 м. вис. (1 екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); с. Чепеларе, 1100 м. вис. (2 екз. Ц. М., 29. VI. 1924 отъ П. Дрѣнски); при с. Кукленъ, Станимашко (Ковачевъ 1917 стр. 176),

12. Около гр. Малко-Търново, Странджа планина (1 екз. Ц. М., *L. agilis turica* по Lehrs, 5. V. 1921 отъ П. Петковъ).

13. Срѣдна Гора, надъ гр. Копривщица, 1000 м. вис. (2 екз., 24. V. 1931 отъ Д. Папазовъ).

14. Сев.-зап. България при Гебедже (Варненско) (1 екз. Ц. М., 23. V. 1921 отъ Н. Радевъ).

Общо разпространение: Типичната форма *Lacerta agilis agilis* L. се срѣща въ южна Швеция, Дания, Холандия, Белгия, Франция, Англия, Германия, Швейцария, Австрия, Чехословакия, Унгария, Славония, Седмиградско, Западна Ромѣния. Въ източна Ромѣния, Бесарабия и Южна Русия до р. Днестъръ се срѣща подвида *chersonensis* Andr., а на изтокъ отъ р. Днестъръ, въ Кавказъ, Армения и Централна Азия се срѣща подвида *exigua* Eichw.

На Балканския полуостровъ: въ най-северо-западната му частъ се срѣща типичната форма *Lacerta agilis agilis* (Karaman 1921 p. 201); въ западната частъ на полуострова на югъ отъ линията Риека-Карловацъ, именно въ Босна, планинитѣ на Херцеговина, въ Черна-гора и въ северна Албания се срѣща подвида *bosnica* Schreib. (Karaman 1921 p. 201; 1928 стр. 140; Volkau 1924 p. 14). Въ източната половина на полуострова, именно въ Добруджа, отъ делтата на Дунава чакъ до Балчикъ (J. Lepsi 1926 p. 4), а вѣроятно и въ Дунавска България (Бурешъ), се срѣща подвида *chersonensis* Andr. Въ Рило-Родопския масивъ се срѣща подвида *bosnica* Schr.

По на югъ отъ Родопитѣ изглежда, че не се срѣща ливадния гущеръ.

За Македония не го спомѣнуватъ нито Karaman (1919), нито Volkay (1924), нито Chabanaud (1919); само Doflein (1919 p 526) го е намѣрилъ въ Перистеръ-планина, която е най-южната точка на разпространението му въ Европа. Не се срѣща и въ Гърция.

Отъ приложената карта за разпространението на *Lacerta agilis bosnica* Schr. въ България¹⁾ се вижда, че тоя гущеръ се срѣща главно по склоноветъ на планинитъ и по планинскитъ високи котловини. По такива мѣста той се срѣща и въ другитъ находища на Балканския полуостровъ. Общото му зоогеографско разпространение пкъ показва, че центъра на това негово разпространение ще да е западна Азия, откъдето се е разпространилъ къмъ срѣдна Европа и Балканския полуостровъ. Вѣроятно два ще да сж пжтищата за разпространение на този гущеръ въ България: 1. Откъмъ сев.-западна страна, подвида *bosnica* Schr. се е разпространилъ по високитъ планини на юго-западна България, главно по Осогово, Витоша, Рила и Родопитъ и 2. откъмъ Бесарабия презъ Добруджа се е разпространилъ, въ дунавската низина, подвида *chersevensis* Andr.²⁾ Ливадния гущеръ е срѣдно-европейски елементъ въ нашата фауна.

15. *Lacerta strigata major* Boulg. — Голѣмъ ивичестъ гущеръ.

Lacerta viridis var. *major* Boulg; Ковачевъ, Херп. фауна на Бълг. 1912. стр. 24.
Lacerta major Boul.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 499.
Lacerta viridis major Blgr.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 185.
Lacerta strigata major Boul. Mertens, Archiv für Naturgeschichte 1922. p. 195.

Това е най-голѣмия гущеръ отъ рода *Lacerta* въ България. Срѣща се обикновено заедно съ много близкия му видъ *Lacerta viridis*, отъ който най-лесно се различава по това, че на корема си има 8 реда надлъжни люсли; освенъ това младитъ екземпляри иматъ на гърба си 5 свѣтло-жълто-зелени ивици, отъ които едната е разположена по срѣдата на гърба. Той е по-рѣдкъ отъ *L. viridis* и се срѣща само на силно припечни мѣста. Въ планинитъ не се изкачва по-високо отъ 800 метра и изобщо въ чисто планински мѣста (напр. Софийско: въ подножието на Витоша, Люлинъ и Лозенъ планини, както и въ Самоковско) не се срѣща. Нарекли сме го „ивичестъ гущеръ“, защото най-характерния му бѣлегъ е свѣтло-жълтитъ надлъжни ивици по гърба; нарекли сме го още и „голѣмъ гущеръ“ (преводно отъ латинското название), защото е най-едрия гущеръ (съ крака) на Балкански полуостровъ. Най-едрия екземпляръ въ сбирката на Царския музей е 48 см дългъ.

Разпространение въ България:

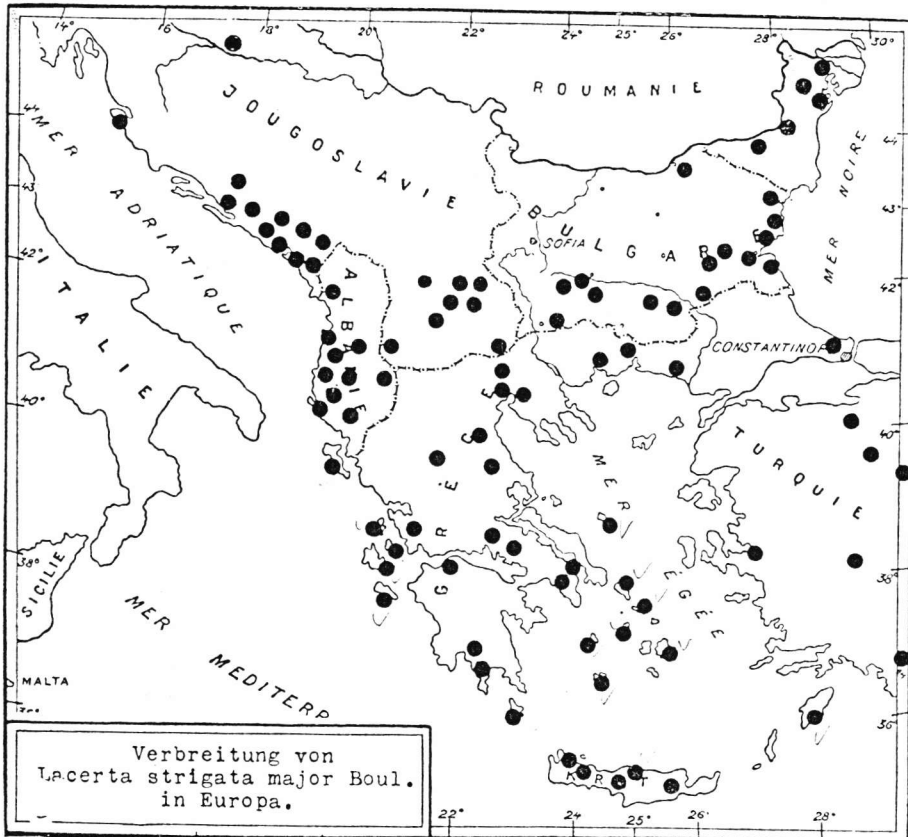
Северна България: Тоя видъ е констатиранъ съ сигурность у насъ въ следнитъ находища: Меджидъ-табия при Силистра (1 екз. въ Зоолог. Сбирка на Соф. Университетъ). — 2. Изъ Русенскитъ лозя, гората и нивята около Образцовия чифликъ (Ковачевъ 1912 стр. 24; var. *strigata* Eichw., споредъ Vou-

¹⁾ Като сравниме тая карта съ карта № 10 за разпространението на *Lacerta vivipara* L. въ България, на която карта сж нанесени по-високитъ наши планини.

²⁾ За пжтищата на разпространението на видоветъ гущери отъ групата *Lacerta agilis-Lacerta viridis* вижъ хубавата статия на О. Cyrén: Klima und Eidechsenverbreitung — Meddel. Musei Zoologiska Avdelning. Bd. 29, Göteborg (1924).

lenger 1920, I, p. 81). — 3. Край гр. Варна и около шосето отъ Варна за Галата (Ковачевъ 1912 стр. 24; 1 екз. въ Зоолог. Сбирка на Соф. Университетъ). — 4. Въ покрайнинитѣ на горитѣ около р Камчия на югъ отъ Варна (Ковачевъ 1912 стр. 24).

Южна България: 1. При Месемврия, Бургасъ и Созополъ (Ковачевъ 1912 стр. 24; наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). — 2. При с. Аликоново, Пещерско (1 екз. Ц. М., отъ Н. Миладиновъ). — 3. По тепетата на гр. Пловдивъ (5 екз. въ Цар. Музей, 22 VI. 1899; Ковачевъ 1912 стр. 24) и изъ лозята по пѣтя къмъ

Карта № 13. — Разпространението на Ивичестия гущеръ (*Lacerta strigata major* Boul.) въ Европа.

гр. Станимака. — 4. Въ Царската Кричимска курия, западно отъ Пловдивъ (4 типични екз. въ Цар. Музей, ловени заедно съ *L. viridis*). — 5. Хасковскитѣ бани (Ковачевъ 1917 стр. 176); мѣстността „Тритѣ могили“, Хасковско (7 екз. Ц. М., 21. VI. 1932 отъ Поручикъ Бандарски). — 6. Около гр. Харманлий и особено често при с. Надежденъ (17 екз. въ Цар. Музей). — 7. При гр. Карнобатъ и особено изъ Кара-сарлийската курия (3 екз. въ Зоолог. Сбирка на Соф. Университетъ)¹). — 8. Сакаръ-планина при с. Ново село и мѣстността

¹) Dr. Ph. Lehrs намира, че екземпляритѣ, срѣщащи се изъ околността на гр. Сливенъ не сѣ типични *major*, а принадлежатъ на единъ особенъ подвидъ (много близкъ до *Lacerta strigata*), когото той нарича *Lacerta strigata bulgarica* sbsp. nova, безъ да дава за него описание (вижъ напечатаната му статия въ Annales Musei Nation. Hungarici XXVII p. 279—284).

„Манда-ташъ“ (2 екз. въ Ц. М., 2. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 9. Склоноветъ на Бакъджика подъ манастира Св. Спасъ, Ямболско и „Таушанъ-тепе“ източ. склонове на Сръд.-Гора (2 екз. Ц. М., 19. III. 1933 отъ Л. Брънековъ).

Българска Македония: По низкитъ припечни, западни, склонове на Али-Ботушъ планина, на пята отъ с. Голешево за с. Петрово (Цар. Музей, 25. VII. 1930 отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски).

На Балканския полуостровъ го има въ юж. Кроація (рѣдко; Karapan 1921 p. 22); Босна, Далмация, Херцеговина, Черна-Гора, (Karapan 1924 p. 12); Албания при Корица (Chabanaud 1919 p. 22), при Градица, Висока, Левани, Фиери, Маргличъ (Volkaу 1924 p. 12), Гърция и на островитъ Цериго, Наксось, Сирось, Милось (Werner 1912 p. 172; Werner 1930 p. 7), Македония при Кукушъ (Chabanaud 1912 p. 22), Охридъ, Шипъ, Дойранъ, Овче-поле (Karapan 1928 p. 134), Солунъ (не рѣдко; Chabanaud 1919 p. 12), Верия, при Велесъ въ прохода Бабуна (Doflein 1921 p. 138); въ Бѣломорска Тракия отъ Деде-Агачъ до Кавала (Бурешъ; 1 екз. Цар. Музей, 20. IV. 1921 год. при Деде-Агачъ заедно съ типиченъ *L. viridis*; Ковачевъ 1917 стр. 176).

Общо разпространение: Балканския полуостровъ съ изключение на севернитъ и особено северо-западнитъ му части (обаче го има въ Добруджа), Йоническитъ и Цикладски острови, Мала-Азия, северо-западна Персия. Споредъ Wettstein (1931 p. 167) го има и на о-въ Критъ (само *L. majog* но не и *L. viridis*).

Отъ приложената карта за разпространението на голѣмия ивичестъ гущеръ *Lacerta major* Boul. се вижда, че неговото разпространение въ Европа е ограничено само върху Балканския полуостровъ и близкитъ му острови. Подобно на *Orphisaurus arodus*, разпространението и на този гущеръ се простира доста на северъ край брѣговетъ на Черно и Адриатическо морета. Край Черно море той достига делтата на р. Дунавъ, а край Адриатическо море (въ спорадични находища) достига чакъ до гр. Зара въ сев. Далмация. Въ ист. Хърватско, Сърбия, сев.-зап. България тоя гущеръ не се срѣща. Най-много го има въ България изъ тракийската долина край р. Марица. Общото му зоогеографско разпространение ясно показва, че тоя видъ е единъ ориентало-медитерански елементъ въ нашата фауна, обаче той има въ полуострова много по обширно разпространение отколкото другитъ ориентало-медитерански видове гущери.

16. *Lacerta viridis viridis* Laur. — Зеленъ гущеръ.

Lacerta viridis L. (typica); Ковачевъ, Херпет. фауна на Бълг. 1912. стр. 22.
Lacerta viridis viridis L.; Schreiber, Herpetologia eugoraea 1912. p. 490.
Lacerta viridis viridis L.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 278.

Най-обикновенъ гущеръ въ България. Обитава както полетата обрасли макаръ и съ рѣдка хростовидна разтителностъ, така и обраслитъ съ гора хълмове и планини. Особено много го има въ покрайнинитъ на горитъ. По планинитъ се изкачва доста на високо, до 1700 м. вис. (Рила пл., Чамъ-Курия, наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). Тоя едъръ гущеръ е много пѣргавъ и якъ; бѣга извънредно бързо и стремително; умѣло се катери и крие изъ храс

титѣ. При ловене силно се брани и хапе, обаче ухапването му не е опасно. Названието му „зеленъ гущеръ“ е българско народно название; то се спомѣнува и въ българскитѣ народни пѣсни.

Разпространение въ България:

Черноморско крайбрежие: 1. Аладжа манастиръ при гр. Варна (2 екз. Ц. М., 4. V. 1928 отъ Д-ръ Бурешъ); с. Долень-Чифликъ, Варненско (5 екз. Ц. М., 21. V. 1931 отъ П. Дрѣнски); при гр. Варна (Ковачевъ 1905 стр. 5). — 2. При гр. Бургасъ (Ковачевъ 1912 стр. 22). — 3. При Зейтинъ-Бурну, Бургаско (1 екз. Ц. М., 24. V. 1923 отъ Н. Радевъ). — 4. При с. Кюприя, Василювско и гората при постъ „Урдовица“, между гр. Василюк и с. Кюприя (4 екз. Ц. М., май 1930 и 1931 отъ П. Дрѣнски). — 5. Около Рѣзовската рѣка, Малко-Търновско (2 екз. Ц. М., 15. V. 1931 г. отъ П. Дрѣнски); между с. Рѣзово и Малко-Търново, Странджа пл. (2 екз. Ц. М., 14. VI. 1933 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски). Екземпляритѣ отъ последнитѣ две находища се ясно различаватъ отъ другитѣ по украса на тѣлото. Тѣ по гърба си сж зелени, а отъ страни кафяви. Корема имъ е жълтъ и гушата синя.

Северна България: 1. Свищовско (6 екз. Ц. М., IX. 1931 отъ Фр. Фусъ; Volkau 1924 р. 13). — 2. Въ околността на с. Калугеръ, Бѣлоградчишко (39 екз. въ Цар. Музей). — 3. При пещерата до с. Карлуково (1 екз. Ц. М., 10. IX. 1923 отъ Д-ръ Бурешъ). — 4. с. Садовецъ, Плѣвенско (1 екз. Ц. М., 5. X. 1926 год). — 5. Около Троянския манастиръ (1 екз. Ц. М., 1. VI. 1931 отъ П. Дрѣнски). — 6. Преображенския манастиръ при гр. Велико-Търново (1 екз. въ Ц. М., 30. VIII. 1925 отъ Н. Радевъ). — 7. При гр. Ески-Джумая (Ковачевъ 1905 стр. 5). — 8. Около с. Мадара, Шуменско (1 младъ екз. Ц. М., 5. V. 1924 отъ Д-ръ Бурешъ). — 9. При гара Ишикларъ, Разградско (2 екз. Ц. М., 10. VI. 1932 г. отъ Спир. Ангеловъ).

Южна България: 1. Около с. Лжджене въ западни Родопи (3 екз. Цар. Муз. отъ Н. Миладиновъ и 1 екз., 28. VII. 1925 отъ П. Дрѣнски). — 2. Въ околността на гр. Панагюрище (Ковачевъ 1912 стр. 22). — 4. Около с. Макоцево, Пирдопско (1 екз. Ц. М., 6. VI. 1932 г. отъ В. Петровъ). — 3. При с. Карамусалъ и Семчиново, Татаръ-Пазарджишко (9 екз. Ц. М., презъ 1923 год. и 9. V. 1933 г. отъ Н. Радевъ и Г. Мичевъ) и с. Варвара (Христовичъ 1892 стр. 425). — 5. Царската Кричимска курия при гр. Пловдивъ (4 екз. въ Цар. Музей отъ Д-ръ Бурешъ; други 6 екз., 1930 год. отъ Вас. Бояджиевъ); Джендемъ-тепе въ гр. Пловдивъ (2 екз. Ц. М., 18. IV. 1932 г., Фр. Фусъ). — 6. с. Павликени, Пловдивско (2 екз. Ц. Музей, 6. VI. 1926 отъ Д-ръ Бурешъ). — 7. Надъ манастира св. Кирикъ, Станимашко, около 800 м. вис., изъ низкитѣ хресталаци (3 екз. въ Ц. Музей, 17. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ). — 8. Около с. Чепеларе въ Централни Родопи 1100 м. вис., подъ единъ камъкъ край иглолистна гора (1 старъ екз. въ Цар. Музей дългъ 39 см., 30. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ). — 9. Въ околността на гр. Харманли (7 екз. въ Цар. Музей). — 10. Около с. Кириловецъ, Хасковско (4 екз. Ц. М., 14. VI. 1932 г. отъ Пор. Бандарски). — 11. Инкая-Курису, Кърджалийско (1 екз. Ц. М., 1. IV. 1928 отъ В. Гоговъ). — 12. Мѣстността „Манда-Ташъ“, Сакаръ планина (1 екз., Ц. М., 2. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 13. Въ околността на

гр. Котелъ (5 екз. Ц. М., отъ учителя В. Георгиевъ и 1 екз., 29. IX. 1924 отъ Н. Радевъ). — 14. Сливенско (Ковачевъ 1912 стр. 22) и при с. Бѣла (1 екз. Ц. М., 13. VI. 1927 отъ П. Дрѣнски). — 15. Около гр. Малко-Търново (4 екз. въ Ц. Музей, 5. V. 1921 отъ П. Петковъ); с. Мързево, Малко-Търновско (1 екз. Ц. М., 24. VI. 1923 отъ Н. Радевъ); с. Старо Рѣзово (1 екз. Ц. М., 29. V. 1923 год.); с. Кости (1 екз. Ц. М., 28. VI. 1921 год. отъ В. Юлиусъ).

Юго-западна България: 1. При с. Курило, Софийско (5 екз. въ Цар. Музей; Ковачевъ 1912 стр. 22). — 2. Около гара Своге, Софийско (1 младъ екз. Ц. М., 4. X. 1931 отъ П. Петковъ). — 3. Около с. Локорско, Софийско (4 екз. въ Цар. Музей); При с. Панчарево, Софийско (1 екз. Ц. М., 14. VI. 1932 отъ В. Петровъ). — 4. Люлинъ планина 900 м. вис. (1 младъ екз. Цар. Музей, 22. III. 1931 отъ Йорд. Цонковъ). — 5. Горна-Баня, Софийско (2 екз. Ц. М., отъ Н. Радевъ). — 6. Въ подножието на Витоша-пл. около с. Бистрица, Симеоново и Драгалевци (3 екз. въ Цар. Муз., м. май 1922 отъ Н. Радевъ). — 7. По склоноветъ на Рила планина надъ гр. Дупница (наблюд. Д-ръ Бурешъ). — 8. По западнитъ склонове на Рила пл. надъ гр. Горна-Джумая (5 екз. Ц. М., м. юний 1931 год. отъ Н. Фененко); изъ храститъ по пѣтя край р. Бистрица за мѣстн. „Парангалица“, Горно-Джумайско (4 екз. Ц. М., 14. VII. 1932 г. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрѣнски). — 9. Чамъ-Курия, Рила пл. до 1700 м. вис. (набл. Д-ръ Бурешъ).

Българска Македония: 1. Северо-западнитъ склонове на Али-Ботушъ пл., около 800 м. вис. (2 екз. Ц. Музей, 26. VIII. 1930 год. отъ П. Дрѣнски) и по височинитъ надъ 16-я лѣтенъ пограниченъ постъ, 1300 м. вис. (набл. Йорд. Цонковъ, 23. VII. 1930 год.). — 2. Разложко, мѣстността „Катерино“ (14 екз. въ Цар. Музей, 17. VI. 1931 год. отъ Ас. Драмовъ); изъ храститъ западно отъ с. Банско (1 екз. Ц. М., 22. VIII. 1932 г. отъ Йорд. Цонковъ).

Общото разпространение на зеления гущеръ е доста обширно. Въ срѣдна Европа го има: въ Франция, Германия (Рейнската област, Пасау, Одербергъ), Швейцария, Чехословакия, Австрия, Унгария и въ цѣла Ромъния заедно съ Бесарабия. Въ източна Европа неговото разпространение се простира и въ юго-западна Русия на северъ до 48° с. шир., на изтокъ до р. Донъ и на югъ до Черно и Азовско морета; въ Кримъ не се срѣща (споредъ Никольскій 1915 стр. 285). Въ южна Европа го има: въ южна Франция, Италия, Сицилия и цѣлия Балкански полуостровъ. Има го и въ западна Мала-Азия. Въ Пиренейския полустровъ се срѣща вмѣсто типичната форма, подвида *Schreiberi* Vedr.

На Балканския полуостровъ го има освенъ въ цѣла България още и въ Кроація и Сърбия (Каганъ 1921 р. 202), въ Босна, Херцеговина, Черна Гора, Албания, Македония и Гърция (Volkaу 1912 р. 13; Wegner 1912 р. 169); има го въ южна и източна Тракия отъ р. Мѣста до Мраморно море (Д-ръ Бурешъ).

Отъ Македония има 1 екз. въ Царския Музей уловенъ отъ А. Петровъ при с. Мравинци, Кавадарско; а отъ източна Тракия единъ екземпляръ отъ Куру-Дагъ не далече отъ Сароския заливъ, уловенъ отъ Д-ръ Бурешъ на 2. V. 1913 год. Сжщиятъ го е наблюдавалъ и по брѣга на Мраморно море при с. Гонасъ.

17. *Ophisops elegans ehrenbergii* Wieg. — Змиеокъ гущеръ.

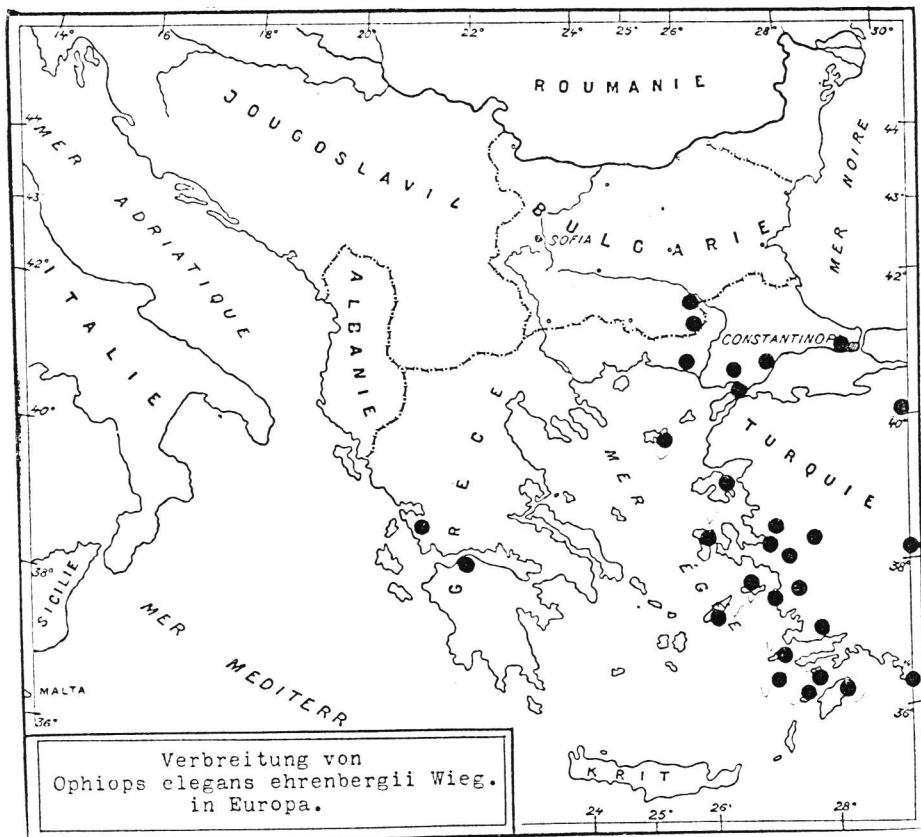
Ophisops elegans Menetr.; Ковачевъ, Спис. Българ. академия 1917. стр. 176.

Ophisops elegans Menetr.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 350.

Ophisops elegans ehrenbergii Wieg.; Mertens und Müller, Liste 1928. p. 42.

Ophisops elegans var. *ehrenbergii* Wieg.; Boulenger, Monogr. Lacer. II p. 214.

Различава се отъ всички нашенски гущери отъ рода *Lacerta* по това, че нѣма клепачи на очитѣ си и затова не може да ги затваря; очитѣ му стоятъ опулени като на змия, отъ тукъ и названието което сме му дали „змиеокъ гущеръ“. Люспитѣ на гѣлото му се припокриватъ керамидообразно, а не сж

Карта № 14. — Разпространението на Змиеокия гущеръ (*Ophisops elegans ehrenbergii* Wieg.) въ Европа.

като зрънца, едно до друго, както това е у другитѣ прѣдставители отъ рода *Lacerta*.

Разпространение въ България: Въ днешнитѣ граници на България е намѣренъ само въ 2 находища: 1. при с. Мезекъ, Свиленградско и 2. при с. Мандрище, Орта-къойско (Ц. М. 2 екзем., ловени отъ Б. Ахтаровъ). Отъ първото находище се намиратъ въ Царския Музей 21 екземпляри ловени на 21. IX. 1931 год.. За Балканския полуостровъ и за Европа, тоя гущеръ бѣ съ сигурность констатиранъ за пръвъ пжтъ отъ Д-ръ Бурешъ на Куру-Дагъ и Текиръ-Дагъ въ източна Тракия (вижъ В. Ковачевъ 1917 стр. 176).

Разпространение на Балканския полуостровъ: До неотдавна не се знаеше сигурно, че тоя гущеръ се срѣща и въ Европейския континентъ. На 2. V. 1913 год. го намѣри Д-ръ Бурешъ на Куру-Дагъ планина въ юго-източна Тракия надъ Сароския заливъ (2 екз. въ Цар. Музей); сжщо така и край самия заливъ и по на югъ до Булаиръ. На 6. V. 1913 год. той го намѣрилъ по хълмоветъ край Мраморно море, между с. Ганосъ и Родосто (1 екз. въ Цар. Музей). На следната година 1. V. 1914 г. сжщия го е уловилъ и при гара Бодама до Деде-Агачъ на Егейско море (2 екз. въ Цар. Музей). На Балканския полуостровъ тоя видъ е намѣренъ още и въ северо-западна Гърция при Крионери въ Акарнания (Volkaу 1924 p. 23; запазенъ въ Саравския Музей) и при Цариградъ (Boulenger 1920, I, p. 215).

Общо разпространение: юго-източна Тракия, южнитъ Спорадски острови, западна Мала-Азия, Сирия, Палестиния и Месепотамия (Mertens und Müller 1928 p. 43).

Отъ приложената карта № 14, на която сж нанесени всички познати досега находища на гущера *Ophisops elegans* въ Европа и Мала-Азия, се вижда, че той въ Европа се срѣща само въ юго-източнитъ предѣли на Балканския полуостровъ и то главно въ източна Тракия, т. е. въ четири-жгълника между Черно, Мраморно и Егейско морета. Той не липсва, обаче и въ юго-западна Гърция, което показва, че тоя слабо проученъ и спорадично срѣщашъ се въ уединени находища гущеръ се намира и въ цѣлата, най-юго-източна частъ на полуострова, на юго-изтокъ отъ линията Одринъ — залива Арта (Амброкия въ зап. Гърция). Въ фауната на България тоя гущеръ е типиченъ ориентало-медитерански елементъ.

Fam. Scincidae

18. *Ablepharus pannonicus* Fitz. (= *kitaibelii* Bibr. et Bory).

Кжсокракъ гущеръ.

Ablepharus pannonicus Fitz.; Ковачевъ, Херпет. фауна на Бълг. 1912. стр. 34.
Ablepharus pannonicus Fitz.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 324.
Ablepharus kitaibelii Bibr. et Bory; Mertens und Müller, Liste 1928. p. 43.
Ablepharus pannonicus Fitz.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 504.

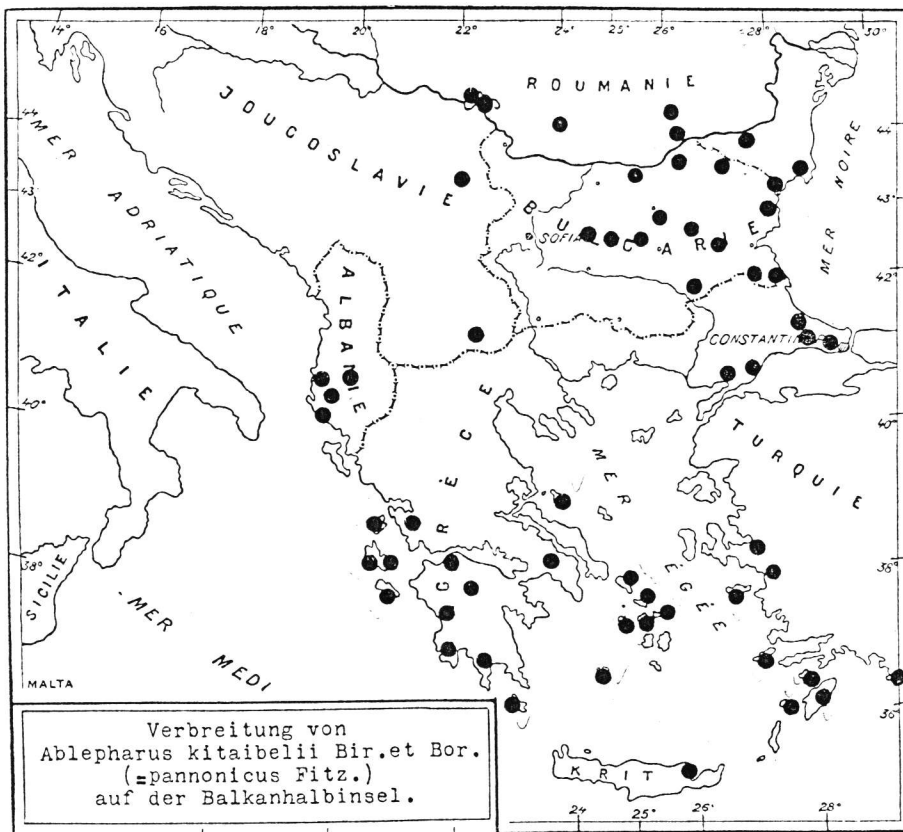
Това елегантно гущерче съ малки крачка се срѣща изъ България спорадично въ отдѣлни ниско разположени находища, обрасли съ храсти и буйна трѣва или пъкъ въ покрайнинитъ на широколистнитъ гори. Изъ иглолистнитъ гори не сме го намирали. Рѣдко се срѣща въ планински мѣста, и то само тия, разположени въ по-южнитъ части на България. Дали сме му названието „кжсокракъ гущеръ“, защото краката му сж извънредно малки и той по-вече пълзи отколкото ходи.

Разпространение въ България:

Северна България: 1. Въ гората Дамъ-Адасж, Силистренско (Ковачевъ 1912 стр. 38). — 2. Дели-Орманъ при Махзаръ-Паша-Теке (20. V. 1920 год. го е наблюдавалъ Д-ръ Бурешъ). — 3. Въ гората на Образцовия Чифликъ при гр. Русе, уловенъ за пръвъ пжтъ въ България презъ 1890 год. отъ В. Ковачевъ (Ковачевъ 1903 стр. 172; Ковачевъ 1912 стр. 34). — 4. Въ близ-

китѣ околности на гр. Варна (Ковачевъ 1905 стр. 8; Ковачевъ 1912 стр. 38) и при Аладжа манастиръ (Ц. М., 20. V. 1928 отъ Д-ръ Бурешъ). — 5. При устието на р. Камчия, наблюдавалъ ботаника Б. Давидовъ (Ковачевъ 1905 стр. 8). — 6. Свищовско въ мѣстността „Черна-Моиѣла“ при с Драгомирово и при манастира Св. Богородица (по сведения отъ Фр. Фусъ; Ковачевъ 1912 стр. 38). — 7. При гр. Велико-Търново (Ц. М., юний 1914 отъ П. Дрѣнски).

Южна България: 1. При политѣ на вр. Богданъ въ Сръдна-Гора (Ковачевъ 1912 стр. 38). — 2. с. Турия, Казанлъшко (1 екз. въ Зоолог. Сбирка

Карта № 15. — Разпространението на Кжсокракия гущеръ (*Ablepharus kitaibelii* Bibr. = *pannonicus* Fitz.) по Балканския полуостровъ

на Соф. Университетъ, 8. VIII. 1898 год. отъ Д. Йоакимовъ). — 3. При гр. Котелъ, не е рѣдкъ (36 екз. Ц. Музей уловени презъ 1927 год. отъ учителя В. Георгиевъ); северно отъ с. Жеравна, Котленско (1 екз. Ц. М., 19. V. 1933 год. отъ Л. Брънековъ). — 4. При гр. Калоферъ (Ковачевъ 1912 стр. 38) и въ Калоферския балканъ на 1200 м. вис. (Цар. Музей, 27. V. 1926 отъ П. Дрѣнски). — 5. Въ околността на гр. Карнобатъ, особено въ Карасарлийската курия (Ковачевъ 1912 стр. 38; 9 екз. въ Зоологич. Сбирка на Соф. Университетъ, 1. VIII. 1910 отъ учителя Тополски). — 6. Въ мѣстността „Манда-Ташъ“, Сакаръ планина (Ц. М., 2. V. 1926 отъ Н. Радевъ). — 7. Въ Странджа планина при с. Рѣзово и с. Вургари (2 екз. въ Ц. М., 27. V. и

2. X. 1923 отъ Н. Радевъ). — 8. При гр. Малко-Търново въ юго-източна България (Цар. Муз., 10. XII. 1920 отъ Д. Илчевъ); Между с. Ръзово и гр. Малко-Търново, Странджа пл. (8 екз. Ц. М., 14. VI. 1933 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски).

На Балканския полуостровъ тоя видъ се срѣща освенъ въ северна и южна България, още и въ Добруджа, южна и източна Тракия до Цариградъ, Централна Македония, Гърция, Йоническитѣ и Егейски острови (Werner 1930 p. 18), Албания и Сърбия — близо при Княжевацъ и Кладова (Gjorgjevič, 1900). Въ източна Тракия го има при с. Чифликъ-кьой и с. Чаталджа, на западъ отъ Цариградъ (Ковачевъ 1917 год. стр. 177; ловилъ го е Д. Илчевъ на 8. II. 1913 год.); на планината Текиръ-Дагъ на 800 м. вис. надъ с. Гоносъ на Мраморно море (1 екз. Цар. Музей, 30. IV. 1913 год. отъ Д-ръ Бурешъ) и въ подножието на Куру-Дагъ надъ Сароския заливъ (Ковачевъ 1917 стр. 177; уловилъ Д-ръ Бурешъ на 1. V. 1913 год.). Въ Централна Македония го има на юго-западъ отъ Струмица (Doflein 1922 p. 591). Въ северо-западната часть на Балканския полуостровъ (Далмация, Босна, Херцеговина, Истрия) не се срѣща.

Общо разпространение: Централна и южна Унгария, Крайдунавска Ромъния, Добруджа, България, Македония, Албания, Гърция, Тракия, О-въ Критъ, юго западенъ Кавказъ (споредъ Никольскій), Сирия и северна Арабия. Тоя гущеръ е типиченъ ориентало-медитерански елементъ въ нашата фауна.

Отъ приложената карта за разпространението на гущера *Ablepharus rannonicus* се вижда, че той е разпространенъ въ единични находища главно изъ топлитѣ, обрасли съ буйна храстовидна растителность мѣста въ източна България. Избѣгва планинскитѣ мѣста, за това не се срѣща въ северо-западната часть на Полуострова, но го има по-обилно въ южнитѣ и юго-източни негови части, а сжщо така по егейскитѣ острови и въ Мала-Азия. Срѣща се и на северъ отъ Дунава, въ Унгария, Балатонското езеро, Будапеща и въ Ромъния, обаче въ изолирани и спорадични находища. Общото му разпространение, което отива на изтокъ чакъ до северна Арабия показва, че тоя гущеръ е ориентало-медитерански елементъ въ нашата фауна.

Списъкъ на използваната литература върху херпетологичната фауна на съседнитѣ на България, Македония и Тракия земи.

1. Băcescu, M.: *Vipera berus* L. in Moldava și Besarabia. — Rivista stiintifica „V. Adamachi“, № 1, p. 1—13. Jași 1933.

2. Bedriaga, Y.: Die Amphibien und Reptilien Griechenlands. — Bulletin Société Imp. d. Naturalistes de Moscou. Vol. LVI, p. 43—103, 242—310. Moscou 1881.

3. Bolkay, St.: Additions to the Herpetology of the Western Balkan Peninsula. — Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Bd. XXXI, p. 1-38. Sarajevo 1919.

4. Bolkay, St.: On the phylogenetical series *Vipera gedulyi* By — *V. ammodytes* L. — *V. meridionalis* Blgr.. — *Ibd.* XXXII, p. 1-12. Sarajevo 1920.
5. Bolkay, St.: Nekoliko primjedbi o *Lacerta Veithi* By. Some notes on *Lacerta veithi* By. — *Ibd.* XXXII, p. 215-226, Tab. I, II. Sarajevo 1920.
6. Bolkay, St.: *Lacerta Veithi* By. eine neue Eidechsenart aus Mittelalbanien. — *Blätter für Aquarien und Terrarienkunde.* Jahrg. 1921. Bd. 32. Stuttgart 1921.
7. Bolkay, St.: Tablica za odredivanje amfibija Jugoslavije. — *Glasnik der kroat. naturwiss. Gesellschaft in Zagreb.* Jahrg. XXXIV, p. 99—104. Zagreb 1922.
8. Болкай, Ст.: Пописъ водоземаца и гмизаваца, које се налазе у бос.-херц. земаљском музеју у Сарајеву с морфолошким, биолошким и зоо-географским биљешкома. — *Споменикъ Српске краљевске академије.* Кн. LXI, Първи разредъ № 11, стр. 1—38. Београдъ 1924.
9. Bolkay, St.: Contribution to the Herpetology of Northeastern Bosnia. — *Glasnik* XLI, p. 1—6. Sarajevo 1929.
10. Bolkay, St.: Die Amphibien und Reptilien von Sarajevo und Umgebung. — *Glasnik* XLI, p. 57—78. Sarajevo 1929.
11. Boettger, O.: Verzeichnis der von Herrn E. v. Oertzen aus Griechenland und aus Kleinasien mitgebrachten Batrachier und Reptilien. — *Sitzungsber. preuss. Akademie der Wissenschaften.* Jahrg. 1888, p. 139—186. Berlin 1888.
12. Boulenger, G. A.: Catalogue of the Batrachia gradientia in the Collection of the British Museum. London 1882.
13. Boulenger, G. A.: Monograph of the Lacertidae. Vol. I, Vol. II. — *British Museum Natural History.* London 1920 and 1921.
14. Brauner, A.: Amphibien und Reptilien Bessarabiens. — *Arbeiten der bessarabischen Naturforscher-Gesellsch. und der Liebh. der Naturwiss.* I. № 2 (1906—1907). S. 149—173. Kischenew 1907.
15. Călinescu, R.: Contribuțiuni sistematice și zoogeografice la studiul Amfibiilor și Reptilelor din România. — *Academia Romana. Memoriile secțiunii Științifice.* Seria III, Tomul VII. Mem. 7. București 1931.
16. Calabresi, E.: Anfibi e Rettili dell'isola di Samos. — *Monitore zool. ital.* Firenze 34. p. 75—80. Firenze 1923.
17. Calabresi, E.: Escursioni Zoologiche del dott. E. Testa nell'Isolla di Rodi. — *Boll. Mus. Torino* 38: № 9, p. 1—16. Torino 1923.
18. Cyrén, Otto: Herpetologisches von einer Balkanreise. — *Zoologischer Beobachter* 1908, Heft 9—10. Frankfurt a. Main 1908.
19. Cyrén, Otto: Herpetologisches von einer Reise nach Griechenland. — *Blätter für Aquarien und Terrarienkunde.* Jahrg. XXXIX, № 1. p. 9—15. Stuttgart 15. I. 1928.
20. Chabanaud, P.: Enumeration des Reptiles et des Batraciens de la péninsule Balcanique envoyés au Muséum par le Dr. Rivet, de 1917 à 1919 avec la description d'une variété nouvelle. — *Bulletin du Muséum d'Historie Naturelle.* Vol. 1919, № 1. p. 21—26. Paris 1919.
21. Chabanaud, P.: La tortue Grecque dans le Midi de la France. — *Mémoires du Premier Congrès international pour la Protection de la Nature tenu à Paris en 1923.* p. 3-4. Paris 1925.

22. Doflein, Fr.: Mazedonien. Erlebnisse und Beobachtungen eines Naturforschers im Gefolge des deutschen Heeres. — Jena 1921.
23. Ebner, R.: Beiträge zur Herpetologie von Griechenland. — Verb. d. zool.-bot. Gesellsch. in Wien. p. 307—314. Wien 1913.
24. Georgevitch, J.: Прилози за познавање српске фауне: Амфибије и рептилије. — Глас Српске Краљевске Академије. Кн. LXI, p. 187-201. Београд 1900.
25. Karaman, Dr. St.: Beiträge zur Herpetologie von Jugoslawien. — Glasnik der Kroat. naturwissensch. Gesellschaft in Zagreb. Jahrg. XXXII, p. 193-208. Zagreb 1921.
26. Karaman, Dr. St.: Beiträge zur Herpetologie von Mazedonien. [II.] — Glasnik der Kroatischen naturwissensch. Gesellschaft in Zagreb. Jahrg. XXXIV, Heft 3, p. 1—22. Zagreb 1922.
27. Karaman, Dr. St.: Über unsere Bombinatorarten. — Glasnik. Jahrg. XXXIV p. 63-70, Zagreb 1922.
28. Караман, Д-р Ст.: III Прилогъ херпетологији Југославије. — Гласник Скопског Друштва. Книга IV. Одељење природних наука, свеска 1. p. 129—143. Скопље 1928.
29. Караман, Д-р Ст.: Зоолошке прилике скопске котлине. — Гласник Скопског Научног Друштва. Кн. X Одељење природних наука, свеска 4. p. 214-241. Скопље 1931.
30. Kirişescu, Const.: Cercetări asupra Faunei Herpetologice a României. Bucureşti. 1930.
31. Klaproth, B.: Beiträge zur Herpetologie der europäischen Türkei. Zool. Jahrb. 1910. Bd. 29, Haft ³/₄. Berlin 1910.
32. Koch, C.: Eine herpetologische Expedition nach Dalmatien. — Blatter für Aquarien und Terrariumkunde. Jahrg. 36, p. 431-441. 1925.
33. Kopstein, F. und Wettstein, O.: Reptilien und Amphibien aus Albanien. — Verhandlungen der zoolog.-botanischen Gesellschaft in Wien (Jahrg. 1920) Bd. 70, p. 387-457. Wien 1921.
34. Kolombatović, G.: Contribuzioni alla Fauna dei Vertebrati della Dalmazia. — Glasnik hrvatskoga naravoslovnoga društva. Godina XIX. Zagreb 1907.
35. Lehrs, Dr. Ph.: Westasiatische Elemente in der Herpeto-Fauna Europas. — Annales Musei Nationalis Hungarici. Vol. XXVII, (1930/31) p. 279-284. Budapest 1931.
36. Lepš, Dr. J.: Beiträge zur Reptilienfauna der südöstlichen Dobrudscha. — Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. Bd. LXXVII, Jahrg. 1926/27. Hermannstadt. 1927.
37. Méhely, L.: Die herpetologischen Verhältnisse des Mecsekgebirges und der Kapela. — Annali Musei Nation. Hungarici. Vol. III. p. 267. Budapest 1905.
38. Méhely, L. v.: Materialien zu einer Systematik und Phylogenie der Muralis-ähnlichen Lacerten. — Annales Musei Nationalis Hungarici. Bd. VII. 1909. p. 409-621. Budapest 1909.

39. Méhely, L.: Weitere Beiträge zur Kenntnis der Archaeo- und Neolacerten. — *Annales Musei Nationalis Hungarici*. Bd. VIII, p. 219. Tab. VI. Budapest 1910.

40. Mertens, R. und Müller, L.: Liste der Amphibien und Reptilien Europas. — *Abhandlungen der Senckenbergischen Naturforschenden Gesellschaft*. Bd. 41, p. 1—62. Frankfurt a. M. 1928.

41. Mertens, R.: Studien zur Systematik der Lacertiden. I. Teil. — Verlag Friedländer und Sohn. Berlin 1916.

42. Mertens, R.: Die Amphibien und Reptilien der Walachei und der Dobrudscha. *Senckenbergiana*. Bd. II. 1920.

43. Mertens, R.: Beiträge zur Herpetologie Rumäniens. *Senckenbergiana*. Bd. V. 1923.

44. Никольскій, А.: Фауна Россіи и сопредѣльныхъ странъ. Пресмыкающіяся (Reptilia). Томъ I. Chelonia et Sauria, 1915. Томъ II. Ophidia. Петроградъ 1916.

45. Reuss, T.: Beschreibung neuer Vipern aus Jugoslawien. — *Zoologischer Anzeiger*. Bd. 71, p. 215—223. Leipzig 1927.

46. Schreiber, Eg.: *Herpetologia europaea*. II. Auflage. — Jena 1912.

47. Siebenrock, F.: Zur Kenntnis der mediterranen Testudo-Arten und über ihre Verbreitung in Europa. — *Zool. Anz.* Bd. XXX, p. 847. 1906.

48. Siebenrock, F.: Schildkröten aus Syrien und Mesopotanien. — *Annalen des K. K. Naturhist. Hofmuseums in Wien*. Bd. XXVII. (1913) p. 171. Wien 1913.

49. Steinheil, Fr.: Die europaischen Schlangen. Heft. 1—9. Jena 1913—1931.

50. Tomasini, O. v.: Skizzen aus dem Reptilienleben Bosniens und der Hercegovina. — *Wissenschaftlichen Mitteilungen aus Bosnien und Hercegovina*. Bd. II, p. 560. Wien 1894.

51. Tomasini, O. v.: Aus den Reptilienleben. — *Verhandl. der zool. botan. Gesellsch.* Bd. LX, p. 267. Wien 1910.

52. Wettstein, O. und Kopstein, F.: Reptilien und Amphibien aus Albanien. — *Verhandlungen d. zool.-botan. Gesellsch. Wien*. Bd. 70 (1920) p. 387-457. Wien 1921.

53. Wettstein, O.: Beiträge zur Wirbeltierfauna der kroatischen Gebirge. — *Annalen des Naturhist. Museums in Wien*. Bd. 42. Reptilia, Amphibia p. 17—25. Wien 1928.

54. Wettstein, O.: Neue oder wenig bekannte Eidechsen. — *Zoologischen Anzeiger*. Bd. 95, Heft 11/12, p. 280—291. Leipzig 1931.

55. Wettstein, O.: Herpetologie der Insel Kreta. — *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien*. Bd. XLV, p. 159—172. Wien 1931.

56. Werner, F.: Die Reptilien- und Batrachierfauna der Jonischen Inseln. — *Verh. Zool. Bot. Ges. Wien Jahrg.* 44, p. 225—237. Wien 1894.

57. Werner, F.: Die Reptilien und Amphibien Österreich-Ungarn und der Okkupationsländer. Wien 1897.

58. Werner, F.: Prilozi poznavanju faune Reptilija i Batrahija Balkanskog

poluostrva. — Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Kn. X. 1898. № 1, p. 131—156. Sarajevo 1898.

59. Werner, F.: Beiträge zur Kenntnis der Reptilien und Batrachierfauna der Balkanhalbinsel. — Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina. Bd. VI. S. 830—912. Wien 1899.

60. Werner, F.: Beiträge zur Kenntnis der Reptilien- und Batrachierfauna der Balkanhalbinsel. — Wissenschaftl. Mitt. aus Bosnien und Herzegovina. Bd. VI. 1899.

61. Werner, F.: Eine neue Varietät des Alpenmolches aus Bosnien. — Verhandlungen der zool.-bot. Gesellschaft Wien, Bd. LII. Wien 1902.

62. Werner, F.: Die Reptilien und Amphibienfauna von Kleinasien. — Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften Wien. CXI, Abtheilung I. Jahrg. 1902, p. 1057-1121 Taf. I-III Wien 1902.

63. Вернер, Фр.: Други прилог познавању фауне рептилија и батрахија Босне и Херцеговине. — Гласник земаљског Музеја у Босни и Херцеговини. Кн. XVI, стр. 499—512. Сарајево 1904.

64. Werner, F.: Beitrag zur Kenntnis der Reptilien- und Batrachierfauna Bosniens u. d. Herzegovina. — Wissenschaftl. Mitt. aus Bosnien und Herzegovina. Bd. X. 1907.

65. Werner, F.: Über Reptilien und Batrachien aus Westasien (Anatolien und Persien). — Zool. Jahrb. Syst. XIX, p. 329-345, Taf. XXIII—XXIV. Berlin 1909.

66. Werner, F.: Beiträge zur Reptilien- und Amphibienfauna Griechenlands. — Archiv für Naturgeschichte Abt. A. Bd. 78, Heft 5, p. 167-180. Berlin 1912.

67. Werner, F.: Zur Herpetologie der Türkei. — Zoolog. Anzeiger. Bd. 43. p. 497—499. Leipzig 1914.

68. Werner, F.: Über Reptilien und Amphibien aus Albanien. — Archiv für Naturgeschichte. 84. Jahrgang, 1918. Ausgegeben Berlin im Juni 1920.

69. Werner, F.: Zur Kenntnis der Reptilien- und Amphibienfauna Albaniens. — Zoolog. Anzeiger Bd. LI. p. 20—23. Leipzig 1920.

70. Werner, F.: Über Reptilien und Amphibien aus Albanien, gesammelt von Professor R. Ebner und Dr. H. Karny im Sommer 1918. — Archiv f. Naturgesch. 84. Jahrg. Abt. A, 10. Heft, p. 140. Berlin 1920.

71. Werner, F.: Beiträge zur Kenntnis der Fauna Griechenlands. — Zool. Anzeiger LXX, p. 135—143, fig. 1—6. Berlin 1929.

72. Werner, F.: Zoologische Forschungsreise nach den Ionischen Inseln und dem Peloponnes. V. Teil: Reptilia, Amphibia etc. — Sitzungsberichten der Akademie der Wissensch. in Wien. Abt. I, Bd. 138, Heft, 9/10 p. 471—481. Wien 1929.

73. Werner, F.: Contribution to the knowledge of the Reptiles and Amphibians of Greece, especially the Aegean islands. — Occasional Papers of the Museum of Zoology Univ. of Michigan, № 211, p. 1—31. Michigan 1930.

Zusammenfassung

Mehrere Forscher haben bereits über die herpetologische Fauna Bulgariens geschrieben und zwar: Dr. Iw. Buresch (Sofia), Ing. Otto Cyrén (Stockholm), Dr. Philipp Lehrs (München), V. Kovatscheff (Rustschuk), Prof. Lorenz Müller (München) und Prof. G. Schischkoff (Sofia). Auf Seite 150—152 des bulgarischen Textes dieser Publikation ist eine Liste sämtlicher Publikationen der ebenerwähnten Autoren zu finden.

Die grössten Verdienste um die Erforschung der Reptilien in Bulgarien hat sich der schon verstorbene Gymnasiallehrer Vassil Kovatscheff erworben, der im Jahre 1912 seine „Herpetologische Fauna Bulgariens“ herausgab, welches Buch ein Leitfaden sowohl für Studenten der Naturwissenschaften als auch aller Freunde der Naturkunde in Bulgarien geworden ist.

Obwohl die Zahl der Publikationen, welche die Verbreitung der Reptilien und Amphibien Bulgariens behandeln, nicht klein ist, so sind trotzdem die in diesen Publikationen enthaltenen Angaben nicht genügend, um ein klares Bild von der Verbreitung dieser Tiere in dem genannten Lande und gleichzeitig auf der Balkanhalbinsel zu geben. Die Verbreitung der Reptilien in Bulgarien genau zu kennen ist von grosser zoogeographischer Bedeutung, da sich durch unser Land die Verbreitungsgrenzen vieler, Europa bewohnender Reptilien ziehen.

Die Verbreitung der Reptilien in Nord- und Mitteleuropa ist bereits eingehend erforscht worden, ebenso auf der Pyrenäischen und Apeninischen Halbinsel. Von der Balkanhalbinsel kann man jedoch dies nicht behaupten. Besonders die östliche Hälfte dieser Halbinsel, zu welcher Bulgarien und Mazedonien gehören, ist noch sehr wenig in herpetologischer Beziehung erforscht worden. In dem vor kurzem erschienenen zoogeographischen Werke „Liste der Amphibien und Reptilien Europas“ (Frankfurt a/M., 1928), von den gegenwärtig bedeutendsten deutschen Herpetologen Robert Mertens und Lorenz Müller zusammengestellt, wurden auf Grund umfangreicher Literatur die geographischen Verbreitungsgrenzen aller in Europa lebenden Amphibien und Reptilien angegeben. Bei eingehendem Studium dieser wertvoller Arbeit sieht man jedoch, dass die Verfasser nur ungenügende Angaben über die Verbreitung dieser Tiere in Bulgarien, Thrazien und Mazedonien zur Verfügung gehabt haben. Diese Länder waren eben bis vor kurzer Zeit noch sehr wenig in herpetologischer Beziehung erforscht. So z. B. wusste man nicht:

1. Dass man in Bulgarien auch folgende Arten trifft: *Glemmys caspica rivulata* Valenc., *Lacerta erhardii riveti* Chab., *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., *Typhlops vermicularis* Merr., *Malpolon monspessulanus* Geoff., *Pelobates syriacus balcanicus* Kar. und *Triturus karelini bureschi* Wolt.

2. Bis wohin sich im Süden der Balkanhalbinsel die Verbreitung der *Lacerta vivipara* Jack., *Lacerta praticola pontica* Laut. und *Bombina bombina* L. erstreckt.

3. Wo die Nordgrenze der Verbreitung von *Lacerta major* Boul., *Gymnodactylus kotschii* Stein., *Zamenis dahliaii* Fitz., *Elaphe situla* usw. ist.

4. Bis wie weit in Westen *Lacerta taurica taurica* und *Elaphe quatuorlineatus sauromates* verbreitet ist.

5. Wo auf der Balkanhalbinsel *Lacerta erhardi rivetii* Chab. und *Ophiops elegans ehrenbergii* vorkommen.

6. Man wusste bisher auch nicht mit Sicherheit, ob in Bulgarien *Vipera ursini* und *Lacerta agilis exigua* vorkommen u. s. w.

Der Zweck unserer Publikation ist, die Verbreitung der Reptilien in Bulgarien und auf der ganzen Balkanhalbinsel ausführlich zu untersuchen und zu bezeichnen. Wir haben diesen Zweck erreicht, indem wir alle bis jetzt bekannten Fundorte über die Verbreitung dieser Tiere in unserem Lande zusammengestellt und auf mehreren geographischen Karten der Balkanhalbinsel eingezeichnet haben. Den grösseren Teil dieser Angaben haben wir aus den reichen herpetologischen Sammlungen des Naturhistorischen Museums S. M. des Königs der Bulgaren geschöpft und dazu auch die in der herpetologischen Literatur zu findenden Angaben hinzugefügt.

Die Amphibien- und Reptiliensammlung des Königl. Naturhistorischen Museums hat sich in den letzten 10 Jahren sehr ausgebreitet und vergrössert, nachdem die alte Museumssammlung während des Erdbebens im Jahre 1917 fast gänzlich vernichtet worden war. Bis zu diesem Jahre zählte die herpetologische Museumssammlung: 37 Amphibien und 170 Reptilien (davon 102 Schlangen). Heute (1. I. 1933) enthält diese Sammlung 830 Schlangen, 783 Eidechsen, 140 Schildkröten, 400 Frösche und 218 Schwanzlurche, im ganzen also 2872 Exemplare, alle in Bulgarien, Thrazien und Mazedonien gefangen und gesammelt.

Für die Bereicherung und für die moderne Anordnung dieser Sammlung haben sich besondere Verdienste erworben: S. M. König Boris III (dessen Namen man auf vielen der schönsten Präparate dieser Sammlung findet), der Museumsdirektor Dr. Iw. Buresch, und die Museumsassistenten Nenko Radew und Jordan Zonkow.

Noch im Jahre 1913 benützte V. Kovatscheff teilweise die alte Sammlung des Kgl. Museums bei der Zusammenstellung seines Aufsatzes „Reptilien und Amphibien, gesammelt in den von Bulgarien im Jahre 1912 okkupierten Ländern“ (Zeitschrift der Bulg. Akademie der Wissenschaften, 1917). Im Jahre 1929 beschrieb Dr. Buresch wieder auf Grund dieser Sammlung „Zwei für die bulgarische Fauna neue Schlangen“ und 1932 verfassten Dr. Buresch und J. Zonkow einen speziellen Aufsatz über „Die Verbreitung der Giftschlangen in Bulgarien und auf der Balkanhalbinsel“ (Arbeiten der Bulg. naturforschenden Gesell., Bd. XV, 1932).

Als V. Kovatscheff im Jahre 1912 sein Werk „Die herpetologische Fauna Bulgariens“ verfasste, kannte man nur 41 Reptilien- und Amphibienarten, welche in den damaligen Grenzen Bulgariens lebten. Heute ist die Zahl der im jetzigen Bulgarien festgestellten Arten schon 47. Die neuen Reptilienarten, welche nach der Herausgabe von Kovatscheff's „Herpetologische Fauna Bulgariens“ festgestellt wurden, sind: 1. die Schildkröte *Clemmys caspica rivulata* Val., 2. die Eidechsen: *Lacerta erhardii riveti* Chab. und *Ophiops elegans ehrenbergii* Wieg., 3. die Schlangen: *Eryx jaculus turcicus* Oliv. und *Molpolon monspessulanus* Fitz., und endlich der Frosch *Pelobates syriacus balcanicus* Kar., alle zum ersten Mal in Bulgarien von Dr. Iw. Buresch festgestellt. Es ist zu erwarten, dass man in Bulgarien auch noch die Schlange *Tarbohis fallax* Fl. findet, die man

jetzt in Mazedonien, nicht weit der bulgarisch-griechischen Grenze bei Doiran trifft; bis heute ist sie aber bei uns noch nicht gefunden worden.

In der vorliegenden Publikation geben wir für jede der bekannten 47 Arten bulgarischer Reptilien und Amphibien folgende Daten:

1. Die lateinischen Namen haben wir nach der neuesten Nomenklatur von R. Mertens und L. Müller („Liste der Amphibien und Reptilien Europas“) angenommen; weil aber diese neue Nomenklatur oft Missverständnisse zeitigt, haben wir bei jedem der lateinischen Namen auch die Synonyme angegeben unter welchen die genannten Arten in den bekannten Werken und Monographien von Schreiber, Nikolsky, Kovatscheff und Boulenger figurieren.

2. Zu jeder einzelnen Art haben wir auch ihren bulgarischen Namen gesetzt, indem dieser Name entweder ein von uns bei unseren Ausflügen gehörter Volksname ist, oder ein von V. Kovatscheff (1912) und A. Toscheff festgesetzter ist, oder aber ist dieser Name ein neuer, von uns auf Grund irgendeines Merkmales erfundener, endlich ist er oft auch eine Uebersetzung des lateinischen oder des fremden Namens. In dieser Publikation haben wir zum erstenmal versucht, für alle in den Grenzen Bulgariens lebenden Eidechsenarten eine bulgarische Nomenklatur einzuführen. Eine solche für die Schlangen hat Dr. Iw. Buresch bereits in seiner Publikation „Zwei für die bulgarische Fauna neue Schlangen“ (1929) angegeben.

3. Nach dem lateinischen und bulgarischen Namen jedes Reptils machten wir kurze Bemerkungen über dessen Lebensweise und besonders über unsere oekologischen Beobachtungen betreffs der Orte, welche eine bestimmte Art zu bewohnen vorzieht und auch bis zu welcher Höhe man das Tier in den hohen Gebirgen unseres Landes antrifft.

4. Weiteres zählen wir alle bis heute bekannt gewordenen Fundorte in Bulgarien auf, indem wir uns hauptsächlich auf das im Königlichen Museum aufbewahrte Material beziehen. Zu diesen Angaben fügen wir noch diejenigen Fundorte hinzu, die in der diese Frage behandelnde Literatur zu finden sind (besonders Kovatscheff, 1912), und zwar nur solche, über welche kein Zweifel besteht, dass sie ganz genau festgestellt sind. Nach jedem Fundort führen wir noch im kurzem die betreffende Literatur an, oder wir bezeichnen mit den grossen Buchstaben K. M., dass Exemplare von diesem Fundorte in den Sammlungen des Königlichen Museum aufbewahrt sind.

5. Nach dem Aufzählen der Fundstätten in Bulgarien, führen wir noch in flüchtigen Zügen die allgemeine Verbeitung jeder einzelnen Art in dem palaearktischen Gebiete an, und speziell ihre Verbreitung auf der Balkanhalbinsel, besonders in Thrazien und Mazedonien. Wir machten dies, um zu betonen, dass die Grenzen der zoogeographischen Verbreitung vieler Europa bewohnender Reptilien durch Bulgarien laufen.

6. Für diejenigen Arten, welche eine besondere Bedeutung für die zoogeographische Wissenschaft haben, zeichneten wir auf Karten von Bulgarien oder von der Balkanhalbinsel alle bis heute festgestellten Fundorte ein, und bekommen auf diese Weise ein klares Bild von der zoogeographischen Verbreitung interes-

santer Arten. Diese zoogeographischen Karten sind einer der wesentlichsten Teile der vorliegenden Arbeit.

Zur genauen Feststellung der Reptilienverbreitung auf der Balkanhalbinsel haben wir die ganze diese Frage behandelnde Literatur benützt. Die wichtigsten Werke und Aufsätze die wir benützt haben und die die herpetologische Fauna der Balkanhalbinsel behandeln, sind auf Seite 196 bis 200 der vorliegenden Publikation angeführt.

Die wichtigeren zoogeographischen Ergebnisse die wir aus unseren Untersuchungen über die Verbreitung der Reptilien in Bulgarien gewinnen konnten, sind weiter unten dargestellt; man sieht diese Resultate ganz klar auf den von uns zusammengestellten Verbreitungskarten, welche sich im bulgarischen Texte des Aufsatzes befinden, und zwar:

1. Auf der zur Seite 156 beigelegten Karte № 1 ersieht man, dass die Verbreitung der Kaspischen Fluss-Schildkröte *Clemmys caspica rivulata* Val. in Europa nur auf die Balkanhalbinsel und die ägäischen Inseln beschränkt ist, und zwar hauptsächlich südlich vom 42° nördlicher Breite. Ihre allgemeine Verbreitung zeigt, dass diese Art ein orientalisches-mediterranes Element in unserer Fauna darstellt.

2. Auf den beigelegten Verbreitungskarten № 2 und 3 der Landschildkröten *Testudo hermanni* Gmel. und *Testudo ibera* Pall. auf der Balkanhalbinsel ist zu ersehen, dass die erstere viel mehr auf der Halbinsel verbreitet ist als die zweite. Dazu ist die Verbreitung von *Testudo ibera* mehr auf die östliche Hälfte der Halbinsel beschränkt, während auf ihrer westlichen Küste nur *Testudo hermanni* vorkommt. Aus der Karte № 4, auf welcher die zoogeographische Verbreitung der beiden Arten dargestellt ist, ist zu ersehen, dass beide Arten überall in den warmen Niederungen Bulgariens, wo die Weinrebe kultiviert wird, gleichstark verbreitet sind.

3. Auf derselben Karte № 4 der allgemeinen zoogeographischen Verbreitung der beiden Landschildkröten-Arten in Europa, Vorderasien und Nord-Afrika, bemerkt man, dass *Testudo hermanni* (= *graeca* L.) auf der Balkanhalbinsel den Mittelpunkt ihrer Verbreitung hat, indem sie von hier aus wahrscheinlich nachträglich nach Italien und den italienischen Inseln eingeführt worden ist; *Testudo ibera* hat ihr Verbreitungszentrum dagegen in Vorder-Asien (Kleinasien, Persien) und von hier ist sie wahrscheinlich später nach Spanien und Mauritien hinübergekommen. Die erste Art ist eine Balkanart, die zweite hingegen ist ein orientalisches-mediterranes Element in unserer Fauna.

4. Die Karte № 5, auf welcher die Verbreitung des Balkangekos *Gymnodactylus kotschy* Stein. in Europa eingezeichnet ist, zeigt, dass diese Eidechse nur auf der Balkanhalbinsel, und zwar nur in ihren südlichen und süd-östlichen Teilen vorkommt, d. h. süd-östlich von der Linie Varna (am Schwarzen Meer) — Valona (am Adriatischen Meer, in Süd-Albanien). Nach Süd-Italien (bei Tarent) ist sie wahrscheinlich zufällig übertragen worden. Ihre allgemeine Verbreitung zeigt, dass diese Nachteidechse als ein orientalisches-mediterranes Element in unserer Fauna aufzufassen ist.

5. Die allgemeine Verbreitung der fusslosen Eidechse *Obhisaurus apodus* Pall. in Europa und Asien zeigt, dass man sie in Europa nur auf der Balkanhalbinsel, in Südtirol und auf der Krimschen Halbinsel antrifft. Auf der beigelegten Karte

№ 6 ersieht man, dass man ihr auf der Balkanhalbinsel nur in einer nicht sehr breiten Zone der Küste dieser Halbinsel entlang begegnet. Die beiden äussersten nördlichen Punkte ihrer Verbreitung in Europa sind: der westliche in Südtirol und der östliche in der Krim, beide auf dem ungefähr 46° nördlicher Breite. Diese seltsame Eidechse ist ein orientalisches-mediterranes Element in der Fauna Bulgariens.

6. Aus der beigelegten Karte № 7, auf welcher alle bis jetzt bekannten Fundorte der mazedonischen Eidechse *Lacerta erhardii riveti* Chab. eingezeichnet sind, ergibt sich, dass diese Eidechse nur die mittleren Teile der Balkanhalbinsel, und zwar: die Zone zwischen den 40-ten und 42-ten Parallellkreis, vom Adriatischen Meere bis zur Maritza bewohnt. Ausserhalb der Balkanhalbinsel trifft man die mazedonische Eidechse nicht; sie ist ein typisches Balkan-Element der Fauna Bulgariens

7. Aus der zur Seite 176 beigelegten Karte der Verbreitung von *Lacerta taurica taurica* Pall. ergibt sich, dass die typische Form dieser Eidechse nur im östlichen und südlichen Gebiete der Balkanhalbinsel vorkommt. Die westliche Hälfte der Halbinsel ist von der Unterart *fiumana* Wern. bewohnt, und die südwestliche von der Unterart *jonica* Lehrs. Ausserhalb der Balkanhalbinsel trifft man die typische Form nur an der Donau in Südru mänien, von Busiasch bis zur Donaumündung, und in Südrussland in der Krim. Der Mittelpunkt ihrer Verbreitung ist nicht die Halbinsel Krim, sondern die östliche Hälfte der Balkanhalbinsel und zwar Bulgarien. Sie ist ein typisches Balkanelement in unserer Fauna.

8. Aus der Karte № 10, auf welcher die Fundorte der lebendgebärenden Eidechse *Lacerta vivipara* L. in Bulgarien eingetragen sind, ersieht man, dass sie nur in den hohen Gebirgen, und zwar in 1400—2800 m. Höhe vorkommt. Auch an den anderen Fundorten auf der Balkanhalbinsel: in Jugoslawien sowie in Rumänien, kommt diese Art nur sporadisch in Gebirgen vor. Ihre allgemeine Verbreitung in Europa und Asien, bezeichnet auf Karte № 11-a, zeigt, dass sie ein euro-sibirisches Element in unserer Fauna ist, das weit und breit über das nördliche Europa und Asien verbreitet ist. Ihre nördlichste Grenze reicht über den nördlichen Polarkreis bis zum Nord-Cap hinaus. Aus den obenerwähnten Verbreitungangaben kann man den Schluss ziehen, dass die Eidechse *Lacerta vivipara* L. sich in Bulgarien während einer früheren und kälteren Periode, nämlich während der glazialen geologischen Periode in Europa, verbreitet hat, indem sie damals auch die Niederungen Bulgariens bewohnte; später, bei dem allmählichen Klimawechsel zum heutigen wärmeren und hauptsächlich trockeneren Klima, ist diese Kälte- und Feuchtigkeit-liebende Eidechse gezwungen worden, höher auf die feuchten Gebirge zu steigen, d. h. die lebengebärende Eidechse ist ein glaziales Relikt in unserer Fauna. Der süd-östlichste Punkt ihrer Verbreitung in Europa liegt in den Rhodopen auf dem 24° 20' nördlicher Breite und auf dem 41° 40' östlich von Greenwich.

9. Auf der zur Seite 179 beigelegten Karte № 9 der zoogeographischen Verbreitung von *Lacerta praticola* Evers. ist ersichtlich, dass sie in Europa hauptsächlich auf den beiden Ufern der Donau verbreitet ist; und zwar vom Eisernen-Tor bis zur Donaumündung, und ausserdem noch in Ost-Bulgarien, besonders in den waldigen Orten am Schwarzen Meer. Bei ihrer Verbreitung

nach dem Süden erreicht sie wahrscheinlich den Belgraderwald bei Konstantinopel. Ausserhalb der Balkanhalbinsel trifft man sie nur im Kaukasus-Gebiet, und zwar von der Küste des Schwarzen Meeres bis zur südöstlichen Küste des Kaspischen Meeres. Ob die beiden erwähnten Gebiete ihrer Verbreitung von einander getrennt sind, ist mit Sicherheit noch nicht zu behaupten, da die Verbreitung dieser seltenen Eidechse noch nicht genügend erforscht ist. Es scheint, dass sie auch nördlich der Donaumündung vorkommt. Diese Eidechse stellt ein pontisches Element in unserer Fauna dar.

10. Die beigelegte Verbreitungskarte № 12 von *Lacerta agilis bosnica* Schr. in Bulgarien, zeigt¹⁾, dass man diese Eidechse hauptsächlich auf den Bergabhängen und in den Hochebenen antrifft. An gleichen Stellen findet man sie auch an den anderen Fundorten der Balkanhalbinsel. Ihre allgemeine zoogeographische Verbreitung zeigt hingegen, dass der Mittelpunkt ihrer Verbreitung wahrscheinlich Westasien ist, von wo sie sich nach Mitteleuropa und nach der Balkanhalbinsel verbreitet hat²⁾. Die Verbreitungswege dieser Eidechse in Bulgarien sind vermutlich zwei: a) aus der Nord-westlichen Richtung hat sich die Unterart *bosnica* nach den hohen Gebirgen Südwestbulgariens, hauptsächlich auf Ossogowo, Vitoscha, Rila und die Rhodopen verbreitet, und b) hat sich die Unterart *chersoneusis* Andr. von Bessarabien durch die Dobrudscha in der östlichen Donauebene ausgebreitet. Die Zauneidechse stellt also ein mitteleuropäisches Element in der bulgarischen Reptilienfauna dar.

11. Die beigelegte Verbreitungskarte № 13 der grossen Form der Smaragdeidechse *Lacerta major* Boul. zeigt uns, dass ihre Verbreitung in Europa nur auf die Balkanhalbinsel und die benachbarten Inseln beschränkt ist. Genau so wie bei *Ophisaurus apodus* Pall. erstreckt sich die Verbreitung dieser Eidechse ziemlich weit nördlich an den Küsten des Schwarzen Meeres und des Adriatischen Meeres entlang. Am Schwarzen Meer erreicht sie die Donaumündung, am Adriatischen Meere (in vereinzeln Fundorten) gelangt sie bis zur Stadt Zara in Norddalmatien. In Serbien, Nord- und Westbulgarien kommt diese Eidechse nicht vor. Am meisten begegnet man ihr in Bulgarien in der thrazischen Ebene des Maritza-Flusses. Ihre allgemeine zoogeographische Verbreitung zeigt, dass diese Art ein orientalisches mediterranes Element in unserer Fauna ist, das auf der Balkanhalbinsel eine viel grössere Verbreitung als die anderen orientalisches-mediterranen Eidechsenarten hat.

12. Auf der beigelegten Karte № 14, auf welcher alle bis jetzt bekannten Fundorte der Eidechse *Ophisops elegans* Menetr. in Europa und Kleinasien eingetragen sind, ist ersichtlich, dass sie in Europa nur in den süd-östlichsten Teilen der Balkanhalbinsel, und zwar hauptsächlich in Ost-Thrazien, d. h. in dem Viereck zwischen dem Schwarzen Meer, Marmara Meer und Aegäischen Meer vorkommt. Sie ist aber auch in Südwest-Griechenland zu finden, welche Tatsache zeigt, dass diese wenig bekannte und sporadisch an vereinzeln Fundorten vor-

¹⁾ Wenn wir diese Karte mit der Verbreitungskarte № 9 von *Lacerta vivipara* L. auf welcher Karte auch die Hochgebirge Bulgariens bezeichnet sind, vergleichen.

²⁾ Ueber die Verbreitung der Eidechsenarten aus der Gruppe *Lacerta agilis-viridis* siehe den wertvollen Aufsatz O. Cyrén's „Klima und Eidechsenverbreitung“ — Meddel. Musei Zoologiska Avdeling, Bd. 29. Göteborg, 1924.

kommende Eidechse, auch in dem ganzen südöstlichen Teil der Halbinsel — süd-östlich der Linie Adrianopel-Bucht Arta (Ambrokija in Westgriechenland) verbreitet ist. Diese Eidechse ist ein typisches orientalisches-mediterranes Element in unserer Reptilienfauna.

13. Die beigelegte Verbreitungskarte № 15 der Eidechse *Ablepharus pannonicus* zeigt, dass diese an vereinzeltten Fundorten vorkommt, hauptsächlich an warmen, mit üppiger Vegetation bewachsenen Orten Ost-Bulgariens. Diese Eidechse meidet die Gebirge, deswegen trifft man sie in dem nördwestlichen Teile der Halbinsel nicht, aber man begegnet ihr öfter in den südlichen und süd-östlichen Teilen der Halbinsel, ebenfalls auf den ägäischen Inseln und in Klein-Asien. Sie kommt auch nördlich der Donau in Ungarn, beim Balatonsee, bei Budapest und in Südrumänien vor, aber nur in vereinzeltten Exemplaren auf sporadischen Fundorten. Ihre allgemeine Verbreitung, welche im Osten bis Nord-Arabien reicht, zeigt, dass diese Eidechse ein orientalisches-mediterranes Element in unserer Fauna darstellt.

Die wichtigeren zoogeographischen Ergebnisse die wir aus der Untersuchung über die Verbreitung der Schlangen und Amphibien auf der Balkanhalbinsel gewonnen haben, werden wir im zweiten Teil des vorliegenden Aufsatzes behandeln. Sie werden im nächsten Band der „Mitteilungen aus den Königl. Naturwissenschaftlichen Instituten in Sofia“ erscheinen.
